

૨૩૬૭

ગૂજરાતી પાંચમી ચોપડીના અર્થ.

કવિતાની સમજૂતી, તથા ગુજરાતના

ઇતિહાસના સાર સાથે.

બુકસેલર મગનલાલ દેવચંદ

તથા,

બુકસેલર તરભોવન રણછોડે

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યા.

અમદાવાદ

પુ. પ્રી. અને જ. એ. કો. લિમિટેડના પ્રેસમાં

રણછોડલાલ ગંગારામે છાપ્યા.

સંવત ૧૯૪૦.

સને ૧૮૮૪.

કિંમત ૫ આના.

ગુજરાતી પાંચમી ચોપડીના

અર્થ.

આ ચોપડીમાં છોકરાઓને વ્યાકરણનું જ્ઞાન સારી પેઠે થાય તેને માટે પાઠમાં આવેલો દર એક શબ્દ વ્યાકરણમાં કયા વર્ગનો ગણાય છે તે શબ્દની સાથે લખી જણાવ્યું છે, અને તેની સમજવાની નિશાની ટુંકામાં નીચે મુજબ કરી છે તે પ્રમાણે વાંચીને સમજવું.

(ના) નામ.

(સ) સર્વનામ.

(વિ) વિશેષણ.

(કિ) ક્રિયાપદ.

(અ) અવ્યય.

(કૃ) કૃદંત.

પાઠ ૧ લો.

ખરું(વિ)સાચું.

છાતી(ના)હિમ્મત.

તોખરો(ના)ઠાંખરો.

દક્ષતર (ના) જોરતાન

(પાકોટમાં ચોપડી-

આ વગેરે ધાલેલું તે.)

બડબડતો(કૃ)બકતો.

મિજબ(ના)તોર.

છેડતી(કૃ)અડકતી.

ચુપ(વિ)ચુપા.

ચુરસો(ના)રીસ.

બનવું(કૃ)હળી મળીને

રહેવાનું.

હિસાબ(ના)દાખલા.

સ્લિટ(ના)પરથર પાટી

વાજબી(વિ)ખરાખર.

ગેરવાજબી(વિ)ખોટું.

સમજણ(ના)અફલ.

કારણ(ના)સખખ.

જવાબ(ના)ઉત્તર.

પાઠ ૨ જો.

વાળું(ના)રાતનું બોજ-

ન.

રોષ(ના)ચુરસો.

છિતચો(કિ)નરમ પડ્યો

મીઠા(વિ)નર માસ બ-

રેલા.

વચન(ના)શબ્દ.

લેહે(ના)ધ્યાન.

વખતસર(અ)ખરાખર

વખતે.

ખોટું(વિ)ખરાખ.

છેતચો(કિ)ઉડાવ્યા.

હુંહું(વિ)માફું.

પાડ(ના)ઉપકાર.

વાંક(ના)તકસીર.

અટકાવ્યો(કિ)ખાખ્યો

વર્ગ(ના)કલાસ.

પક્ષી(વિ)ખરેખરી.

ખાતરી(ના)પતીજ.

પરિક્ષા(ના)તપાસ.

કરાવ્યું(કિ) નકી કીધું.
 મદદ(ના)સહાય.
 માહું(વિ)ખરાખ.
 ભૂલ(ના)ચૂક.
 બેલા(વિ)સારા.
 હંમેશ(અ)રોજ.
 પાઠ ૩ જો.
 યજ્ઞ(ના)મેહેનત.
 સુધારો(ના) સારી હા-
 લતમાં આવવું તે.
 હાંસી(ના)મજાક.
 ફુગું(ના)તકારા આ-
 ચરણ, ખરાખ ગુણ.
 ચાલ(ના)રીતભાત.
 ગમતા(ક)પસંદ પડતી
 જલદી(અ)તુરત.
 ક્ષાયદો(ના)તફી.
 છુટી(ના)રજ.
 કેડે(અ)પછી.
 ડાહ્યો(વિ)શાણો.
 દુનિઆ(ના)પૃથ્વી.
 બોળો(વિ) કપટી નહીં
 તે.
 મશ્કરી(ના)નજાક.
 ખીજવતાં(કિ) સીડવ-
 તા.

વહાણો(વિ)ખારો.
 ગુણ(ના)ક્રાયદો.
 કદાપિ(અ)કદાચ.
 આખરે(અ)છેલ્લે.
 ચાલે(કિ)પસંદ કરે.
 કંકાસ(ના)કજીઓ.
 ટેવ(ના)આદત; ઓ.
 પાઠ ૪ થો.
 પક્ષી(ના) પાંખવાળા
 પશુ.
 પશુ(નાં)ચોપગાં જન
 વર.
 વાળ(ના)ખાળ.
 રવાં(ના)ઝીણા ઝીણા
 ખાલ.
 ખરડો(ના)પીઠ.
 કરોડ(ના)ખરડાની વ-
 ચમાંનું હાડકું.
 પ્રાણ(નાં)જીવ.
 અવતરે(કિ)જન્મે.
 સેવે(કિ)હુંકાળા રાખે.
 ગર(ના)માવો.
 પોલાં(વિ)પોકલ.
 ધાસ(ના)દમ.
 છિદ્રો(ના)કાણાં.
 ફેર(ના)તફાવત.

અણીઆળી(વિ)અ-
 ણીવાળી.
 કઠણ(વિ)મજબૂત.
 ગીધ(ના) લોહી માંસ
 ખાનારૂં મોટું પક્ષી.
 લકડખોદ(ના)એક જ
 તનું પક્ષી.
 સંઘાઈ(કૃ)જોડાઈ.
 મથાળે(ના) ઉપલા
 ભાગ ઉપર.
 ચિત્ર(ના)નમુને;છાંબી.
 પાઠ ૫ મો.
 સિંધવ(ના)એક જાત-
 નો ખાર.
 ડોળચી(ના) ચામડાની
 કે ધાતુનો મોટો ડોળ
 ઝુમર(ના)કાચના પ્યા
 લાનું ઝાડ.
 અછત(ના)તાણ;ખોટ
 ઉત્પન્ન(વિ)પેદા.
 સુરંગ(ના) પથ્થરમાં
 લાંબા ખાડા ખોદી
 માંહે દારૂ બરી ફાડે
 છે તે.
 ચોંસલા(ના)ચોંડા ક-
 કડા.

છૂટાં(વિ)તૂટાં; નોખા.
કૂકણ(અ)મદલે.
ઓગળીને(કૃ)રસ ક-
રીને.

મૂતિઓ(ના)નાનાં પૂ-
તળાં.

ઉપયોગી(વિ) કામની.

ઉપકાર(ના)પાડ.

ફિક્કું(વિ)નુરૂં બેચવાડું
અથાણાં(ના)આથ-

ણાં.

ફુર્જળ(વિ)ખરાખ.

પાઠ ૬ ઠો.

ટીશીઓ(ના)અણીવા-
ળા ફણુગા.

પાનખરે(ના)ઝાડનાં
પાંતરોં ખરી જાય
તે મોસમ.

રૂઘુ(ના)મોસમ; રત.

પાંદડાં(ના)પાંતરોં.

તપાસ(ના)તજવીજ.

કુંપળ(ના)ફણુગો.

ત્યારેકે(અ)ત્યારપછી

ચાકુ(ના)ચપ્પ; છરી.

બાગ(ના)કકડા.

પાઠ ૭ મો.

હુંકાળી(વિ)ગરમ.

ચાંટી(કૃ)વળગી.

ઠાઠ(ના)હુંડ.

જળવે(કિ)સાચવે.

હુંક(ના)ગરમી.

ધાગળી(ના)કિનાતું લૂ
ગડું.

અસલ(ના)આગળ.

ઓળખે(કિ)જાણે.

આકાર(ના)ઘાટ.

સુંદર(વિ)સારાં.

કરમાઇને(કૃ)ચીમળા-
ઇને.

જગકર્તી(ના)જગતનો

ખનાવનાર ઇશ્વર.

પાઠ ૮ મો.

સુરત(ના)યુજરાતમાં

તાપી નદી ઉપર મો

ટું શહેર છે.

સખખ(ના)કારણ.

લાતી(ના)વખાર; કોઠી

માજી (વિ) આગલા;

આગળ થઈ ગયજો.

મુખ(ના)મોઢું.

મૈલ(ના)પોણો ગાઉ.

અંતરે(અ)છેટે.

પેટલાં(અ) આગળ.

નામીચું(વિ)પંકાયલું.

વેપાર(ના)રોજગારે.

આફતો(ના)અડચણો

હાલત(ના)સ્થિતિ.

સરખો(વિ)જેવી.

મયદ(ના)મુખ્ય ટુકાણું

નખખો(વિ)લૂણો.

કોટવાલ(ના)મોટો ફો-
જદાર.

ખહાફર(વિ)જોરાવર.

સરકાર(ના)હકિ.

રજા(ના)પરવાન-જો.

અડચણો(ના)હરકતો.

મટાડવાને(કૃ)દૂર કરે-
વાને.

કિલો(ના)સરકારી લ-

શ્કર વગેરે રાખવા-

નો મૂકામ.

આસપાસ(અ)ચોતરફ

ખાઈ(ના)ઝીંડી ખાડી

ઉપાડી(કૃ)ઝંચકી.

કલેકટર(ના) જીલ્લાની

જમાખથી તપાસીને

એકઠી કરનાર.

માજીજી(ના)ફોજદાર

રી કામ કરનાર અ
ધિકારી.
અમિરંટો(ના) મદદ-
ગારો.
કામદારો(ના) કામના
કરનારા.
કચેરી(ના)દરબાર.
કેરી(ના)જાતી;વપ્પાર.
વલંદો(ના)ડચ લોકો.
અંદર(ના)નદી કે દરિ-
આ કાંઠે આવેલું શે
હેરના.
વલંદ(વાડ(ના)ડચ લો
કો રહે તે શેરી.
ફિરંગી(ના) પોરટુગાલ
દેશના લોકો.
પાઠ ૯ મો.
અમલદાર(ના)હકુમ-
ત કરનાર.
દરિઆ મહેલ(ના)મે
હેલનું નામ છે.
દેખવે(ના)લોકોની સડ.
કમી આંધેલો રસ્તો.
યુરોપીઅન(ના) અંગ્રે
જ; યુરોપના રહેવા
સી.

ક્રે(ના)માત્ર ઉતારવા
ચહડાવવા સાથે આં
ધેસો ધાટ.
કુરળે(ના) માંડવી;
વાહાણમાં આવતા
માત્ર વગેરેપર જ-
કાત લેવાનું ટુકાણું.
મુગજાઈ (વિ) મોગજ
લોકોની.
ઈમારતો(ના)સારી ઊં
ચીઆંધણીનાંમકાનો
સુખ્ય(વિ)મોટું.
મરામત(ના)સમારવું.
દેખાવ(ના)શાભા.
શરીઆમ(વિ)ચોરી.
સીધા(વિ)પાધરા.
મ્યુનિસિપાલ(વિ)શેહેર
મુધારાનું.
ખાતુ(ના) કારે ખાનું;
કમિટી.
રેશન(ના)આગગાડી
એ ચડવાનું કે ત્યાંથી
ઉતરવાનું ટુકાણું.
સડક(ના)આંધેલો સી-
ધો રસ્તો.
ખરેખર(અ) અચિત.

વખાણવા(કૃ)તારીફક
રવા.
લાયક(વિ)ચટારત.
મકાન(ના)ધર;મુકામ.
ઊંચ(વિ)ઊંચા,(વાણી
આ આહાણ).
વરણ(ના)ખત.
વાહિરા(ના)હારા લોક.
સરસ(વિ)સારા.
લફડ(ના)જાકડાં.
દેશવર(ના)પરદેશ.
કમી(વિ)આંધું.
નિરપયોગી(વિ)નકામો
ખારકસો(ના)મોટાં વા
હાણો.
આગગાડી(ના)દેવતા
ને પાણીના જોરથી
ચાલતી ગાડી.
વસો(ના)મુકામ.
રેશમ(ના)હીર.
ભારે(વિ)કિમતી.
મૂલ(ના)કિમત.
મારફત(અ)હસ્તક.
પાઠ ૧૦ મો.
અખો(ના)એકસોના-
કરીને મોટો કવિ થા

ધ ગયો.
 છપા(ના) છ લીટીની
 કવિતા.
 રવમ(ના)જૂથમાંથીઆ
 નતો ખોટો વિચાર.
 માયા (ના) હેત.
 રિધસિધ(ના) સધળી
 વસ્તુ; (પૈસા વગેરેથી
 મનની ઈચ્છા પુરી
 થાયછે તે.)
 માલવું (કિ) સુખએ
 ફરેલું.
 પાત્ર(વિ)લાયક.
 કૂખ(ના) ખગલ આ-
 ગતી જગા.
 પલક(ના)પલ; લેહેળે
 વના(ના) સામેલા.
 મદિરા(ના) દારૂ.
 નિરધાર(અ) નફી.
 ફીટીજવું (કિ) જતા
 રેહેવું.

ફના (વિ) નાશ.
 રંક (વિ) ગરીબ.
 મિથ્યા (વિ) ફોકટ.
 મહિમા(ના) લીલા.
 મર્કટ(ના) વાંદરો.
 અહાર (ના) ભક્ષ.
 આગસ(ના) સુરત.
 રસ(ના) મન.
 અધિકું(વિ) વધારે.
 અંગે (ના) શરીરે.
 અફલે(ના)બુદ્ધિએ.
 હીણો(વિ)નમજો.
 કારજ(ના)દામ.
 સરે (કિ) થાય.
 જન(ના) માણસ.
 વશ(વિ)અ ધીન.
 ભક્ષ(ના) શિકાર.
 ઠાલી(વિ) ખાલી.
 ભણતર(ના)ભણવાનું
 સુખીઆં (વિ) સુખી-
 આરાં.

દુખીઆં (વિ) દુખી.
 આરાં
 દીસે(કિ)જણાય.
 ધન(ના) પૈસા.
 તન(ના)શરીર.
 લજ્જા (ના) આપરૂ;
 શરમ.
 રાય(ના) રાજ.
 ધણો(ના) માલિક.
 ફળેત(વિ)મેહરમત.
 યોદ્ધું પાત્ર(વિ) હલકું
 માણસ.
 અદકું(વિ) વધારૂ.
 વડકણી(વિ)ડકણી.
 મારકણી(વિ)મસ્તાનો.
 સાંઠ (ના) ગોધો.
 યોમાસું(ના)વરસાદની
 માસમ.
 કરડકણી (વિ) કરડી
 ખાનારો.
 હડકવા.(ના)હડકાયું.

(કવિતાની સમજૂતી). (૧).

એક અફીણ ને બીજી સુસ્તી એ બેમાં એવો થરસ છે,
 કે જેમ જેમ માણસના અપનાં તે વધારે આવેછે તેમ તેમ
 શરીર ને બુદ્ધિએ તે નમજો થતો જાયછે; માટે જો એ બં-

નો વાતા તે છોડી દે તો તેનું કામ થાય, નહીં તો અખો ભ-
ક્ત (સ્વામી) કેહેછે કે કોઈ દિવસ એથી તેના જાતને નુકસા-
ન પોહોચે છે. (૧).

જેમ કોઈ માણસ જીધી ગયો, તે સ્વપ્નામાં વશ થઈને એ-
મ જાણે કે હું બહુ ખર્ચીશું; પણ ખાચશું, ખાચ ખાચને પે-
ટમાં ભૂખ ને કુખ તો ખાલીની ખાલીજ રહે, એમજ અખો
સ્વામી નકી કેહેછે કે વગર વિચારનું ભણવું તે પણ તેવું જ છે. (૨)
આ પૃથ્વીપર સુખીઆરા દુખીઆરા ઘણા માલમ પડે છે,
પણ જોશો તો તે બધા માયામાંજ લપટાયલાછે; હવે સુખીહોય
તે જરાવારમાં દુઃખી થઈ જાયછે, અને માયાપુંજ ઈજીત આ-
બડ જતી રહેછે; તેમ ગરીબ હોય તે જો પૈસાદાર બને છે, તો
જોખોસ્વામી કેહેછે કે એ બધી માયાનાજ લીલા સમજવી (૩)
વિષયલક વારમાં પૈસાટકો (જે જોઈએ તે) આવી મળેછે. ને
જીવ જાણે કે એ બધાનો માત્રીક હું છર્જી (હું ભાગવીશ); જેમ
વરઘોડામાં ઘણા સામેલા મળેછે, તે જરાવારમાં સૌસૌને ટુકા-
ણે થઈ જાયછે; આતાં જેમ આંડ અને ચાલતાં રેત ફળેત
કરેછે તે માંડક માયા પણ ફળેત કરેછે એમ અખો ભગત
કહેછે. (આંડ બહુ ખાધી હોય તો તેથી લોહી બગડીને ગર-
મી ફરેછે, અને રેતાળ જમીન ઉપર ચાલવાથી એટલો થાક
લાગે છે કે અધવચ બેસી જવું પડેછે) (૪).

હલંક માણસ તે વધારે ભણ્યો, ને લાડકણી બહારોને છો-
કરો અવતર્યા; મરતાનો ગોષ્ઠો તે ચોમાસામાં ન ફકરો કર્યો (લી-
લું ઘાસ ખાઈને મતખાલો ખાવો). ને કરડકણા કુતરાને હરખાયુ
લાગ્યું તેમજ વાંદરો એ જ્યારે દારૂ પીએ, ત્યારે અખો સ્વામી કે-
હેછે કે એ માંચોથી ડહોં બીહીતાં હોય તો બમણા બીએ. (૫)

પાઠ ૧૧ મો.
 મગર(ના)નદી કે દરિ-
 આમાં રહેનારું મો-
 ડું જનવર.
 અદ્ભુત(વિ) અજાએ
 તાપ(ના)ગરમી. [અ.
 ગરોળી(ના)ધોલોડી.
 વેત (ના)બીલસ.
 બોંગડાં(ના)જડા પડ
 કાર(ના) ચીરો.
 તીણ(વિ)અણીવાળા.
 મગરી (ના) મગરની
 માદા.
 સેવાય(કિ)હુંકાળાથાય,
 મિસર (ના) એક્રિકા
 ખંડમાં શેહેરેછે.
 ધક્યુમન(ના) ઝીણું
 જવડાં.
 જોળી (ક) શોધી.
 અખરદાર(વિ) હેંચિ-
 આર.
 પૂજ (ના) સેવા.
 માર્ગ (ના) રસ્તો.
 સેકડો (વિ)હજારો,સો
 પાઠ ૧૨ મો.
 ભગત(ના)ભક્તિ કરે-

નારો માણસ.
 બાધી (ના) રોગ.
 મિથગ(વિ) હાલે ચાલે
 નહીં તે.
 સરૂલ (વિ) કોહિલો.
 તલપ (ના) ડાકું.
 ગસડી (ક) તાણી.
 મુડદાં(ના) મરીગયલા
 માણસ.
 દુર્ગંધ(ના)અરામવાસ
 મરકી (ના) મરવાનો
 રોળ.
 મૂરખ (વિ) એવકુક.
 ખુશખોદાર (વિ) સુગં-
 ધવાળા.
 ભાતભાતના(વિ)તરેહ
 તરેહના.
 પ્રસાદ (ના) મોખ્ખું
 ખાવાનું.
 ધરાવતા(કિ) ખાવાને
 મૂકતા.
 ભાજન(ના) જંખાનું.
 મસ્ત (વિ) જખરા.
 પાળ (ના) કોરણ,
 જળજવા(કિ) સાચવી
 રાખવા.

બરણપોષણ(ના)ગુજ-
 રાન.
 પાઠ ૧૩ મો.
 ખરછી(ના)બાલાજી
 હથિઆર.
 રંદો (ના) લાકડાંસાક
 કરવાનું હથિઆર.
 આરી(ના) વેડેવારનું
 દાંતાવાળું હથિઆર
 ઝાનગર(ના)હથિઆર
 સખત(વિ) મજબુત.
 સાધારણ(વિ) રોજવ-
 પરાતાં.
 ગજવંલ (ના) પોલાદ.
 પોલાદ(ના) ખરું લોટું
 મેર (ના) બાળુ.
 બકી (ના) દેવતાનો
 મોટો સુતો.
 ઠાઠી(વિ)કુંડી
 ઉધાડેછે (કિ) ખુલ્લી
 કરેછે.
 પાઠ ૧૪ મો.
 મિથિતરથાપક(વિ)કેઈ
 યોજને વાળીએ કે,
 મરડીએ તોપણ તે
 પછી હતી તેવી થઈ

જ્ય એવો પદાર્થ.
માં જે ગુણ તે.
તપાવીને(કૃ) ગરમ કરીને.

ઘેરોઆસમાના (વિ) ભુરો.

શામળો (વિ) કાળો.
આપ (ના) ચળકાટ.

ટીપીને(કૃ)સાંધુ કરીને
ખરડ(વિ)સેહેલથીમાં-

ગી જાય તે.
પદાર્થ(ના)ચીજ;વસ્તુ.

પાઠ ૧૫ મો.
અંધીવાન(ના) કેદી.

ધતરાજી(ના)ગેરમેહેર.
ખાની.

આસાર(ના)પોહોળાઈ
ચિત્તારાં (ના) ભરોસો.

સમાગમ(ના)સોખત.
દારોગો(ના)કેદઆનાનો

ઉપરી.
ખાકું (ના) મોઢું કાણું.

પારસ (ના) ક્રાસનું
મોઢું થેહેર.

અંધીખાનું (ના) કેદ
ખાનું.

કેદ (વિ)પરેજ.

કેદી (ના)અંધીવાન.

કોટડી (ના) નાનીઓ.
રડી.

સોખત(ના) સંગત.

અકળાવો(કિ)ગભરાવો
કાટ (ના) ચીરો.

ખાપજી કરોને=ઘણા
હેતથી.

પાઠ ૧૬ મો.

ડોળ (ના)ભપકો.

હિમાયતી (ના) વાલી
દિમ્મત આપનાર.

સ્વાદ(વિ)લેહેજતદાર.
હળી(ક) મળી.

દેખાયો(કિ)જણાયો.

જીગતિ (ના) નદખીર.
મોકળેમને=ખીકવગર;

ખુલ્લે દીક્ષે.

ધધીને (કૃ) દોડીને.

પાધરી(અ) તુરતજ.

ખચાખચ(ના)તણા
તાણું.

રાવ(ના)કરીઆદ;દાદ

ટેકીને (કૃ) ટેકોદબને.

મનસુખો(ના)વિચાર.

માદા (ના) અધરી.

લાજ (ના) ચરમ.

કુદકો (ના) છલંગ.

રેમૂજ (ના) ગમત.

વીસરી (કૃ) ભુલી.

પાઠ ૧૭ મો.

સુગ (ના) ઓકારી.

એકાંત (વિ) એખલા.

સારાંથ (ના)ટુંકી મત.

ભખ્મ; ટુંક સાર.

નર્ચા(વિ) ખીલકુલ.

રીઝવવું(કિ) ખુશ કરે-
વું.

હાડછેડ(ના)તિરસ્કાર
વિખેગ(ના) જીદા પ-

ડવું.

હીજરાવું(કિ)કુભાવું.

દીલગીર રહેવું.

રહેતે રહેતે (અ) ધીમે
ધીમે.

અઠવાડીઝી(ના) આઠ
દાહાડા.

પખવાડીઝી(ના) પંદર
દાહાડા.

રકાખી (ના) નાની
યાળી.

ગંદિ(ના)ખે છ.
 પીરસીને (કૃ) મૂકીને.
 ગમત (ના) રમૂઝ.
 ટાઢક (ના) ઠંડક.
 મરજી (ના) મરજા.
 સંસાર (ના) કુનિઆ.
 નિરાંત (ના) ચેત.
 મોજ (ના) મઝા.
 ઝાઝા (વિ) ધણા.
 વેગળેની(અ)આધેની.
 પેકિપોત(વિ) મોટેસાદિ.
 રોયો (કિ) રડ્યો.
 સોમતા (ના) સાથી.
 વાસ(ના) રહેઠાણ.
 પાઠ ૧૮ મો.
 સામાન (ના)ચીજો.
 હથિઆર(ના)આતર
 વણુંત (ના) વિસ્તાર.
 પાસું (ના) પાશુ.
 લાલચોળ (વિ) રાતું
 રાતું.
 લાટો(ના) ધાતુનો દા.
 ખવામો સીકંજો.
 કારખાનાં (ના) શુદ્ધાં
 શુદ્ધાંનરનાંકાણાં
 રસ કરે.

સંભાળ(ના)ખમરદારી
 જરૂર (ના)અગત્ય.
 મૂલ (ના) કિંમત.
 આપદાર(વિ)ચળકતી
 પાઠ ૧૯ મો.
 સરાણ (ના)હથિઆરો
 ને ધાર કાઢવાનુંગોળ
 ચક્રર.
 છીણી(ના)ધાતુ કાપ-
 વાનું હથિઆર.
 રેતરડી (ના) કાનસ.
 કરવત(ના)પેહેરી કા-
 ઢવાનું હથિઆર.
 કટારી (ના)કટાર; ધા-
 ઓને મારવાનું હ-
 થિઆર.
 પાળીઓ(ના)ચપ્પુઓ
 ગણતરી(ના)હિસાબ.
 કારીગરી (ના)કાસબ.
 અળકતું(વિ)નેજ કરતું
 કોથ (ના) નરાજ.
 પાઠ ૨૦ મો.
 ભરૂચ(ના)યુજરાનમાં
 નર્મદા નદા ઉપરશે-
 હેર છે.
 મરામત(ના)સમારવું.

પનો (ના) પેહોળાઈ.
 નર્મદા (ના) રેવાનદી.
 આશુળાશુ(અ)આ
 સેપાસે.
 કોથ (ના) ગાઉ.
 રણિઆમણું (વિ)શા-
 ભાવતું.
 મજબુત(વિ)જોરાવર.
 પાધડીપને(ના) પાધ-
 ડીના પના જેવું,
 એટલેપાધડી લંખા-
 ભામંધણીને પેહો-
 લાણમાં ટુંકી તેવું;
 ધેરાવો(ના) કરતોધેર.
 શુમારે (અ) આસરે.
 મુશ્કેલી(ના)અડચણ.
 ઢોળાવ (ના) ઢોળાવો.
 ઊંચો ઢળતો ટેકરો.
 સાહુકાર(ના)પેસાવા-
 જોઆખરદારઅહરથ
 હવેલી(ના)ઊંચો પાં-
 ધણીનું ધર.
 જસતી(વિ)વધારે.
 પ્રથમ(અ)પેહેલાં.
 દાડા(ના)વળીઆં.
 પાઠ ૨૧ મો.

લોહ્યું(કિ)કપાસમાંથી
 કપાસીઆ તથા રૂ
 જીકુ પાડવું તે.
 અદાલત(ના) ઈનસાફ
 કરવાનું ટેકાણું.
 અવસ્થા(ના) હાલત.
 મ્યુનિસિપલ(વિ) શેહેર
 સુધારાની.
 કમિટી(ના) આતું; મં-
 ડળી.
 સુતરાઉ(વિ) સુતરનું.
 કાપડ(ના)કપડ.
 રોજ(ના)રોજગાર.
 વિલાયતી(વિ) વિલાય
 તમાં બનેલું.
 વણકર(ના) સાળવી.
 લાચાર(વિ)ગરીબ.
 વરાળ(ના)પાફ.
 કંપની(ના)ભાગીદારો-
 ની મંડળી.
 ઠામઠામ(ના) બધે ટે
 કાણે.
 સસ્તાં(વિ)સોંધાં.
 ઘટારત (વિ) લાયક.
 એકીવારે (વિ) ઘણાં;
 જથ્થાબંધ.

પાઠ ૨૨ મો.
 રમૂજ (વિ)ખુશ લાગે
 એવી.
 વિદ્વાન (ના) ભણેલો
 માણસ; પંડિત.
 પેડુ(ના) પેટઆગળની
 જગો.
 અચરુ(ના) નવાઈ.
 વાળવું (કિ) મરડવું.
 પોત (ના) કુમાસ.
 નાજીક(વિ)કોમળ.
 ઘટ (વિ) જામરી.
 પતંગીઝી (ના) ઉડવું
 જીવડું.
 અકચકીત(વિ)ચળકતો
 પોપણ (ના) ગુજરાત.
 રેશમ (ના) હીર.
 કોહલી(વિ)મજેલી.
 પાઠ ૨૩ મો
 દયા (ના) એહેર.
 મદાંધ (વિ) અહંકાર
 માં આંધળા.
 ઇશ (ના) પ્રભુ.
 અવયવ(ના) શરોરના
 ભાગો.
 ઉદાર(વિ)સખી.

ચર્જી(ના)પગ.
 પ્રયત્ન(ના)એહેનત.
 પીડા(ના)કુઃખ.
 પીડાય(કિ)કુઃખીથાય.
 પિંડના(ના) આત્મા.
 આપડો(વિ) બિચારો.
 જીવ(ના)પ્રાણી.
 રમ્યાં (કિ) બનાવ્યાં
 જગીર (વિ) જરાક.
 અધિક (વિ) વધારે.
 ખીક (ના) ડર.
 ઉર (ના) દિલ.
 ધરો (કિ) પકડો.
 ધોઆ (અ) ધસીને.
 ધારોને (કુ) તાકીને.
 ખુશી (વિ) મગન.
 મિત્ર (ના) દોસ્તદાર.
 ધાત (ના)હત્યામારવું
 વિશેષ (વિ) વધારે.
 વર્ણવો(કિ) વિસ્તારો.
 વખાણીને(કુ)ચડાવીને
 બતાવનાર (ના) પેદા
 કરનાર.
 મજેલ (કુ) મજેલો.
 ખાર (ના) હેત.
 દીધેલ (કુ) દીધેલા.

ગજ્ઞ(ના)શક્તિ.
ભાર(ના)ભાગો.
વેદના(ના)દુઃખ.
કર(વિ)ધાનકી.
કર્મ(ના)કામ.

પિષ્ઠાણીને(કૃ)જાણીને
અધર્મ(વિ)ખોટું.
જંતુ(ના)જીવડાં.
પાય(ના)પગ.
પરોત્તી(કૃ)ગ્રામી.

એક(ના)રમત.
ખોડીને(કૃ)ખોડો કરી-
ને.
નિશાન(ના)એધાણી.
વિનાશ(ના)નાશ.

(કવિતાની સમજૂતિ). (૨).

જ્યુઓ કે દુઃખે કરીને જેમ આપણા શરીરનો આત્મા-
દુઃખી થાયછે; તેમજ બિચારા પ્રાણી (પશુ)ને દુઃખી કર્યાથી
તે પણ દુઃખી થાયછે:—તમે અહંકારથી આપણા (છાકિલા)
થઈને જરૂર તે પશુ જાણીને તેને મારતા નહીં;—અરે ભાઈઓ
મનમાં જરા મેદર લાવો ને પ્રાણીને દુઃખ ના દેઓ. (૧).

જ્યુઓ કે ધૃત્વરે આપણા શરીરના સંઘળા ભાગો બનાવ્યા
છે; અને તમે હજારો ઉપાય કરશો પણ તેમાંનો એક પણ
ભાગ તમારાથી બનવાનો નથી;—તે માટે વિચાર કરી મનમાં
જરા વધારે ડર લાવીને;—અરે ભાઈઓ મનમાં જરા (૨).

બિચારાં પશુને અનાય જાણીને ધસીને તેની પગ ના પ-
કડો, કે તેને પગ ના મારો;—ને કોઈ જીવ કે પશુને મારીને

અચિત્ત તમે મનમાં ખુશી થશો નહીં;—મારવાની વાત વખાણીને
તેને ઘણી લાંબી ચરચાવો નહીં; અરે ભાઈઓ મનમાં જરા (૩)

આપણો ને તેનો (પશુ) મોં બનાવનાર એકજ ધૃત્વર છે;
તેમ તેની ઉદારતાનો ખાર તેને પણ મળેલી છે; પરમધરનું
આપેલું સુખ ભોગવતો મનથી તે દુર્ધા કર્યા કરેછે;—અરે
ભાઈઓ મનમાં જરા (૪)

પશુના બળ ઉપરાંત જોળી બરીને તેને કેમ માર મારીએ
ને તે બિચારાને જે દુઃખ થાયછે તેનો મનમાં જરા વિચાર

કરીએ;—કંઈ પણ ધાતકી કામ પાપનું જાણીને તે કરો ન-
હી—અરે બાહ્યો મનમાં જરાં (૫).

જીવડાના પગ પાંખ તોડી જે ખોટું અધર્મ કામ કરે;—
તે તેનો પગ ખોડો કરી શળમાં ઘોમી ખરાબ કામ બનાવે,—
પછી નિશાન મૂકી તીરે મારીને તેનો નાશ કરે; અરે બાહ્યો
મનમાં જરા મહેર લાવો (૬).

પાઠ ૨૪ મો.
હંકુરતાન (ના) એશિ
યા ખંડની દક્ષિણે
દેશ છે.
તણ ખૂણીઆ(વિ)ત-
ણ ખૂણા જેવો.
અગ્નિ(ના) દક્ષિણ ને
પૂર્વે વચ્ચેની દિશા.
નૈરત્ય(ના) દક્ષિણ ને પ
શ્ચિમ વચ્ચેની દિશા
કોણ(ના) ખૂણો.
હર(ના) મર્યાદા.
મુસાફરો(ના) દેશ દેશ
કરનારા.
વિકટ(વિ) મયંકાર.
કુંચરા(ના) મોટા ઝંચા
ટેકરા.
પાહાડી(વિ) કુંચરા કું-
ચરાવાળા.

લડવૈય(વિ)નડાઇખોર
સદા(અ)રોજ.
ખરફ(ના) ટાઢથી ઠરી
ગયલું પાણી.
ઝાડી (ના) ઝાડો એક
બીજા સાથે આવીને
ચુકા જેવું બનેલું તે.
ઝાંખરાં(ના)કાંટાવાળી
શખો.
રસાળ(વિ) ફળદ્રુપ.
મેદાન(ના)એટી ખૂણી
જગો.
ફલાદી=ફળ વગેરે.
પૂર(ના) પાણીનું ચઢવું.
જળ(ના)પાણી.
ડાંગર(ના)બાત.
ખારડો(ના)ખાડો.
નાવડાં(ના)હોડકાં.
સીમાડો(ના)હદ.

અસલી(વિ) જૂના.
પાઠ ૨૫ મો.
કરિગાણું(ના)વસાણું.
કાચું(વિ)સરસ.
કસ(ના)રસ.
બાણોડું(ના)માણો.
તળેટી(ના)તળીજી.
નીપજ(ના)પાક;પેદાશ
લલચાઈ(ફ)તોબાઈ.
પરમુનક (ના) પારેકો
દેશ.
ચિત્તા (ના) વાધ જેવું
જનવર.
નિપજે(ફિ) પાકે.
વનસ્પતિ(ના) લીલોત-
રી.
નાતો(ના)જનો.
તડ(ના)કકડા;બાગ.
બાયડી(ના)મધરી.

ચાલ(ના)ધારો.
 પાઠ ૨૬ મો.
 ધતિહાસ(ના) તવારી-
 અઃ આગત્તા રાગ-
 ઓની વારતા.
 પદવી(ના)ઓદો.
 હકુમત(ના)હાકમો.
 વહીવટદાર(ના)વહીવટ
 કરનાર.
 વજો(ના)કર.
 જકાત(ના)દાણ.
 વસવાયાં(ના)આબીને
 વસેલા. (મુથાર, ૬-
 રજી પોલી વગેરે)
 વેઠ(ના)વૈતઠું, મળુરી.
 કુળ(ના)વંશ.
 કાષદા(ના)ધારા.
 જયા(ના)ટોળાં.
 બવહાર(ના)આપલેનો
 સંબંધ.
 બળવાન(ના)ખેરાવર.
 શુરો(વિ)માહાદુર.
 શુર(ના)માહાદુરો.
 સંબંધી(અ)વિશે.
 સલાહ(ના)વિચાર.
 બંદોબસ્ત(ના)ગોઠવણ

ઉતરતા(વિ)હલકા.
 અધિકારી(ના)ઓધે
 દાર.
 વસુલ(વિ)જમે.
 પ્રભ(ના)રૈયત.
 ધનસાફ(ના)ચુકાદો.
 ખુત(ના)હથિઆરવતી
 કે જેર દીધાથી કોઈ
 ને મારી નાખ્યું તે.
 શુળી(ના)ફાંસી.
 કાંડા(ના)હથતા પોં.
 હાંચા.
 ગુન્હો(ના)તક્સીર.
 માલમિલકત(ના)મા-
 લમતા.
 ધર્મદાન(ના)ખેરાત.
 નરકે(ના)ખહનમ.
 ધનસાફી(વિ)વાજબી
 રહે ચાલનારો.
 બિદ્યાવાન(વિ)બહોલા.
 પાઠ ૨૭ મો.
 સાજવાળા(ના)સામાન
 વાળા.
 પડાવ(ના)મુકામ.
 હકિમ(ના)સરકાર.
 દોલત(ના)પૈસો.

વારતેહેવાર(ના) સારે
 ટાણે.
 કસબી(વિ)હુતરવાળા
 રાજદરબારે(ના)રાજ-
 સભાએ.
 સોનેરી(વિ)મોનાના,
 ડોલી(ક)ખલો.
 રથ(ના)પૈડા વાળી
 ગાડી. [ખા.
 પીછાખાં(વિ) પીછાંવા-
 મોહ(ના)મોહિણી.
 ફોજ(ના)લસ્કર.
 આયમણાં(વિ)પશ્ચિ-
 મ તરફના.
 હુમલો(ના)ચઢાઈ.
 એકદમ(અ)તુરત.
 શાણી(વિ)ડાહો.
 મોટાઈ(ના)માનશોખા
 કળા(ના)યુક્તિ.
 રાજ્યનિતિ(ના)ખરા-
 ખર રીતસરે રાજ
 ચલાવ્યું તે.
 પાઠ ૨૮ મો.
 ફેલાવો (ના) પથરાઈ
 જવું.
 છેવાડે(અ) આધે.

એતી(ના)જમીન એ-
 ડવાનું કામ.
 ગુજરાન(ના)ગુજારો.
 ઝટ(અ)ગુરત.
 બળ(ના)ગોર.
 કેડો(ના)પીઝો; પૂડ.
 ગ્રંથો(ના)ચોપડીઓ.
 કુણ(ના)મગવાન.
 દ્વારિકા(ના)ગુજરાતની
 પશ્ચિમે જવાનું
 ધામ છે.
 રાજધાન(ના) રાજ-
 ગાદીનું શહેર.
 બુદ્ધ(ના) એક જાતનો
 ધર્મ.
 મહિમા(ના) મોટાઈ,
 પ્રતાપ.
 પાઠ ૨૯ મો.
 પરાક્રમી(વિ)મારે કા-
 મના કરનારા.
 અજીત(વિ) ક્રોધથી
 જીતાય નહીં તે.
 ગાંજ્યો(કૃ) હર્ષો.
 મેંવત(ના) વિક્રમનો
 સન.
 દેવગતિ(ના) ધધરી

શકિત.
 શક(ના) વરસ; સન.
 વિક્રમાજીત = વિક્રમ
 કાંઈથી જીતાય નહીં
 તે.
 અંડિએર(ના)ધર, અ-
 મલા પડી ગયલા તેના
 ખુલી જમીન.
 લગોલગ(અ) પાસેજ.
 ધરતી(ના)જમીન.
 વસ્થા(કિ)રહ્યા.
 સંસ્થાન(ના)રાજ્યો-
 ના વસાવેલા નાના
 અંડિઆ મૂલક.
 ફતહએ(ના)રા જ્યની
 ગાદી પર બેઠેલો
 મોટો ભાઈ.
 કન્યા(ના)કુવારી છો-
 કરી.
 સમય(ના)વખત.
 જંગલી(વિ)વગરબુધ-
 રેલો.
 ગણતી(ના)લેખુ; હિ-
 સામ.
 દેવયોગ(ના)ધધરો અ-
 નાવ.

પાઠ ૩૦ મો.
 વૈભવ(ના)સુખ.
 કવિતારૂપ(ના)પદ્યમાં.
 નાટક(ના)નાચવાવગેરે
 ના એલનો તમાશો.
 દેવગથાન(ના)દેહેરાં;
 મંદિર.
 અંધન(ના)અટકાવ,
 કાયદો.
 નાચ(ના)નૃત્ય.
 કીર્તિ(ના)આગર; પં-
 કાવું તે.
 દેશોદેશ(ના)અથે મૂલક.
 ફેનાઈ.(કિ)પથરાઈ.
 ડાહ્યાપણ(ના)ચતુરાર્થ
 કસબી(વિ)હુબરવાળા
 મનુ(ના) હિંદુ શાસ્ત્રનો
 કાયદા આંધનારો.
 માહાભારત(ના)જેમાં
 ભારતની કથા છે તે,
 ચોપડી.
 રામાયણ(ના) જેમાં
 રામની કથા છે તે
 ચોપડી.
 પુસ્તક(ના)ચોપડી.
 પેસાદાર(વિ)તાલેવંત.

સદશુણ(ના)સારાઆ-
ચરણ.

શોભા(ના)દેખાવ.

પાડપાકોથી(ના) પાસે-
ના ધરના રહેનારા.

દાન(ના)નજર;નિષ્ઠા
સાક(નિ)પાક;અપ્પા
વાસવાની(ક) દેવાની.

લેખપત્ર(ના)કાગળપર
દસ્તાવેજ.

પરાયો(વિ)પારકો.

તકાવતું(કિ) ધારી રે-
હેતું.

કરજ(ના)રેવું.

જમણવાર (ના) વરો,
ખરચ.

વાવરી(ક)ખરચો.

સ્ત્રીઓ(ના)માયડીઓ

છૂટ(ના)રજ.

પાઠ ૩૧ મો.

નુકસાન(ના)હાણી.

નાતો(ના)જતો.

ઉદ્ધમ(ના)વેપાર.

અટકાવ(ના)અડચણ

સ્થાવર(વિ) જમીનને

અગતી;જે ખસે અ-

થવા ઉપડે નહીં એ-

વી મિલકતનું નામ.

મિલકત(ના) માલમતા.

વારસો(ના)વારસને જે

મિલકત મળે છે તે.

વહેંચે(ક)માગ પાડો.

મિલકતદાર(વિ)મિલક

તવાળો.

હિરસા(ના)માગ.

વંશના(ના)કુટુંબના.

અવસ્થા(ના)હાલત.

તવંગર(વિ)પેસાદાર.

હિંમત(ના)છાતી.

દોલત (ના) માલમતા,

પેસો વગેરે.

રોકાયું(કિ)થેરાવું.

શ્રાધ(ના)તપાસ.

પરવાર(ના)કુરસદ.

કળા(ના)હુજર.

ખખરદાર(વિ) હાંશિ-

આર.

મોટાઈ(ના)ભપકો.

દાખલ(વિ)સામેલ.

પાઠ ૩૨ મો.

અગર(ના) મીઠું પાકે-

છે તે જગ્યા.

લૂણ(ના)મીઠું.

ગચ્ચોઆં(ના)મોટાં ઘે-

કલાં.

પાહાણા(ના)પથરા.

જગતર્વા(ના)જગતનો

પેદા કરનાર. ઇશ્વર.

મે તૃતીયાંશ(વિ) ત્રણ

બાગ કરેલા તેમાંના

મે બાગ.

મહાસાગર (ના) મોટા

સમુદ્ર (પૃથ્વીપર એ-

વા પાંચ છે).

ભંડાર(ના)વખાર.

અધરું(વિ)મુશીખત.

ઝરણા(ના) ધીમે ધીમે

પાણી વહે તે.

કકડીને(કૃ)સખત.

ધ્યારડો(ના)ખાડો.

મેલ(ના)કચરો.

પારદર્શક(વિ) જેમાંથી

આરપાર જોવાયતે.

છાંટી(કૃ)એલવી.

વખારો(ના)માલ ભર-

વાનું કેકાણું.

પાઠ ૩૩ મો.

તીર્થ(ના) નદી કાંઠાની

પવિત્ર જગ્યા.
ધોધવાં(ના)મોટાધોધ.
સરોવર (ના) મોટું ત
ખાવ.

સ્થિર (વિ) હાલિ ચાલે
નહીં તે.

ઘેરાયો(ના)ફરતો ઘેર.
ઉગમણ(ના)પૂર્વ દિશા

ઝરો(ના)પાણી વેહેવા
નું ટેકાણું.

ફુંડ (ના) છોથી ખાંધી
લીધેલું નાના તળા-
વ જેવું.

કુટ(ના)સુથારી આડ-
ધો ગજ.

બય(ના)ખીક.

ધમારત(ના)ઝંઝી ખાં-
ધણીનાં ધર.

ખંડેર(ના) પડી ગયલી
જમીન, અમલા વ-
ગેરે.

થર(ના)પડ.

દર વરસે=અકેકવરસે
પેદાશ(ના)ઉત્પન્ન.

પાઠ ૩૪ મો.
બલાધ(ના)સાલસાધ

ધમકી(ના)ધુરકી.
ખળાત્કાર (ના) જોર
જીલમ.

ઉમંગ(ના)ઉમેદ.
કઠોર(વિ)વજ્જર.

અણુગમે(ના)નાખુશી
માએનો(ના)અર્થ.

ખરોખરીઆ(ના)સર-
ખા.

એકાદુ(વિ)એક; કોઈ-
પણ.

જોરજીલમ(ના)જખ-
રાઈ; જખર જરતી.

ધચ્છા(ના)મરજી.
નાખુશી(ના)દલગીરી.

મન(ના)દિલ; ચિત્ત.
વેર(ના)અદાવત; ખાર

જોષએ તેવું(વિ)મનને
ગમે તેવું.

ફેર(ના)તફાવત.
રૂપ(ના) આકાર.

વિનતી(ના)નરમાશયી
કહેવું તે.

અસર(ના)ઝાગણી.
નરમાશ(ના)નમનવાઈ

ફુઆય(કિ)ફુબાય.

પાઠ ૩૫ મો.
સુવાક્ય(ના) સાહે વ-
ચન.

કુવાક્ય (ના) નહાઈ વ-
ચન.

રનેહ(ના)હેત; પ્રીત.
સદૈવ(અ) હમેશાં.

વાવે(કિ)યાય.
કલેશ(ના)કંકાસ.

હમશ(અ)રોજ.
નાવે(કિ)યાય.

વિવેક(ના)સલુકાઈ.
યાર(અ)આ; આબાઈ

ઉચાર(કિ)બાલ.
વાણી(ના) વેણ; શબ્દ.

વિશ્વ(ના)જગત.
કાર્તી(ના)આખર.

પડેચડે(કિ) પડતી ચ-
ઢતી થાય.

પ્રજ્ઞ(ના)રેષત.
ધૂડ(ના)ધૂવડ પક્ષી.

બુરી(વિ)ખરાખ.
બુરાઈ(ના)વેર.

રાજકુમાર(ના)રાજાનો
છોકરો.

અમુલ્ય(વિ)જેની કિ-

મ્મત યદ શકે નહી તે.	હાણી(ના)નુકસાન.	બડાકો(ના)મોટો અ.
માનવી(ના)માણસ.	કરા(ના) એક જાતનો અપ્પુ.	વાળો.
વેણુ(ના)શબ્દ; સુકન.	છેદ(ના)કાણું; છિદ્ર.	હડાકો(ના)અવાજ.
મૂઠ્યું(કિ)મોઢ્યા.	સૂઝે (કિ) જણાય.	વદો(કિ)મોલો.
વિમાસશો(કિ)પસ્તાશો.	રૂઝે(કિ)આરામ થાય.	વણુશો(કિ)મગડશો.
		બારતોલ(ના)બારવફર

(કવિતાની સમજૂતી.) (૩).

સાંઝે વાક્ય બોલવાથી સદાકાળ હેત પ્રીત વધે; નહાંઝે વાક્ય બોલવાથી નિરંતર કજીઆ કુંકાસ થયા કરે; માટે અરે બાઈ મનમાં જરા સલુકાઈ આણીને જે શબ્દ બોલો તે વિચારીને બોલો. (૧).

સાંઝે વાક્ય બોલવાથી બધી દુનિઆ વખાણે; નહાંઝે વાક્ય બોલવાથી કોઈ આપણી આખર જાણે નહી; માણસની પડતી અડતી (પૈસાની) થાય છે તે જીભ વડેજ; માટે જે શબ્દ બોલો. (૨).

જીઆ કે રૈયત પોપટ ઘેર પાળેછે; ને માળામાં ચેનથી ઘૂડ પક્ષી સુધં શકતું નથી (લોકો તેને પથરા મારેછે); બોલવાનું કારણ એવુંજ સમજીને, જે શબ્દ બોલો (૩).

બાઈ તું સારા બોલ બોલીને લોકોમાં નેકી (કીર્તિ) મેળવ કેમકે નહારી જીભે લોકો નહારા શબ્દ પણુ બોલેછે; પછી ગરીબ હાથ કે રાજના હોકરાની રાણી હાથ પણુ જે શબ્દ. (૪).

સાંઝે વેણુ બોલવાથી દુધનું દહીં, ધી સૌ યશ એટલે (કોઈ કામ નહી કરતું હશે તે કરશે); ને જેની કિમ્મત ઘણી બેસતી હશે તે સેહેજમાં આવશે; નહાંઝે વચન બોલવાથી કોઈ પળીબારપણુ પાણી પાવ નહી (બારણે ઉભા ન રાખે), માટે જે શબ્દ બોલો. (૫)

અરે માણસ મોહારથી જે શબ્દ બોલ્યા, તે જેમ થુંકેલું ફરીથી ગણાવું નથી તેમ (બોલેલું ફરવું નથી); પણ એવું નુકસાન વડીને પરતાશે; માટે જે શબ્દ બોલો (૫).

છરીથી કપાયલું હોય તેનો ઇલાજ માલમ પરે; પણ નહારો વાક્યતા કાપને કદી રૂઝ આવે નહીં (તે બાત મન-માંથી ખસે નહીં); કાચની કાંઠી કાણી હોય તે કદી સંધાતી નથી; માટે જે શબ્દ બોલો (૭).

સારો કે નહારો તોપનો ભડાકો. તે હવામાં જોરમાથી દોડ્યો જાય છે; હવે બોલો તેને કેમ ખેંચાને અટકાવી રાખી શકાય; માટે જે શબ્દ બોલો (૮).

તમે વિચારી શબ્દ બોલો, તમારું કામ કદી બગડશે નહીં; દુનિઆમાં ભારે વફર, તો સારા લોકો રાખે છે, એમ દલપતરામ કવિ કેહેછે. (૯).

પાઠ ૩૬ મો.
વાદ(ના)તકરાર.
વટેમાર્ગ(ના)રસ્તે જતો
મુસાફર; પંથી.
બળ(ના)જોર.
જાઓ(વિ)જોરાવર.
તપીગયા(કિ)ગુસ્સેયઠ
ગયા.
વામા(વિ)ડુંડા.
અજમાવો(કિ)વાપરો,
ચલાવો.
ઉતરાવે(કિ)કહડાવે.

બળવાન(વિ)જોરાવર.
વાતારોડું(ના) પવનનું
જોરથી વાવું.
લપેટતો(કિ)વિટાળતો.
વળ્યું(કિ)ફાળ્યું.
અમેડી(કુ)આધા કરી
તપો(કિ)ગરમ થયો.
અફારો(ના)પસીનો.
અંતે(અ) છેલ્લે; આ-
ખરે.
સહેવાયો(કિ)અમાયો.
છાયા(ના)શીંગો.

આકળા(વિ)ગાભરા.
જોડીકોઠેલી(કુ) બના-
વટની.
શીખામણ(ના)બોધ.
મારફાડ(ના)મખતાઈ
જોર કરવું તે.
પાઠ ૩૭ મો.
અસાન(ના) પોતાની
મળે જે શીખવું તે.
તર્કશક્તિ(ના) વિચાર
બળ.
મરડી(ના)ખંપડી; ડા-

પરી.
 રાંડો(ના) નાનું દર.
 સમજૂ(કિ)ધ્યાનમાં
 આવશે.
 લાડુ(ના) લાડવો.
 ગળ્યો(વિ) મીઠો.
 ટેકો(ના) આધાર;મજ
 બૂતી.
 ભારે(ના) ખામી.
 ભંગલી(વિ)મેવકુક.
 મેળવી(કૃ)સરેઆવી
 કડાકૂટ(ના)ખટખટ.
 ગુમાવે(કિ)ગુળરે.
 ભેદ(ના)તદ્વાવતજ્યુ-
 દાઈ.
 ખોરેક(ના)હમ્મશાં
 ખાવાનોપદાર્થ.
 સંધરવા(કૃ)એકકુકરવા
 કોઠાર(ના)અનાજભ
 રીમૂકવાનોખજનો
 ખીવર(ના)એકજાત.
 નાંસસલાં.
 ધાન(ના)અનાજ.
 સંધરો(ના)રાખીમૂકે-
 લુંતે.

ખાઠ ૩૯ મો.

સોચના(ના)ફિકર.
 વાદવિવાદ(ના)ચકચા
 બ;ચોખાચોખ.
 વેકુ(ના)વેઢેધંવો.
 પ્રેરના(ના)અંગસાન
 ઉદાસ(વિ)દલગીર.
 મેડોળ(ના)પરાખઆ
 કારનું.
 તકરાર(ના)વાંધો;જીદ
 મંડળી(ના)ટોળી.
 વેદ(ના)વેકુકરનાર.
 મંદવાડ(ના)ખીમારી
 ઓસડ(ના)દવા.
 ગુંચવણ(ના)ગુંચવાડો
 ઠોકરે(ના)ખતા.
 નકામી(વિ)ફેકટ.
 વધારો(ના)ઉમેરો.
 મનુષ્ય(ના)માણસ.
 કસર(ના)ખામી.
 કમ(વિ)ઓછો.
 તર્ક(ના)ખ્યાલ.
 ચૂક(ના)નાનીબૂત.
 ધીરજ(ના)હિમ્મત.
 ઉદ્યોગ(ના)મેહેનત.
 ભીંત(ના)બુટારાભોઠો
 મેહેલ(ના)રાજનોરે-

હેવાનોમૂકામ.
 ભક્તિ(ના)ઈશ્વરનુંભ-
 જન.
 ઉતરતી(વિ)હલકી.
 પંક્તિ(ના)ખતિ;વર્ગ
 ઉત્તમ(વિ)મોટો.
 પાઠ ૩૯ મો.
 મગજ(ના)ખોપરીની
 અંદરનોભાગ.
 કોરેમેલી(કૃ)પડતી
 મેલી.
 રચના(ના)ગોઠવણ.
 વચ્ચોવચ્ચ(અ)વચ-
 ગાળે.
 ટારે(વિ)દેશીઆર.
 કરોળિઓ(ના)જાળા-
 માંરેહેનારજીવડો.
 ઓપગાં(ના)ચારેપગ-
 વાળાંપથુ.
 નહેર(ના)તખોરીઆ.
 માફક(વિ)અનુકુળ.
 કૃપાળુ(વિ)દયાળુ.
 ડોક(ના)ગરદન.
 સરખ્યાં(કિ)પેદાકીધાં
 ગરજ(ના)જરૂરખપ
 પાર(ના)છેડો,છવટ.

પાઠ ૪૦ મો.	વીત્રાં(વિ) સુતાં; છુટાં.	પુત્ર(ના) છોકરો.
અચરજ(ના) નવાઈ.	નર(ના) મરદ.	છેક(અ) બહુ.
ચોખ્ખી(વિ) સાફ.	અચાચ(ના) રક્ષણ.	મહા(વિ) મોટી; ઘણી.
બીલ(ના) પાણીમાંલી.	કુકડી(ના) મરઘી.	હૈતવાળી=પ્યારવાળી.
લીકુક અઝિઝે તે.	પાઠ ૪૧ મો.	દયાળી(વિ) મહેરવાળી
સુંવાળા(વિ) નરમ; લા	ગુણ(ના) પાડ.	સુકામાં(ના) સુકી જ-
સા.	પારણું(ના) બાળકને	ગામાં.
લટકતા(ક) ટીંગાતા.	સુવાનું નેતર કેપાટી	પંડે(સં) પોતે; જાતે.
માદા(ના) બધરી.	બરેલું ઝલનું ચોકડું.	તજે(કિ) છોરે; મૂકે.
ચારો(ના) ચારવાનું ધા-	પોઠવું(કિ) સુવું.	અચો(ના) ચોકી.
સ.	કટુ(વિ) કડવું.	પ્રેમ(ના) હૈત; વહાલ.
ઠરતી(કિ) થોભતી.	આજ્ઞા(ના) આવાનું.	જીકિત(ના) હીકમત.
ઢાણ(ના) લેહેજો.	અમા(ના) માફ.	ઠજે(કિ) દુર થાય.
	સુક્તિ(ના) આદ્યાર.	રડું(વિ) સાફ.

(કવિતાની સમજૂતી). (૪).

જ્યારે કે હું નાનો છોકરો હતો ને પારણામાં સુતો હતો, તારે મને બહુ રડવું આવતું તે વખતે મને કોણ છાનું રા-અતુ? તે વખતે મને દુઃખી જોઈને બીજી દુઃખી કોણ થતું? મારી ઘણી વાહાલી દયા લાવનારી મા તું જ. (૧)

મા પોતે બીનામાં (મૂતરમાં) સુએ ને મને સુકામાં સુવાડે. ને હું દુઃખ પામું તો પોતે સ્વાદ છોડી દેતી; મને સુખ થાય તેને વારતે કડવું કડવું કોણ આતું? મારી ઘણી વાહાલી. (૨)

મને છાતીએ ખઝાડીને મારા ગાલ ઉપદે બોકી કોણ લેતું. ને તરતનું આવાનું બનાવેલું કે આવેલું હોય તે; હે મા તું પોતે ન આવ ને મને કોણ આપતું? મને મોહોડે મોઠામીઠા ગોત કોણ ગાતું? મારી ઘણી વાહાલી. (૩).

હું કેથે પડું કે અથડાવું તો મોઢેડીથી ખમાખમા આણીને તારી આંખમાંથી પ્યારના આંસુ પડતા હતા; પછી મને પોતાના સ્થાનમાંથી કોણ દુધપાતું? મારી ઘણી વાહાલી. (૪).
મને પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવા વિશ્વની રીત કોણ કેહેતું? જોઈ કરીને તાપ ને પાપ સમાઈ જાય ને મારો આદાર થાય; એક ચિત્તે મનમાં ફિકર રાખી માંડે સાંડે કોણ આહાતું? મારી ઘણી વાહાલી. (૫).

પાઠ ૪૨ મો.	સદા(અ)રોજ.	વાળવા(કૃ)અદલો આ-
જળ (ના) પાણી.	દાસ(ના)ચાકર.	પવા.
ગણિત(ના) હિસાબનું	સાટું(ના) અદલો.	જોગ(ના)તક; દાવ.
કામ.	દેવ (ના)ઈશ્વર.	નિત્ય(અ)રોજ.
ચાકરી(ના) અરદાસ.	આનંદ(ના)સંતોષ.	પોઠે (ના)મોઢેડે.
આકરો (વિ) કપરી.	દાતા(ના)દાતાર; આ-	રોઝી(કૃ)ખુશી થઈ.
અમૂલી(વિ)નેની કિ	પનાર.	સર્વ(વિ)સમજું.
મતથયકથકે નહી તે.	માતા (ના)મા.	હામ(ના)ડેકાણું.
	સમો(ના)વખત.	રચ્યાં(કિ)મનાવ્યાં.

(કવિતાની સમજૂતી.) (૫).

હજી તાંડે હેત તેવું ને તેવુંજ છે. જેમકે માછલીને ને પાણીને હેત મળ્યું છે (પાણી વગર માછલીને જરાએ ચાલે નહી) તેવું; તે હિસાબની રીતથી ગણવા જાણીતું તોપણ તેનો પાર આવતો નથી; મારી ઘણી વાહાલી. (૬)

અરે મા મેં તારી પાસે જે આ સખત ઘણીજ કિમતી ચાકરી કરાવી એ બધું તાંડે કરેલું હું શું બુઝી જાંમશ; તારો આખી જીંદગાની સુધી ચાકર થઈને એનો અદલો વાળી આપીશ; મારી ઘણી વાહાલી. (૭).

હે મોટા પ્રભુ ! સંતોષ આપનાર, મારી મા જોવા મને કા-
યદો (આભાર) કરે તેવા; તે બદલો વાળવાને મને હંમેશા તું
વખત આપજે, મારી ઘણી વાહાલી. (૫.)

આટલા આઠ હંદ શીખે ને સાંભળે, ને પછી તેને હેતે
કરી રોજ મોહોડે રાખે; તો ધરે ખુશી થઈ સઘળે ટેકાણે તેને
કુશળ રાખે, આ સારા હંદ કવિ દલપતરામે બનાવ્યાંછે. (૬.)

પાઠ ૪૩ મો.

મીનાઈ (વિ)મીની.
મીની(વિ)મીનાઈ મ-
ટોડીના.

ચક્રમક(ના)એક જન-
તનો પથર જેમાંથી
દેવતા નીકળે છે તે.
ઝરીન(કૃ)ગરમ કરીને.
કંદીજ(ના)કાચનું પ્યા-
લું.

બિલોરી (ના) હાંડીની
જાતનો કાચ,
ભુકો(ના)ચુગદો.
પલાળતા(કૃ)મોનાળતા
મારીક(વિ)ઝીણા.
પ્રવાહી(વિ)પાણી જે-
વા રૂપનો.
ભીસો(વિ)સાફ પાણીસ.
ચાક(ના)ગોળ ચક્રર.
કેળવાએઝી(કૃ) ગુંદી.

સાક કરેલી.

ચતુરાઈ (ના) હોંશિ-
આરી.

પાઠ ૪૪ મો.

સંઘાડો(ના)ચુડા, રમ-
કડાં વગેરે ઉતારવા-
નું ગોળ હથિઆર.
ડોળીઆં(ના)ખોખાં.
ખરાદી(ના) લાકડાની
મીઠા સંઘાડા પર
ઉતારનારો મણસ.
નાળચાં(ના)નળી.
ખીંચું(ના) આકારવાળું
ખોખું.

મેવળણી(ના)ભિગ.
લોંદો(ના)મોટોજ ચક્રો.
ચાદાની(ના)ચાહે ઉ-
કાળવાનું વાસણ.
આંચ(ના)ઝાળ.
પાઠ ૪૫ મો.

સફેદ=ધોળો; ઉજળો.

રંગીન=રંગીલા.

આસમાની=ભુરો.

સરસ=સારા; મજાના.

મીતારા=ચિત્ર પાડ-
નારા.

વિલાયત=અંગ્રેજ લો-
કોનો દેશ.

મુઝે=દેખાવ; જાણાય.

પાઠ ૪૬ મો.

છેટે=આધે; દુર.

નખળી=કમળેર.

ધર્મશાળા=પરદેશીઓ

ને ઉતરવા સાફ

ખાંધેલો મુકામ.

સવાર=ધોડેમેસનારો.

લાજઓળ=ધગધગતી

મેદો=ઝીણા આટો.

સાળે=સારો.

ઉઘડ્યાં=નીકળ્યાં.

पाठ ४७ भो.
 वल्लन=प्यान; वात.
 विद्याशाणा=निशाण.
 प्रतिष्ठा=स्थापना;
 आभर.
 राजधानी=राजभादी
 नुं भोडुं शेहेर.
 वनराज=वननोराज.
 वसायुं=स्थापुं; अरी
 ६ कीयुं.
 ताभो=हवाभो; क'मन्ने.
 भामलनदार=सभार-
 डीनिट भाउस्ये.
 उज्ज=ज्यां लोकानो
 आचलवनही ते.
 पंयासर=पंयासर
 नगरना.
 पारसनाथ=जनधर्म
 ना देवनी मूर्ति.
 मूर्ति=पूतणुं.
 भूरत=शर आत; सुकन
 थापना=स्थापना;
 भंडाल.
 पोशाण=निशाण,
 सहस्रलिंग=हजारलिं
 ग; हजार मूर्ति.

शिवलिंग=शिवनीमूर्ति
 हेरीयो=नानां हेरीं.
 पडभे=पासे; सोड.
 पाठ ४८ भो.
 भूजस्थान=उत्पत्तिनुं
 ठेकायुं; वतन.
 कुणदेवी=गोत्रजनी
 माता.
 कुमारिका=कुंवारी छो
 करी; जाणकी.
 जैन=आचन लोकानो
 धर्म आचार.
 पुस्तकभंडार=सोपडी
 मोनो संग्रह.
 ताडपत्र=ताडनांपात्रां
 पटोणां=पायडीमोनां
 रेशमी लुगडां.
 डायलीआणी=दाय-
 डी वाणी.
 नर=गुवार.
 भूज=वतननी जग्या.
 देवी=माता.
 उपडापे=उयकावे.
 पाठ ४९ भो.
 अड=जमीनता मोटा
 भागजेमां धला दे-

शा आवेला ते.
 गजन=आकाश.
 अगअगे=तेज करे.
 अरुण प्रकाश=सुर्यनुं
 तेज; सुर्यनुं अजवाणुं
 रत=मेसम.
 डींगला=मटका.
 कदरपा=अरायशीक-
 लना; अडोण.
 गंदा=गोम.
 रेतान=रेतीवाणी.
 रगारी=अकरां, घेठां
 अरावनार.
 मुकाम=रेहेडाणु.
 पीणयटो=जरापीणो.
 उद्यमी=महेतनुं.
 कसअ=हुनर; कीसअ.
 तेगना=मसाला.
 जवाहीर=अवेर, (हीरा
 मालिक वगेरे).
 वल्लुं=रंग.
 शमणो=जरा काणो.
 पाठ ५० भो.
 उत्पत्तिकपेदाशनीपज
 पणुं=नीम, पाधक.
 गोदा=लडवैया.

એસુમાર=ધણીજ.
 રૂપસુંદરી=પુત્રસુરત;
 દેખાવડી સ્ત્રી.
 કુટડી=શોભાયમાન.
 મહા બળવાન=ધણો
 જોરાવર; જોડો.
 દરબાર=રાજકચેરી.
 પાયદળ=પગે ચાલ
 નાં ફરકર.
 ચડાઈ=હુમ્મો; હલો.
 વાટ=રસ્તો, રાહ.
 બાટચારણો=એકબ-
 તના કવિલોકો.
 લશ્કર=ફોજ; સેના.
 પરાક્રમ=બારે કામ.
 પાઠ પ૨ મો.
 પો ફાટતાંજ=સહવાર
 થતાંજ.
 ગર્ભવતી=દહાડાવાળી
 ફળાદિ=ફળ વગેરે.
 લાંછન=એમ; કલંક.
 રાન=નંગલ; વન.
 શત્રુ=દુશ્મન; વેરી.
 રણુ=સંગ્રામ; મેદાન.
 ગત=ગતિ; હાલ.
 વગડો=વન; રાન.

અવતર્યો=પેદા થયો.
 સમજણો=અક્ષરવંત
 કાસદ=એપીઓ.
 અમલદાર=હકુમત
 કરનાર.
 નગર=શહેર.
 રચ્યો=અનાઓ.
 ઈનસાફી=વાજબી
 ન્યાય કરનારો.
 ઉલટું=સામું; અમણું.
 પાઠ પ૨ મો.
 અએડાં=બળવા; હલુડ
 રાજપાટ=રાજની ગા
 દી; રાજનું કામકાજ.
 ગાદી=તખ્તઆસન.
 વંશ=ઓલાદ; કુળ.
 મુદલે=જરાએબીહકુલ
 કાંપતા=ધુજતાં.
 ઠાઠ=ભપકો; દોર.
 સંતાન=છોકરું.
 પડ્યા=મૂઆ.
 સમાપ્તિ=આખરછેડો
 વેરે=સાથે.
 કુવર=રાજાનો છોકરો.
 મહાસમર્થ=ધણો જો-
 રાવર; જબરો.

લટારો=ચાંચાઓ.
 વૈમાર્ગુ=રસ્તો જતો.
 મુસાફર; પંથી.
 ક્ષેત્ર=ખેતર.
 ઉગમણી=પૂર્વતરફની
 શીશ્યળ=સાફ કાણું
 દાન=ધર્મ; પૂજ્ય.
 દેહછોડી=મરીગયો.
 વંશજે=કુટુંબીકુટુંબના
 પડતી દશા=તખ્તો
 દહાડો. [સ.
 માહોમાંહે=અરસપર
 બહાદુરી=જોર; શુર.
 રાજકન્યા=રાજની
 છોકરી.
 પાઠ પ૩ મો.
 સરકરવું=તામે કરવું,
 જીતી લેવું.
 ચિતા=ચેલે.
 તુટી પડ્યા=એકદમ
 ધસારો કીધો.
 તુરકી=તુર્કસ્તાનના.
 હુમલો=ચઠાઈ; હલો.
 સરદાર=રાગદારઉપરી
 રક્ષણુ=સંભાળ.
 અડકાનિ=ગોઠવાને

ગંધાતા=વાસ મારતા
ગુલામ=વેચાણુ લી-
ધેના ચાકર.

પાઠ ૫૪ મો.

કુમક=મદદ.

આપધાત=કોઈ માણ-
સ પોતાને હાથે જી-
વ કહાડીને મરે તે.

ખરચી=ખરચને વા-
સ્તે નાણું.

થડ=પાડોશ.

મદાન=ખુશી જગો.

ગભરાયો=અકળાયો.

છાવણી=મુકામ.

તમામ=બાલકુલ.

ગુજરી=મરી.

અપમાન=ગેર આખર.

સેહેવાયું=ખમાયું.

સંપ=એક દિલ; એક
મત.

ભિગા=એકઠા; સાથે.

દગો=કાવતરૂં; કપટ.

વખેરાઈ=જીલ્લા પડી.

તળેટી=તળીઝ; તળી.

એનો ભાગ.

રોકડા=નગદ.

સુમારજ=પાર; અડસ-

દ્રવ્ય=પૈસો, ધન. [ટો.

પાઠ ૫૫ મો.

વતન=સ્વદેશ; જાગીરી.

ખાલસા=સરકારી.

હરડતા=દૃઢા; જીલમી.

લટકાર=જળર જમ્તી

થી ખૂંચી લેવું.

ખરી=ખરાબ; નહારી.

મતલબ=સ્વાર્થ.

મંદીર=દેહેરૂં; દેવળ.

દોસ્તી=મિત્રાઈ.

કોલકરાર=વચન સા-

થેનો બંદોબસ્ત.

જાથુ=હસ્થા.

પ્રસંન=ખુશી; મગન.

મહાપાપી=ધણી કુષ્ટ.

બાદશાહ=રાજા; પાદ-

શાહ. [સીરે.

વગર વાડે=બીનતક.

ખુન=જીવ લેવો; હથિ

આરે વતી મારવું તે

તૈયાર=હાજર; તત્પર.

જમાવ=એકઠું કરવું તે

રણ=રેતીનું મદાન.

પાઠ ૫૬ મો.

મંડપ=માંડવો.

શિવ લિંગ=માહાદેવ-
ની મૂર્તિ.

નીસરણી=સીડી.

પ્રાર્થના=સ્મરણ; સ્તુતી

સહાય=મદદ; કુમક.

હડાવી=પાછા કાઢાડી

હાર=પરાજય.

નિશાન=વાવટો.

રગદોળાયું=પગ તળે

અંપાયુ

દેવળ=દેહેરૂં; દેવસ્થાન.

હાથ કર્યું=તાબે કર્યું.

માન=કીર્તિ; જશ.

મુખો=હાકેમ.

ખાખ્યો=અટકાવ્યો.

તંગાસ=ખોટ; તાણ.

હાંસે હાંસે=ધણી ખુ-

શીથી, ઉમંગભરે.

પાઠ ૫૭ મો.

પાઠશાળા=નિશાળ.

શુરાતન=ખાહાદુરી.

સ્થાપી=રચી.

ઘતિહાસરૂપ=ઘતિહા-

સનાં દાખથી.

કાવ્ય=કવિતા.

રચના=શોભા.
 તરજુમો=એક ભાષા.
 માંથી બીજી ભાષા.
 માં ઉતારો કરવો.
 કઠોર=ઘાતકી; વજ્રજર.
 અવગુણ=નહારી ટેવ.
 યુદ્ધામગીરી=દાસપણું.
 સામિત=સિદ્ધ; નફી.
 લોભી=લાલચુ.
 પરમૂલક=પારકો દેશ.
 કાળજી=ચેતક; અરે.
 કારભારી=કામકાજના
 કરનાર; કરતા હરતા.
 પસરી=ફેલાઈ.
 લાલચોળ=માતેજા.
 બંડી=બદત. [જિડા.
 બુટ=ચાંચ વગરના
 પેહેરવેશ=પેહેરેલા પો-
 શાક; (પેહેરવાનાં જ
 કપડાં).

પાઠ ૫૮ મો.

સુખો=પરદેશમાં રાજ
 તરફથી કરતો હરતો
 મધ્યાદશીન=મધ્યહન-
 વાળા; સમ્યતાવાળા.
 વખો=દુઃખ; આકૃત.

અમલ=સત્તા; અધિકાર.
 અકુશાન=પઠાણલોક.
 ભાગભાગે=એકાએક.
 ઉર્ગ્યા=અચ્ચો; જીવ્યો.
 હકિમ=સરકાર.
 તખ્ત=ગાદી; રાજ્યાસન.
 મમતા=પ્યાર; હેત.
 અધિકાર=અખત્યાર;
 પદવી; દરજ્જો.
 તૈયારી=પેરવી; તાકીદ.
 પેગડા=પાવડા.
 અચાબો=ઉર્ગ્યા.
 મોંખો=હવાલે કર્યો;
 તપાસી આખો.
 પાઠ ૫૯ મો.
 ભાળો=ની ખાલસ; ક-
 પડી નહીં તે; સાલસ.
 ધાણુ=નાશ; નખોદ.
 સહિત=સાથે.
 સંતોષ=આનંદ; હરખ.
 દતક=છોકરીકરી લેવા
 ઝરે=વિખ; સોમલ.
 નખળા=કમળોર.
 મોખરે=અગાડી.
 અસ્વારો=ઘોડે ખેસ-
 નાઈ લશ્કર.

ટુકડી=કકડા; ભાગ.
 ફગમન=શત્રુ; વેરી.
 જખમી=ધાયલ.
 સહિસલામત = વગર
 જોખમે; સારોપેકે.
 પાઠ ૬૦ મો.
 ખુબસ=ઝરે; કીનો.
 છાપોમારવો=એકદમ
 તૂટી પડવું.
 કતલ=ખુનામરકી; ખુ
 નરેજી; કાપાકાપી.
 નિરાંતે=ચેતથી.
 લશ્કરી=લશ્કરમાં ધા-
 લવાની.
 જડાવ=જડેલાં.
 બકતર=જડાવન સાર
 લોહાનો અંગરખો.
 જમાવીને=એકઠી ક-
 રીને.
 વીણી=ચુંટી, તારવી.
 હલ્લો=હુમલો; ધસાવરો
 ધુળધાણી=ખાખાવી-
 ખી; પાએમાલ.
 સોનાપતિ=ફેજનો સ-
 રદાર.
 તંબુ=નાનો ડેરો.

રઝળતા=રખડતા.

પાઠ ૬૧ મો.

નામના=નામદારી.

સાવધ=હોંશીયાર.

ઠોર કરવું=કાર્પીનાં ખવું.

સ્વતંત્ર=આપ અખતી

આર.

ફતે=જય; યશ.

ચાહાનાર=પસંદ કરે-

નાર.

કાળ=વખત; મેત.

કળા=તદખીર; યુક્તિ.

ગાંઠે=પતકરે; ગતકારે.

ટાંપી=તાકી; ધારી.

દશ=હાત્ર; હવાત્ર.

કાંસો=કખળી.

ભખ્યો=મખ્યો.

આથમણી=પશ્ચિમ

તરફની.

સમાચાર=અખર.

પાઠ ૬૨ મો.

ઉલટ=હોંશ=ઊમંગ.

ભેર=સાથે.

મિજાજ=પ્રકૃતિ.

દાથરો=માંચડાવયું તે.

વદી=દશકે દશકે એક

ગણીએ છીએ તે.

ખોડ=ખામી ચુક.

ગુણાકાર=ગણી કરે-

વાનો હિમામ.

માયાદુટીઆ=કડાકુ-

ટીઆ; ગુચવણવાળી

સુસ્ત=આળસુ.

ચીડાઈ=ખીજવાઈ.

ચુક=ભુલ; ગફલત.

પાઠ ૬૩ મો.

દયામણું=દયા ઉપજે

એવું.

ડસકા=રોતાં આંચકા

ખાવા તે.

દડદડ=ટપકટપક.

ફળીકિ=શેરી; ગોહોલો

રોય=રડે.

અકળામણ=ગમરાટ

કાણુ=અધરા.

ઉમંગ=ઉમેદ; ઉલટ.

આનંદ=સતોષ હરખ

લોહી=લુછી.

સાંભરતા=યાદઆવતા

જવાબ=ઉત્તર.

પાઠ ૬૪ મો.

આનંદી=મગત; ખુશ.

ધુંધવાતુ=રીસાળ; ચ-

હડેલું.

વસમું=અધરું.

પાડોશ=પાસેનું ઘર.

કાયર=હેરાત; દુઃખી.

કેલેવત=કેલેતી; કેલેણી

ગોખી=પોઠ કરી.

પેટભર=ગુળરો કરે.

હસમુખી=મગત.

તાળો=કાટો.

સ્વભાવ=આશિયત.

પાઠ ૬૫ મો.

સમસ્યા=ઉખાણો; કો-

હેડો મે; માંપુજવાનું.

ધાન=કુતરો.

મુન્નાણુ=સા

ણીતો.

મુગ=હરણ.

નરે=ભાવડો મરદ.

ગળ્યો=ઠાંક્યો.

શામિ=સારો દેખાય.

ઉત્તમ=મોટો; એષ્ટ.

સન્નજન=સારામાણુસ

તાત=ખાપ; પિતા.

વિવા=સગપણ; સગા	નિર્બળ=કમળેર.	પંડિત=વિદ્વાન.
કાળ=કુદકો; છલંગ. [છ]	કોલ=કોયલ.	પૂર્ણા=ગોંધ્યો.
ચતુર=ડહો; શાણો.	વસેદરે=દરમાં રહે.	ચેતળે=જાણળે.
નારી=બાપડી; સ્ત્રી.	પઠતો=બણતો	મધુરો=મીઠા રાગનો.

કવિતાની શમજૂતિ. (૬).

એક નરે નરને ઢાંક્યો, તેથી શરીરે સાર દેખાય; તેમાં એક તો ધણો ઉમદા માણસ છે, ત્યારે તમે ચતુર પુરુષ હોય તો સમજી લેઓ. એ શું છે? (જામો.)

મોટા કુળથી (કુધથી) ઉપજી, તેના બાપનો જ બાપ (દહીં બાપ ને તેનો બાપ કુધ) તેની માથેસગપણ કુધું (છાશ નાખી કુધ જમાવ્યું) તો તમે શાણા એ વાત સમજી એશું? (છાશ) કુદકો મારે પણ હરણ નથી. સસલો પણ નથી ને કુતરો પણ નથી; તેમ મોં ઊંચું છે પણ મોર નથી. ત્યારે તમે ડાહ્યા સારી પેઠે જાણીતા સમજી લેઓ એ શું છે? (દડકો).

રંગે પીજોછે પણ પોપટ નથી, કાળોછે પણ નાગ નથી; તેમ પાંખો છે પણ પંખી નથી, ને તે ઉડેછે ખરો પણ કાગડો નથી; ત્યારે એ શું છે બોલો? (ભમરો).

તે જાતે સ્ત્રી જાતે પણ કમળેર નથી, કાળી છે પણ કોયલ નથી; તેમ દરમાં વસેછે પણ સાપણ નથી, ત્યારે એનો જવાબ બોલો એ શું છે? (તરવાર).

બણતો પણ વિદ્વાન નથી. ને ગોંધ્યો છે પણ ચોર નથી; તમે ડાહ્યા હોય તો સમજી લેજો. એ મધુર રાગનો છે પણ મોર નથી, ત્યારે એ શું છે બોલો? (પોપટ).

પાઠ ૬૬ મો.	વિદ્વાન=પંડિત.	સુક્ષ્મદર્શક=સુક્ષ્મ તે
પોરા=ઝીણા જીવડાં.	સંખ્યા=કંઈઆંકડો.	ઝીણી, ને દર્શક તે

દેખાડનાર, ઐઠલે,
ઝીણી ઝાજમોટી દે-
ખાયએવાકાચનોસંચો
યંત્ર=સંચો.
ખાખોચોઈ = નાનો
ખાડો.

અખજ=સો કરોડ.
જેરવે=પચાવે.
ચતુરાઈ=હાપણ.
ગળી=એક જાતનો
કાજો રંગ.
બેજ્યું=જેળચું.
પારદશક = જેમાંથી
આરપાર જોવાય તે.

ગળીએર=કાળા.
કુંડાળાં=ચકરડાં.
બક્ષ=શિકાર.
આમળા=વળ.
સીપ=છીપાણી.
નકશી=કારીગરી.
કોહેલી=સજેલી.

પાઠ ૬૭ મો.

વર્ણન=ખ્યાન.
રમણિય=ખુશ લાગે
એવી ખુશનુમા.
ગડાં=નાની બેસના

જેવુંજાનવરયાયછે.
પુણ્યશાળી=ધર્માત્મા
પ્રખ્યાત=નામીઓ.
ખાગ=મોટો ખગીઓ.
ધર્મશાળા=પરદેશીઓ.
ને ઉતરવાનો મુકામ.
માંડવી=રવેશ.
મહારાજ=મોટારાજ
બેડાળ=ધાટ વગરનું.
વેપારી=રોજગાર કરે-
નારો; રોજગારી.
બ્રડાડે=કુખાવે.
તોપખાનું=તોપો રા
ખવાનું ઢેકાણું.
સાહુકાર=પૈસા વાળો
આખરદાર ગ્રહસ્થ.
પાઠ ૬૮ મો.
ભદ્ર=ભદ્રકાળી માતા
ઉપરનું મકાન.
મોદીખાનું=સીધું સા-
માન વેચવાની દુ-
કાન.
ધીકાંટો=જ્યાંબંધ ધી
વેચવાનું ઢેકાણું.
તમામ=ખીલકુલ.
પુર્વજે=પિત્ર.

કાંપ=ઝાવણી.
સાહેબલોક=ગોરાલોક.
લશ્કર=ફાજ; સૈન્યા.
હવેલી=ઊંચી બાંધ-
ણીનું ઘર.
અશ્વારી=સ્વારી; હા-
થી ઉપરનો વરઘાડો
પાઠ ૬૯ મો.

અરણ=સુરજ.
ઝગઝગે=તેજ કરે.
બહે=એક જાતનું મોઢું
મચ્છ જેને લોકો મ-
ગરમચ્છ કહેછે તે.
જળચર=પાણીમાં રે-
હેનારું.
ચરબી=જનાવરના
ચામડાના પાતળા
પડમાંથી જેચીકણી
વસ્તુ નાકજેછે તે.
વનસ્પતિ=લીલાતરી.
ગુજરાન=ગુજરો.
નિર્મળ=ઓખું; સાફ.
ગરમી=તાપ.
પૂઠકળ=ધણું [ગ.
શિખર=ટોચ ઉપરનો
જવલે=કોઈવખત.

બોલી=ભાષા.

લિપી=ભાષા.

ગોરા=મહેડ; ઉજળા.

આછા=થોડા.

માંજરી=ભુગડાળાની.

પ્રિસ્તી=ધૃશુપ્રિસ્તને માનવું તે.

પાઠ ૭૦ મો.

પરોપકાર=પરકલ્યાણ.

અબણુ=વગર બણેલા.

દરેકાર=પરવા, જરેર.

રણવા=પેદા કરવા.

ખરેદાસ=બાલાસ.

સાન=સમજણઅક્ષત.

પાડાશ=પાસેનું ઘર.

ધંધેલાગીશ=રોજગારે વળગીશ.

દેવું=કરજ; રૂણ.

સ્થાપના=મંડાણ.

વખાણુ=તારોફ.

પાઠ ૭૧ મો.

સ્વધર્મી=પોતાનાધર્મ.

ભુંડું=ખરાબ [નો.]

ભાંડે=ખરાબ બોલે.

ખુદલું=ઉઘાડું; સાફ.

સદ્યુણી=સદાચરણ.

લાયક=ઘટારત.

આસામી=માણસ.

પ્રિતી=હેત; પ્યાર.

આસા=હુકમ; રત.

પ્રસન્ન=ખુશ, મગન.

વેરી-કુશ્મન; શત્રુ.

કલ્યાણુ=સારું; રૂડું.

દેશી=વતની; પોતાના.

દેશનો.

પાઠ ૭૨ મો.

દ્રષ્ટાંત=દાખલો.

કૌવચ=એકજાતનાવ.

વળતા પાંદડાંનું ઝાંડ.

મોગરો=એક જાતનું.

ખુશબાદાર ફૂલ.

વાબ્યાથી=રોપ્યાથી.

ખેટા=દોકરા.

અગત્ય=જરેર.

મારફી=મારનારૂપનું.

મીઠાશ-બલાર્હ; નમ્રતા.

બુલવી=વીસરવી.

અંતે=છેલ્લે; આખરે.

પાઠ ૭૩ મો.

બલુંભુંડું=સારું નહારું.

આશ=આશા.

વદન=નમસ્કાર નમવું.

નિદક=ચુગલીખોર.

સાજસ=સારોતત્ર.

પડછંદો=પડધો આળો.

પડછાવી.

માનવી=માણસ.

કદાપી=કાલ વખત.

લેશ=જરા.

પ્યાર=હેત; ચાહના.

ખાર=અદાવત; વેર.

દોષ=દપકા.

સદાવીઅ=દહઅ.

સુણો=સાંભળો.

નદો=નદબાઈ કરો.

અંધુ=લુચ્છું.

ગંદુ=ગોળ.

વદે=બોલે.

જન=માણસ સખસ.

તુર્ત=તરત; ઝટ.

(કવિતાની સમજૂતી.) (૭).

લોકોમાં પ્યાર મેળવનાર મોગરાના બી જેવા (ખી હોતા

નથી કુલ જોવા) માણસના મીઠા ખાલ. તેમજ ખારખેળવનારા કૌવચના બી જોવા (બી હોતા નથી કાફડા જોવા) કે જે જરા ડીલે લગાડીએ તો અજવાળ આવે ને લાલ ચકામા પડી રહે તેવા કડવા ખાલ કહીએ; મોગરાની કલમ કાપીને વાત્રી હોય તો તેમાંથી કૌવચ ન ઉગે. તેમજ કૌવચ વાત્રી હોયતો તેમાંથી મોગરો ઉગશે એવી જરાએ આશા રાખવી નહીં (એટલે કોઈનું બુંદું કરીશું તો તે બહું કરશે એવા આશા થોડા); તે માટે એકવાર આપણે વિવેકથી વિચારી જુઓ, કે જોવાં બી વાત્રીએ તેવાં જ ઝાડ ઉગેછે. લોકોની પ્રીતિ કે ખાર ખેળવવા એનો છલાજ આપણા હાથમાં છે, તે માટે દલપતરામ કવિ કેહેછે કે (કુનિ-આના લોકને તેટલા સાફ ટપકો ન દેવો. (૧).

નમસ્કારનો શબ્દ કહીને નમસ્કારનો શબ્દ સાંભળો ને જો તમે કદી કોઈની નિંદા કરો તો તમે ચુગલીખાર કેહેવાઓ; સખ્યતાનો શબ્દ કહીને સખ્યતાનો સાંભળો. લુચ્ચો કહ્યાથી તે તમને લુચ્ચો કેહે; ચોખ્ખો શબ્દ કહીને ચોખ્ખો શબ્દ સાંભળો ગોળો કહ્યાથી તે તમને પાછો ગોળ કેહે; માટે માણસો એક બીજામાં જોવા સામસામા શબ્દ ખાલે, તેવાજ તુરંત તેનો પડ્યો પડે. (એટલે) સામો માણસ પણ તેવુંજ ખાલે. (૨).

પાઠ ૭૪ મો.

લક્ષ=ધ્યાન.
ઓલાદ=વંશ; કુળ.
મિનારો=એક જાતની
ગોળ ઊંચી પોલી છો-
થી બાંધેલી ઇમારત
પકો=ખરો; સમિત.
નાનપણ=અચપણ.

ઉછરખે=મોઠો થયેલો.
અવરથા=હાલ; હવાલ
વેઠતો=અમતો; સહેતો.
હાંશિયારી=અચરદા-
રી ચાલાકી.
જોગ=દાવ; તાલ.
દરજ્જે=પદવીએ; જગે
હકુમત=સત્તા; હાકમી.

ખુખુસુરત=રૂપવંતો.
મૂળ=કાસળ; નખોદ.
મહા કાળેશ્વર=મોટી
કાળકા માતા.
કુતબ મિનાર=કુતબુ-
દીનનો મિનારો.
પાઠ ૭૫ મો.
દઢ=પકો; અચિત્ત.

બંડ=હુલડ; બળવો.
 બદલાલ=ખરાબ ચાલ
 બખેડો=હુલડ.
 અમલ=સત્તા; અખ-
 તાર.
 આધીન=તાબે; વશ.
 દમ=હોસ; રામ.
 રામ=દમ; જોર.
 સ્ત્રી=બધરી; બાયડી.
 રક્ષણ=સંભાળ; ખાલાસ
 બેગમ=માદશા કે ન-
 વાચની ધણિઆણી
 રાજ કાજ=રાજનું
 કામ કાજ.
 આડો આંક=મેહદ.
 ઈનસાફ=કેસલો.
 અમીરો=મોટામાણસ
 સંકટ=ફ; ખ; આપદા.
 પાઠ ૭૬ મો.
 પુસ્તકો=ઓપડીઓ.
 લખામણી=લખાઈ.
 ફકીરી=ફકીરના જેવી
 ખોટ=ચૂક; ખૂલ.
 ફેરફાર=સુધારો; બદ-
 લવું તે.
 અક્ષર=હરફ; દસ્તા.

મૂળથી=પેહેલાંથી.
 દબાવાય=ફુખાવાય.
 ફેરવ્યા=બદલ્યા.
 વજર=પ્રધાન; દીવાન.
 એક=સાથે; ભિગા.
 ઠેરવ્યો=મુકર કર્યો.
 સત્તા=અખતાર.
 ખૂમાટ=પોકાર; સોર.
 ઓલવી=મટાડી.
 પાઠ ૭૭ મો.
 એલચો=વકીલ. [૩.
 સન્માન=માન; આખ-
 વિસામો=આરામ; વિ-
 મામ.
 દાવો=હક.
 ખૂંચી=છીનવી.
 આશરો=છાયાં; કુમક.
 કવિ=કવિતાખનાવનાર
 અશીલ=નરમ; સાલસ
 ગણકારે=પતકરે.
 નિર્દયપણે=ધાતકીપણે
 ગરદન માંચી=ઠોરકપી
 નીવડે=તીકળે.
 અણખનાવ=ખેખનાવ
 પાઠ ૭૮ મો.
 ભોમ=કમખતી.

સલાહ=વિચાર; મત.
 ઊંધી=ઉલટી.
 બંધેર્યા=કાન બરીને,
 શોખવ્યો.
 એથ આરામ=મોજ-
 શોખ.
 ઉદાસ=દલગીર.
 નાદાન=અણસમજી.
 મતિ=વિચારે; બુદ્ધિ.
 દિવાન=પ્રધાન.
 દગો ફટકો=છળમેદ.
 હોશ=ગાતર, રામ.
 છીનવી=ખૂંચી.
 પાઠ ૭૯ મો.
 સહવાસ=પરીચય.
 બળવો=હુલડ; ડુંગો.
 અધિકાર=દરજી.
 અમીરી=મોટા માણ-
 સના; ઊંચા.
 ખાનદાન=ઊંચું કુળ.
 વારામાં=વખતમાં.
 ફતેહ=ઝીતણી; ઝીત.
 કટો=હરડતો.
 શિક્ષા=સજા.
 દયાળુ=રહેમ નજર
 વાળા.

કોમળ=કુમળા; નાભક
અપરાધ=ગુનો; વાંક.
બુદ્ધિમાન=અકલવંત
આંખો=દેવાળો.
કુંવર=રાજાનો છોકરો
પાઠ ૮૦ મો.
કુપાત્ર=નહારો છોકરો.
અણુધટતું=નાલાયક.
તકશીર=વાંક અપરાધ
પરોજન્ય=હાર.
!કતુર=દોષ કરનારા.
ગુનેહગારો=અપરાધી
જાસ્તી=વધારે ધણું.
પચાવી=દખાવી.
ધોરી=શરી આમ.
કેવળ=ગીતકુલ તદન.
ઠંડા=ધીમા; ટાઢા.
ગડબડ=તોફાન.
મટાડીનિ=ફુર કરીને.
આડ=હદ; સીમ.
સમાચાર=ખબર.
વચગાળે=મધ્યભાગે.
પાઠ ૮૧ મો.
દ્રવ્ય=પૈસા; ધન.
અવર=હીરામાણિક વ-
ઝેર.

દરશન=દેખવું, આંખી
એસુમાર=ધણીજ.
ખોટ=જુઠી, ખનાવટ-
ની.
ગુણો=ગુણપાઠની કો-
થળી.
મદદ=કુમક.
નિભાવ=ગુજરો.
પાઠ ૮૨ મો.
વિશ્વાસઘાતી=ભરોસો
આપી દગો દેનાર.
કાળજી=હેઝ, -હદય
ભુંડાઈ=ખૂરાસ, વેર.
ઉમરાવો=અમીરો.
નિશ્ચય=નક્કી; ઠરાવ
અતિથે=ધણો; ખડુ.
ભરોસો=વિશ્વાસ.
પેહેમ=શક; સંદેહ.
ઉલટો=સામો.
સાન=સારત.
પાઠ ૮૩ મો.
ચઠિઆતો=ચહડતો;
સારો.
લેખુ=હિસાબ; ગણતી
ચેટખિટન=અંગ્રેજ લો
કાનો દેશ(ઇંગ્લાંડ,

સ્કોટલેંડ, ને વેલ્સ
મળીને થયેલો.)
ડાંગર=ભાત.
નીપજો=પાકે; પેદાથાય
વચોવચ=પરાપર વ-
ચમાં વચગાળે.
સુરંગ=નેહેર.
આવજા=આવવું જવું
નાદાન=પ્રખ્યાત; કી-
ર્તિવંત; નામીઓ.
દર=દર; અકેક.
વસ્તી=વાસો, મુકામ.
પાઠ ૮૪ મો.
માહારાણીજી=મોટા
રાણી સાહેબ.
અચળ=જે ખસે નહી
તે; હમેશાં કાયમ.
કરૂણા=દયા.
કુશળ=તાજગી ખુશાલ
વિધવિધ=તરેહ તરેહ.
સંહાર=નાશ; ધાણ.
હામ=હિમ્મત.
પિત્રયાકુંવરી=વધારે
જયનાળી છોકરી
અમરવેલ=ચરેનહી
એવો વેલો.

કૃપાનાથ=દયા રાખ-
નારે ધણી.
અખંડ=ખાંડો નહો
તે; આખો.
સોહાગ=શોભાગ શ-
ણગાર.
પરિવાર=કબીલો વંશ
દીપાડવો=શોભાવંતો.
સમાજ=મંડળી સમા
અફળ=ફાકટ; મિથ્યા
વડી=મોટો.
કૃપા=મેહરેખાની.
હૈડું=દિલ, મન; હૈયું.
હર્ષ=હરખ; ખુશી.
કલ્યાણ=સાર; રૂકું.

દિનદિન=દાહાડેદાહાડે
ચઢતીકળા=આખાદા
ની; આખાદી.
સંહારજી=નાશ કરજી.
ફૂટ=પાપી; ખૂની.
વિજય=વધારે જય.
જગપતિપણું=કુનિ-
યાનું ઉપરીપણું.
અખુટ=ખુટેનહી તે
ટલી, ધણીજ.
સમય=વખત; વેળા
સહાય=મદદ.
કષ્ટ=કુખ; સંકટ.
કૃપાનિધી=દયાનો ભં
ડાર.

કૃપાળ્યો=થયો.
અયાગ=જેનો યાગ
નહો; ધણીજ.
જગ=જગત; પૃથ્વી.
ન્યાય=ઇતસાફ.
સુજય=સારોજયકીર્તિ
જામજી=પયરાજી.
ગુણીજત=ગુણવાળો
દયાવંત=દયાવાળો.
દિસેકે=દેખાયકે.
રાજસમાજ=રાજ મં-
ડળી; રાજસમા.
રક્ષા=રક્ષણ; સંભાળ.
જયજયકાર=જયજય
નીવાણી; રૂતેહરૂતો.

(કવિતાની સમજૂતી.) (૮).

હે પ્રભુ! હમે એટલું મારીએ છીએ કે, મોટી દયાળુ વિક-
ટોરિઆ રાણી ધણાં વર્ષ જીવે; તમો કરણ કરીને એટલું
આપો કે હમારો દિલમાં પૂરો હરખ પામીએ (વિકટોરિઆ
ધણાં વર્ષ જીવે.) (૧).

સદાકાળ એની હકુમત હમારાપર રાખજો. અને દયા
લાવીએનું રક્ષણ કરી કલ્યાણ કરજો; દાહાડે દાહાડે એની
આખાદીની ચમત્ દોલત વધજો; જીવી-કરીને એ ધણો કીર્તિ
પામો (વિકટોરિઆ) (૨).

એના સઘળા દુશ્મનોનો ધાણ વાળજો, પાપી માણસની

એતેનત કોકટ જાળે; એ વધારે જશવાળી કુંવરીનો વધારે જશ વધારાળો. જે કે દુનિઆનું ઉપરી પાણું ચલાવવા જોગ છે. (વિકટોરિઆ). (૩).

પ્રભુ તું ખુટે નહી તેટલી દોલત એને આપજે, ને સઘળા વખતે એની મેદદમાં રહેજે; જે દયાના ભંડાર ઈશ્વરે એના સઘળાં દામ કાઢાડી નાંખ્યાં; કે જેની કીર્તિ જગતમાં ઘણી થાય. (વિકટોરિઆ). (૪).

એના રાજમાં માણસ મુખી થયા. સદાકાળ એનો શાભાગ આપો રહેજો (અંડિત થતો નહી); જેથી કર્મને જુલમના દુઃખ દૂર થયાં, ને મનમાં અયાગ દરખાઉ પડ્યો. (વિકટોરિઆ). (૫).

આખી પૃથ્વીપર સદાકાળ એ કાયમ રહેજો. એનો ઇતસાદ સદા વાજબીજી છે; એનો સારો જશ જગત મધ્યે પથરાળો, કે જે ગુણવાન માણસ પુસ્તકમાં લખી જાય. (વિકટોરિઆ). (૬).

જેના સદગુણ રાજનું મંડળ દયા ભરેલું મઝાનું દેખાવડું જણાય છે; એને ચિતે યોગળી હિમ્મત વધજો, ને મહારાજ (ઈશ્વર) એનું સાડું રક્ષણ કરો. (વિકટોરિઆ). (૭).

જેનો નાથ નહોજ થાય એવો જેમ પેલો વધ, તેમ એનો પરિવાર વધજો; વજપતરામ કવિ કેહે સઘળા સારા માણસો, ખોસો એકવાર વિકટોરિઆ રાણીની જે, જે, જે. (વિકટોરિઆ). (૮)

પાઠ ૮૫ મો.	યલા; બાળા.	ડાંમ=ધગધગતા લો
કુટડાઈ=શાભા.	હાંસિહાંસિ=ઉમંગથી.	દાનો ઉનો ચપકો.
ટાપટીપ=તાલમેલથી	ડોળ=ચેહેરો; બપકો.	પાઠ ૮૬ મો.
શણગારવું તે.	જન્મથીજ=અવતરે	શિકલ=મૈનોચેહેરો.
જંગલી=ખેવકુદ, મૂખ.	તારથીજ.	નામાંકિત=નામીઓ.
અસાન=ગર કેળવા.	ચોખંડા=ચોડા.	કદરૂપાં=ખેડોળ.

કસર=ખામાં.
 વેહ=કાણું; છિદ્ર.
 ચીણું=ખેડેલું; ચપટું.
 રૂપાણું=દેખાવડું.
 બુઠ=કાનનીલાલી ઉ-
 પરનો વચગાળેનો
 ભાગ.
 વજન=ભાર; બોળો.
 દુઃખી=હેરાન; કાયર.
 પાઠ ૮૭ મો.
 કરોડ=બરડાની વચ-
 માંનું હાડકું.
 પાંસળીએ=પાસા ત-
 રફની હાડકીએ.
 દરદ=દુઃખાપો; કળતર
 સણકા=ચસકા.
 હડપચી=દાઢી આગ-
 ળની જગો.
 મેથ=કાજળ.
 ટપકાં=છુંદણાં.
 નીચ વણું=હલકી જા-
 ત; હલકા લોક.
 વેદના=દુઃખ; આપદા
 ખોટ=તંગાશ; તોટો.
 મેખો=રેખો.
 પાઠ ૮૮ મો.

મોઘડીઝિ=ચારઘડીનો
 વખત.
 ગ્રહરથો=મોટા માણસ
 આરસપાહાણુ=આ-
 રસનો પથર.
 માનતા=આધા; આ-
 કીન; નીમ.
 સિંહાસન=ગાદી; (સિં-
 હનું આસન.)
 દેવજ=દેર; મંદીર.
 સેફો=સેફોડો.
 રત્નમે=યાંભલો.
 સત્રાટ=પથર ટાંકના-
 રા કડીઆ.
 દાંતા=ચુજરાતની ઉ-
 તરે એક ગામછે.
 રાણુ=રાજ.
 જાત્રાણુ=જાત્રાવાસી.
 મિટ=વજરાણું.
 કર=વેરો.
 પાણિઆ=કોરણુ; કોર.
 આબુ=ચુજરાતની ઉ-
 તરે એક પર્વતછે.
 પાઠ ૮૯ મો.
 જ્વાળા=જળતા; અગ.
 કમાણી રણતરકમાઈ

દશાંશ=દસમો ભાગ.
 કગરશઠ=શેહેરની શે-
 ઠીએ.
 ચુમારતા=વાણીતર.
 બારસાખ=બારણા
 સાથેનું ચોખડું.
 લેખ=દસ્તાવેજ.
 દરશાલ=હર વરસ.
 અર્પણુ=આપવું; ચ-
 ડાવવું.
 જખર=જખરો પર્વત.
 જખર=જખરા.
 ચઢાવ=ચઢતો ઢોળાવ.
 જ્વાળામુખી=જળતા-
 માંનો પર્વત.
 પાઠ ૯૦ મો.
 માયાણુ=દયાણુ.
 બાઈબંધી=દોસ્તી.
 બાઈબંધ=દોસ્તદાર.
 વાંક=તકસીર; ઝુનો.
 વૈત=બીજસ.
 નર્મીએ=વાંકાવળીએ.
 છલાજ=ઊપાય.
 આપરવાયિ=પોતની
 મતજખના; ગરજહિ-
 પરવા=દરકાર; જરૂર.

સોખતી=સાથી.
 પરગજુ=પરકલ્યાણી
 દયાળુ=માયાળુ.
 ગોઠીઆ=મસલતીયા.
 મોટા=ઉદાર; સખી.
 દોષ=અપરાધ; પાપ.
 પાઠ ૯૧ મો.
 રમુજી=ગમતપડેએવી
 અડઅડાટ=અવાજ.
 ખીનાં ખીધાં.
 હિમ્મત=છાતી.
 છાજલી=છબડી.
 બચડાર્ધ=દબાર્ધ, ક.
 ચડાર્ધ.
 ધાટ=આકાર, ડોળ
 ચતુરાર્ધ=ડાહાપણ.
 ફસાર્ધ=કળાજ આવી
 ધારતી=બીક; ડર.
 પાઠ ૯૨ મો.
 ભોજનક્રિયા=જંયાની
 તરેહ-રીત.
 સોહિય લોક=અંગ્રજ-
 લોક; ગોરાલોક.
 તરેહ=રીત; યુક્તિ. [ખી
 અણીદાર=અણીવા-
 અવમડ=અડચણ.

નરમ=પાણી જેવી.
 વેલા=આપદા. [ક.
 ધરધણી=ધરનોમાલિ
 ફાવતું=હીક પડતું.
 ટગરટગર=એકીનજરે
 કકડીને=ધણીસખત.
 ધેસ=બડકું.
 ધુણાવું=હલાવું.
 ગટગટારી=ઠાંસી; પી.
 તરેહવાર=અજામ.
 પાઠ ૯૩ મો.
 ચોરસ=ચોખંડા.
 પોણો=પરદેશી ઉત-
 દેશો તે.
 મેજ=ટેબલ.
 ફાડીને=ચીરોને.
 ઠાલવી=ખાલવી.
 ખુમઆ=મોટી યાળી
 જેવું છાછરું વાસણ.
 કાપો=ઉકાળો.
 મોળી=મળપણવગરની
 સુરમ=સુગંધ; વાસ.
 પાઠ ૯૪ મો.
 સંધ=જનવાજનારટોળું
 ટુંક=શિખર; ટોચ.
 રણઆમણો=શાખા-

વંતો; સારો.
 મોકળો=પોહોળો.
 આનંદ=હરખ; સંતોષ.
 ધાટ=આવારો; આરો.
 વિસામા=વિશ્રામ લે-
 વાનાં ઠોકાણાં.
 વગડો=રોન; જંગલ.
 નામીઆ=પ્રખ્યાત.
 ધનવાન=પૈસાદાર.
 શિલાલેખ=પથર પર
 કોતરેલો દસ્તાવેજ.
 હરસાલ=વરસોવરસ.
 ઉચકો=ઉધડમાપ ઠો-
 રવેલી રકમ.
 પુનરા=પુન કરનાર.
 રાતવાસો=રાતનો મૂ-
 કામ; રાતનો પડાવ.
 ઠાકોર=રાજા; રાણો.
 સદાવ્રત=ધર્મદા સ્ત્રી
 સામાન આપવાનું
 મોદીખાનું.
 મરકી=મરવાનો રોળ.
 પાઠ ૯૫ મો.
 ભુમધ્ય=જમીનની વ-
 ચમાં આવેલો.
 રેતાળ=રેતીયાળી.

રણ=રેતીનું મેદાન.
વાયરો=પવન; વા.
જવલ્લ=કોઈ વખત.
ઝાડપાન=ઝાડપાણી.
વાડી=ઝાડપાન વાળી
જગો.

પાઠ ૯૬ મો.

સારે=પૂરી પાડ.

સાલ=વરસ.

પૂલ=રેલ.

કાંપ=કચરો.

શામળા=કાળા.

સીધી=હાસી.

કદર પા=બદશીકક્ષના

નિમકહલાત=આધિના

અનનો ઉપકાર ક-

રનારો.

કેપ=ભુશીર.

હિસારો=હત્યાકરનાર

ઝોળેઝોળાં=ટોળેટોળાં.

ખૂનીધાતકી;નિર્દય.

પાઠ ૯૭ મો.

પિતા=પાપ; તાત

શ્રેવા=ચાકરો;અરદાશ

છડો=એકલો.

છોટો=નાનો.

પાળીપોષી=અવડાવી

પીવડાવી.

આભાર=ઉપકારપાડ

અંતર=દિલ; મન.

ભેદ=સમજણ; કારણ

કોટીકોટી=ધણી ધણી.

કાયા=શરીર દેહ.

છત=ઢાંકણ.

પ્યાર=હેત; ચાહેના.

અત્યંત=અણી; ખૂબ.

પાણ=નકારો; કપૂત.

વડા=મોટા.

રાંક=શરીર; અનાય.

સ્નેહ=હેત; પ્યાર.

દેહ=શરીર; -કાયા.

(કવિતાની સમજૂતી). (૯).

જ્યારે હું છેક નાદાન નાનો છોકરો હતો, ત્યારે પિતાજી તમે મને પાળી પોષીને મોટો કીધો; તે વખતે સારી રીતર્યા મને ખુશી ને ખુશી રાખતા; હવે એ તમારો પાડ હું કેમ વીસરું (૧).

જે વખતે હું નાનો હતો તે વખતે છાતીએ ચડી તમારી મૂઝ ઐસી. ત્યારે તમે દિલમાં જરાપણ રીસ નોહાતી આણી; જે મેં મોહોડે કહ્યું તે બધી વાતની હા હા કહી; હવે એ તમારો (૨).

મને સારી શીખામણુ દઈને સુધાર્યો, અને વિદ્યા શીખવીને વેવેકથી વધાર્યો; તેમ મને બધી વાતની સમજણુ અરાઅર આપી, હવે એ તમારો (૩)

તમારો કાયા પર મારે વાસ્તે ધણું ધણું દુઃખ વેઠ્યું, મને

છાતીએ દાબીને મારી આસનાવાસના કીધી; ને ખરા બા-
વથી મારા ઉપર હેત રાખતા, હવે એ તમારો (૪).

મને જોતા સારે મનમાં ઘણો સંતોષ પામતા, ને જે વસ્તુ
મોહોડે મેં માંગી તે તુરત લાવી આપતા; જે નહારો છોકરો
હોય તેજ એ તમારો ગુણ ભુલે, તો હવે એ તમારો (૫).

મારાથી કંઈ ખોટું કામ થાય ને મોટાગુનામાં આવુંતોનાદાન
જાણીશિક્ષા કરવાને બદલે તમે મારાપર દયા લાવતાં; ને પ્રિતીન
ઉતારતાં મારા અંગને કંઈપણ દુઃખ ન દીધું; હવે એ તમારો (૬).

પાઠ ૯૮ મો.	સેવના=સેવા; બકિત.	સજ્યા=બનાવ્યા.
લાવ=લાવેા; લાબ.	ભાગ્યશાળી=નસીબ-	નેત્ર=આંખ; ચોચન.
સજવું=રચવું.	વાન; નસીબવાળો.	નીર=પાણી.
નિરખવું=જોવું.	તુચ્છ=હલકો; નીચ.	ઘરે=ઘરેલો; હાથ.
જગનાથ=જગતનો	ટાળી=મટાડી.	ભાવ=અહિંના; હેંશ.
ધણી; ધન્ય.	જનો=માણસો.	પિતુ=બાપ; તાત.
દયાતી=જીવદયાની.	મધ્યે=મધ્યે; મહિ.	શુભ=સારું, મંગળીક.

(કવિતાની સમજૂતી.) (૧૦).

મને જાણાવી ગણાવી નસીબવાન (લાહેર) બનાવ્યો, ને
મારી ખરાબ તોછડી આદત મૂકાવી; જેથી કરી લોકમાં મારી
આખર ફેલાઈ ગઈ, હવે એ તમારો (૭).

મેં આ સારો (ઉપભોગ) ઝારીઓ લીધો ને હવે જે લઈશ,
તેનો આભાર બધે પિતાજી તમારો માનું છું. એ બધા ઉપા-
યો મારા મુખને સારૂ તમે રચ્યો છે, હવે એ તમારો (૮).

તમારી આંખોમાં ખારના આંસુ લાવીને મને જોતા. ને
પોતાના કલેજ સાથે લગાવીને દાખતા; તે વખતે મોહોડે મીઠા

શબ્દ બોલતા, હવે એ તમારો (૯).

હું આજસુધી નાદાન બચ્ચું ને અજાણ્યો હતો, તેથી તમારો ગુણ મેં મનમાં એકે જાણ્યો નથી; આજ હું હવે જાણીતો (મોટો સમજણો) થયો છું, હવે એ તમારો (૧૦).

જ્યતનો ધણી જે ઈશ્વર તે જો મને હયાત રાખે, અને મારી ને તમારી જીવગાની સન્નામત રહે; તો સાચે બાવે નિરંતર તમારી સેવા કરું, હવે એ તમારો (૧૧).

હેંસથી બણીને આ સારા છંદ ગણી રાખે, તો પિતાની સેવા કરવાને નહારા થશે નહીં; રાઈ જ્ઞાન મેળવીને પછી સારે કામે લાગશે, ને આ સારા છંદ દલપતરાગ કવિએ બનાવ્યા છે. (૧૨).

પાઠ ૯૯ મો.
વેરીઆ=ફુથમનો.
ધાતકી=નિર્દય; ખૂની.
શિકાર=ભક્ષ.
લાગ=દાવ; તક.
મેથુશ્વ=માન વગરનો.
ઉડાડી=ફેલાવી.
નોમકહરામી=ઉપકાર
રને બદલે અપકાર
કરવો તે.
પાઠ ૧૦૦ મો.
ખોરાક=હંમેશા ખા-
વાનો પદાર્થ.
અદેખાઈ=ખાર; ઈર્ષા.
નિર્દય=દયા વગરનો.

વાચેજા=સોલંકી.
પાઠ ૧૦૨ મો.
વજુર=પ્રધાન; દીવાન
પાધર=સીંધો; પાધરો
ફૂલ=મધા; તમામ.
કાકુર=હુચ્ચો આદમી.
મજલ=વાટ, ટપા.
પાટવી=ગાદીનો અ-
ધિકારી; મોટો.
પાઠ ૧૦૨ જો.
કુરસદ=નવરામ.
ઉગમણ=પૂર્વ દિશા.
ખંડણી=ઓથ; કર.
આવકાર=આદર માન
અડાઈ=હુમલો.

સમાપ્તિ=આખર છેડો
સિંહજીવિપ=લંકામેટ.
પડતીદશા=નબજો દ-
હાડો; મેઠી.
પાઠ ૧૦૩ જો.
નિમકહરામ=ધણીનું
અબ આધને તેનું
બુંડું કરે તે.
વિધાસ=ભરોસો.
અવિધામ=ખીનપતી
જ, ભરોસો નહોં તે.
ધરડપણ=બુઢાપણ.
કલેશ=કજીઆંકાશ.
પંડિતો=વિદ્વાન.
અહંકાર=અભિમાન

બુદ્ધિવાન=અક્ષલવંત.
 આખાદી=અડતી.
 ખાનપાન=ખાણુંપીણું;
 ખોરાકી-પોષાકી.
 નીમ=હૃદય; સુમાર.
 સપરમે=સારે ટાણે.
 ગુલામગીરી=ચાકરડા
 પાણું; દાસપાણું.
 પાઠ ૧૦૪ થો.
 મારા=કસાઈ મારનારા.
 માલિક=ધણી.
 કાચો=નખળો.
 નીવડત=નીકળત.
 રંડીખાણ=વેશ્યાનો
 મંગડરેપોતે; છીનાણું.
 મોઠશાખ=ચેનખાણ
 લપટાઈ=વીટલાઈ;
 કસાઈ.
 સમાવનાં=નરમપડતાં
 રીખાવીને=કુ; અદ્યનિ
 નીર્દયપણે=ધાતકીપણે.
 કારભાર=મુખ્ય કામ
 કાજ.
 સંતોષ=આનંદ, હરખ.
 વગના=તરફેણના.
 નસંતાન=સત્તાનાશ;

નખાઈ.
 પાઠ ૧૦૫ મો.
 રંગમેહેલ=રંગતાન ક-
 રવાનો મોટો મેહેલ.
 દેવડી=મથક; મકાન.
 ઓલાદ=વંશ; કુળ.
 કુવાઈ=આણ.
 નીતિ=રોતસર ચાલ-
 વાનું ધોરણ.
 ગડબડ=તોફાન.
 બંદોબસ્ત=ગોઠવણ.
 પાઠ ૧૦૬ ઠો.
 સુમેદાર=સગદાર; પ
 લટણનો ઊંપરી.
 કાયમ=ખાલાલ.
 મેળાપ=મુલાકાત.
 ભાગળેગે=એકાએક.
 કાવતર=દગો.
 ઓચોતો=એકાએક.
 ખનાવ=હકીકત.
 પાઠ ૧૦૭ મો.
 ગોળાઈ=અડધો ગોળ.
 વાહાણવટી=નૈકા શા-
 અના જાણનારા.
 સમઘાત=સરખો.
 ચુમારે=આશરે.

વળગીને=ખાત્રીને.
 કડકા=ભાગ.
 અપરદાર=હોંશિયાર.
 અરેખાત=સાચે સાચ.
 ઢગલે ઢગલા=ધણુંજ.
 નીપજ=પાક; પેદાશ.
 પાઠ ૧૦૮ મો.
 અચાની=અણસમજી
 મિ. જા; વગરશીખેલા.
 ભત=પીશાય.
 ઝોડખપાટ=સપડાવું.
 નજર=કુદ્રષ્ટિ.
 પ્રકાર=રોત; તરેહ.
 સમજી=દાના સમજ-
 ણા; વિચારવંત.
 કરડી=આકડી.
 ગંધ=અરાખ વાસ.
 ધગધગતા=ઉનાઉના.
 અંગારા=દેવતાનાં સ-
 બગેલા કાચલા.
 પાઠ ૧૦૯ મો.
 પ્રયોગ=કરી જાણું; અ-
 જમાસ કરવી તે.
 મેછા=ધરૂછા.
 શંકા=વેઢેમ.
 ચીસ=કીકીઆરી.

લગડી=ઢાળકી,
પડછાયો=ઝોળો.
કસર=ખામો.
પરસેવો=પસીનો.
ધુક્તિય ધ=તદ્યારેની
સાથે; હીકમતથી.
અપરદારો=હોંશીયારી
ઝોકશી=ખારીકતપાસ.
ડાકણ=ચૂડણ.
પાઠ ૧૧૦ મો.
વંત્રી=ડાકણ; ચૂડણ.

આણ=કુવાઈ.
રોણ=તોફાન.
ભાવસાર=જૈન ધર્મ
પાળનાર (હિંદુલોક.
મધરાત=વચ્ચી રાત.
ચાંદરાણું =ચંદ્રમાનું
અજવાળું.
કુજવા=કાંપવ; ચરથ-
રવા, બીહીવા.
હામ=હિમ્મત; જાતી.
ઝોકીવાળા=પેહારેદાર;

ઝોકશી કરનારા.
ડામચિઝો=માચડો.
સ્લામી=ગુરૂ; ઉપદેશી.
સોરખકોર=અવાજ.
વિગત=તપસીલ..
વિખ્યાત=નામીયું.
મશાણ=સ્મશાન.
કાસકરસ=હવામાં ખુ-
લ્લો મૂક્યાથી જલદી
સળગી ઉઠે એવા
એક પદાર્થનું નામ.

(કવિતાની સમજૂતિ). (૧૧).

પવન આઘ્યાથી નેવાં આગળનું નળીઈ ખસીને હેઠે પડ્યું
તે જોઈને કૂતરે બસવા મંડ્યું. ત્યારે ત્યાં ઘણો હોહાકાર થઈ રહ્યો;
ત્યારે માંહે કાઈ કેહેવા લાગ્યા કે હા મેં ચોર દીઠોતે; પછી એ વિષે
જાણીતી તપાસ ઘણીએ કરે. (પણ તેમાંનું શું!) તો એ પ્રમાણે
અખો સ્વામી કહેછે કે ભાઈ વેહેમના એવી વાત સમજવી.

પાઠ ૧૧૧ મો.
વશીકરણ=વશ કર-
વાનો મંત્ર.
અપશુકન=ખરાખનિ
શાની; ખરાખશુકન.
શુકન=ચિંહ; નિશાની.
યોગળ=પોલું; ઝૂંડું.
ભૂવો=ભૂત પીથાય

કાહાડનાર ઢોંગી.
શીખાઉ=ચેલો.
ઝોટ=ખેલ.
અજમાવી=વાપરી.
પાઠ ૧૧૨ મો.
હરતાળ=એક જાતની
પીળા રંગના ધાતુ.
કાળ=મોત.

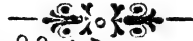
અડતાં=અડકતાં.
ખાલ=છાલ; ચામડો.
ગાણા=ગાયણ; સારંગી
નરઘાંથી ગાયું તે.
કુડાં=તડારાં; ખરાખ.
આળ=તોહોમત.
અગિન=દેવતા.
ઝાળ=આંચ.

લખમી=પૈસા.	છઘુંદર=ચેણ.	છૂટ=જગો; ખારી.
વાસીકું=કચરો; પુંજી.	છીંડુ=વાડકે ખેતરમાં	કુંસ=સરાક.
તાલ=મળ; રમુજ.	જવાનો રરતો.	થાપ=પાર; છેડો.

(કવિતાની સમજૂતી.) (૧૨).

અનમાં જન્મ કાચો (માર્ગા વિનાનો) પારો ખાવા તેવું ચોરીનું ધન છે; કાચો હરતાન ખાવી તેવો ચોરીનો માલ છે. (૧). માથા ઉપર જન્મ મોત ભમેછે તેવો ચોરીનો માલ છે; કૌવચ લાગેથી ખાલ ઉપડે (ચેળ આવે) તેવો ચોરીનો માલ છે. (૨). ગાયન ગાતાં કે સાંભળતાં હોય ત્યાં આવીને કોઈ નહારા શબ્દ બોલે તેવો ચોરીનો માલ છે. (૩). દવતાની કેવી ઉની ગ્રાલ લાગેછે તેવો ચોરીનો માલ છે; કોઈ સખસ જીવતી માખ ગળે (તે પેટમાં રહે નહીં) તેમજ ચોરીનો પૈસો કોઈને પચે નહીં. (૪). આખા કોળાનું શાક નહીં થાય (મોળેલા કોળાના શાકમાં આખું કોળું ભૂલથી જાય નહીં) તેમ કચરો વાળતાં ભૂલમાં સાંભેલું કાહાડી નં ખાય નહીં; અને જો કાહાડી નાંખીએ તો જોવા જેવો તમાસો થાય તેવો ચોરીનો માલ છે. (૫) સાપ છઘુંદરને મ્હોડામાં ઘાલેછે. હવે જો તે ગળી જાયછે તો સાપ મરી જાયછે, ને જો સાપ તેને છોડી દેછે તો આંધળો થાયછે તેવો ચોરીનો માલ છે. (એટલે એ માલ રાખે તોપણ દુઃખ ને ખોજને આપે તો પણ દુઃખ થાયછે.) (૬). છીંડું એટલે જવા આવવાનો રરતો માળી મોટો રાખે અથવા જવા આવવાની છૂટ રાખે તો બકડું કાહાડતાં ઊંટ પેસે (કરવા જાય કંઈ પાકું તો ઘઈ જાય કુંઠ વાંકું), સરાક કાહાડતાં કુંઠ મોટો ખીલો પેસા જાય (સાત સાંધે તો તેર તુટે, તેવો ચોરીનો માલ છે. (૭). ચોરીનો માલ કંઈ રાતદાહાડો જાનો રહે નહીં. તેની વાત તો વા બધી જાય; જન્મ મિલાડી મોખામોખ

ઉતરી જાય, તેમ અટકાવ કરતાં તેનો પાર આવે નહોં. (૮).

પાઠ ૧૧૩ મો.
 પ્રસિદ્ધ=નામીયા.
 ધામ=જગો; ઠેકાણું.
 રચન=શોખા.
 ઠાળીઆં=ઠળતાં છા-
 પરાંની અડાળી.
 ગૌશાળા=ગાય બાંધ-
 વાના ઠેકાણાં.
 રસોડું=રાંધણી.
 નગારખાનું = નગારા
 વગાડવાની જગો.
 મોખતખાનું.
 ચોકશી=ચોડા પદ્ધતર
 પાઠ ૧૧૪ મો.
 સિંહાસન=ગાદી; તખ્ત.
 ઝાકઝમાળ=ચળક ચ-
 ળક; તેજદાર દેખાવું.
 છપ્પર ખાટ=છપ્પર
 પલંગ.
 શણગાર=લૂગડાં ધરે-
 ૼણાં વગેરે ભૂષણ.
 માણિકઠારી=મોસોસુ-
 દ પુનેમનો દિવસ.
 તલપૂર=જરાક.

ખરીદી=વોહારત.
 પાઠ ૧૧૫ મો.
 અંગે=તાબે; હવાલે.
 સારેછે=પૂરી પાડે છે.
 આર=ઓવારા; ઘાટ.
 કમળ=એકજાતના ધુ-
 લ તળાવમાં થાયછે.
 દેવસ્થાન=દેવનું ઠેકાણું
 સાધુ=આવો, વેરાગી.
 વસુલ=જમે.
 દેવળસ્થળ=દેવનું ઠેકાણું
 ખિચો ખીચ=પાસે.
 પાઠ ૧૧૬ મો.
 ઇસ્પટાલ=દવાખાનું.
 દાર્કાર=અંગ્રેજી વૈદ.
 કળતર=ફુખાવો; દરદ.
 કરાર=સુખ; ચેત.
 ઝારવું=કિનાપાણીથી શે
 બળતારાં=આગ. [કવું.
 જળો=ખરાબ બોલી
 ચૂસી લેનારા બાંખા
 છૂવડા.
 ખપાટીઆ કામડી.
 પાઠ ૧૧૭ મો.

ગંડાઈ=સંધાઈ; અંધાઈ
 કોકીલું=જરા ઉનું.
 ટેભા=ટાંકા.
 ધાયલ=જખમી.
 દરદ=ફુખાવો; કળતર.
 પાઠ ૧૧૮ મો.
 પાસે=ખાજુએ.
 ફેફસુ=જેણે કરીને દ-
 મ લેવાયછે તે.
 હચમચાટ=હાલચાલ
 ધાસોધાસ=દમ પર
 દમ સાસ.
 શેક=દેવતાની ગરમી.
 ઉલટી=ઓકારી.
 સરવળ સરવળ=ખવ-
 ળ ખવળ.
 ખૂત=કાફી.
 કાવો=ઉકાળો.
 પાઠ ૧૧૯ મો.
 વિકટ=ભયંકર.
 અનાડી=મૂરખ.
 ઝોળેઝોળાં=ટોળેટોળાં.
 ટફર=ચોટ.
 જોડાજોડ=સાથેસાથે.

વતની=રશી.

પાઠ ૧૨૦ મો.

પાટવી=મોટો; ગાદીનો

અધિપતિ.

કોરટ=દરબાર.

ન્યાયાધીશ=ધનસાક્ક

રનારા.

અદાલત=ધનસાક્ક

નીક ચેરી.

આતર=શરમ.

તરફ દારી=તરફેણ.

ખેલેકેલા=છોકેલો.

કુકર્મ=નઠારાં કામ.

ગોઠિઆ=મળતિઆ.

ઢ્યો=સામીત થયો.

રનેહ=મિત્ર.

કોધ=રીસ. તામસ.

એઅબી=અસમ્યતા

પાણું; નાલાયકી.

ન્યાય=ફેસલો; ચૂકાદો.

લપડાક=લાત.

અમલમાં=અમલવા

પાઠ ૧૨૧ મો. (માં

નિર્ભયપાણું=એ ધડક-

પાણું કશોમો નહી તે

ઉમરાવ=મોટામાણસ

આનુર=હોંશીલા.

કુરાચરણી=ખરાબ

ચાલચલણના.

દરમાયા-ચગારમુસારા

વીણી=ઝંખવાણો.

કારબારી=કરતાહરતા

સમરથ=સુધરથે.

તંગી=ખરચની વેલા

નખિ=ગુજરો થાય.

બાહાલ=મુકરર.

હિમ્મતવાન=બાહાદુર

પાઠ ૧૨૨ મો.

સપુત=સારો છોકરો.

કપુત=નઠારો છોકરો.

છિદ્ર=એમ કાણું.

સવાઈ=ચડિઆતાપ-

ણું; સાંઝ કામ.

કલંક=એમ; દુષણ.

વહેવા=ધ્વકામમાં આ-

ણીને.

પૂઠ=પાછળ.

જૂઠ=જૂઠાણું.

દાઝિ=દલગીર થાય.

દાતા=સખી, દાતાર.

નુર=પાણી; તેજ.

લગવ્યો=શરમાવ્યો.

કવિજન=કવિતાજ્ઞેડ-

નાર; કવિલોક.

સકળ=સંપૂર્ણ આખી

લેશ=જરાએ.

ફુજ=પાપી.

રૂએ=રડે.

બાપીકો=બાપનો.

બોળે=ડાંબવે.

આધીન=તાબે; વશ.

મરનદા=આખરે અં

દાળે; બાર વફર.

(કવિતાની સમજૂતી). (૧૩).

જે પોતાની કમાણીનું ખાપને બાપથી સરસાઈન (ચડિયાતા પાણું) કરે; શરીરને રોજ કામમાં આણીને (કસરત કરીને) કુળની એમ ઠોકે, જેના પાછળ દુનિઆનાં લોકો વખાણ કરે, તે જુઠું

ખેલતાં જોનો જીવ ધણો દુખાય; ને સારો સજ્જન આહાર
નરથી જે શરમાવ્યો શરમાય-જેના કવિલોકો વખાણ કરેને સંખ-
ણું બધાએ ગુણ જેનામાં હાય, તે વિષે સામળદાસ કવિ કહેછે
કે હું માચું કહુંછું કે તેનેજ લોકો સારો છોકરો કહેછે. (૧).

જેને જરાપણ કુળની આખરૂ (શરમ) નહીં હોય ને પોતાના
બાપથી માયા પુંજ જે કંઈ પહોંચી હોય તે ખૂબ, દુશ્મનને
નમતો જાય ને જે પાપી માગુસના મોહાડા આગિળ પોતાનું
દુઃખ રડે પોતાના કુળની એમ ઉઘાડે ને બાપનો ભાજ ઉચા-
પે (કુખાપે); સારા આદર્શને દુઃખદે ને પોતાની એમ ઉઘાડે-તામે
રહીને વાંકી મુડી ઘાતી અબ ખાય (પરસાદજયા કરે) ને લગ્ન
આખરૂ કશી ગણે નહી, તેને વાસ્તે સામળદાસ કવિ કહેછે
કે હું સઃચું કહુંછું કે તેજ નઠારો છોકરો કહેવાય છે. (૨).

પાઠ ૧૨૩ મો.
એકલશરો=જનતા-
હાર; એ=લોશરો.
ઉદમાત=તોફાન-
લક્ષણ=ગુણદેવ. (રતી
મશકરો=ટોળિઓ.
અપળ=હોંશીયાર.
ઠાવકું=ડાહ્યું, શાહ્યું.
ઉદ્યાગ=મેહેનત.
ગેરહાજર=હાજર નહી
પાઠ ૧૨૪-મો.
નિભાવ=ગુજારો.
તુરંગ=વિચાર, ખ્યાલ

રાંડીરાંડ=વીધવા સ્ત્રી
દળણાં=લોટ દળવાનું
મજૂરીનું કામ.
વેલા=આપદા.
શિક્ષક=શિખવનાર.
ઉમદ=હોંસ; ઉમંગ.
ભરણપોષણ=ગુજરાન
પાઠ ૧૨૫ મો.
ભાવડો=મરદ, માટીડો
વહાજ=હેત; પ્યાર.
વાજઆવં=મરીજાય.
મચો રહે.
સરદારી=ઉપરીપણું.

ભંગ=ભાંગી નાખવું.
મળતાવડો=હળીજાય
એવો.
પાઠ ૧૨૬ મો.
ભંડાર=ભંપૂર ખતનો
ખડક=ખરામો.
ખરામો=દરિઆના
પાણીમાં કાંચના મ
જખત પથરા.
લગભગ=ધણોખરો.
ધોરી=શરીઆમ.
ગાળીઓ=ગાળા; ક-
રાડી.

कल्या = अटकणधी
नाम आप्या.
विरतार=पथारो.

पाठ १२७ भो.
धारण कर्तुं=राज्युं;
कलुष कर्तुं.

यरीत्र=अहवात्र येन.
ग्रीणी=आरीक.

भान=सुद्धि; वक्रुद्ध.
वेरो=करे.

वहोरवाने= अरीह
करवाने.

इप=कान्ति; डोण.
परगणु = तालुका;
माहाल.

पाठ १२८ भो.
निर्दय=दया वगरेभो.

गडअड=तोडान.
उतरडी=उतारी.

सभ्यो=भठी गयो.
अणवाप्पोर=दुल्लड म-

यावनार कीतुरी.
गोठवणु=अंदोभस्त.

पाठ १२९ भो.
माहीदशा=नयणाहाल

अवक्रुद्धी=भूआप.

आवकार=आदरमान
स्वतंत्र=आप अस्ति-
आरी.

वसुत्र=जमाउधरात.
धनरेदार=धनरो रा-
अनारा.

राजकारबार=राजनुं
कामकाज.

शाहजो=आदशाहनो
छोडरो.

अरतरुद्ध=अकरीथी र-
ज आपनी ते.

पाठ १३० भो.
दवाआनुं=ओसड क
रवानुं ठोकाणुं.

हमाम आनुं=नाहावा-
नी जग्या.

तरापो=लाकडां छपर
पाटीआं के आरगुं

आंधी पाणीमां अ-
लावेछे ते.

पौत्र=छोडरानो छो-
करो.

उधरातदार = वसुत्र
अेकडुं करनार.

अणुअनाव=अणुनाव

अदी=तामे रही.
राज्यविन्ह = राजनी
निशानी.

पाठ १३१ भो.
पुत्रप=भापडो; मरद.
अभयवयन = भाइ

नहीं अेवी कलुलात.
कापाकाप=पुनामरकी

क्रोणोडि=अध ओक
गेरअंदोभस्त=मेताल.

अवस्था=हालतदासा
पाठ १३२ भो.

उपमा=सरआवणुं.
भूकामलो; शोभा.
राजकाज=राजनुं का-

मकाज.

ढोंगी=अहानाप्पोर.
आस्तिक = आकीन

वाणो; परमेश्वरने
माननार.

नाहक=विनाकारणो.
रेनुति=रभरेणु प्रार्थना

लोणी=लाजसु.
आदशाही=राजगादी-
नो होछो.

पाठ १३३ भो.

ખિરતી=વિસવાસી.
 ધશરત=નિશાની.
 મસળવા=ચોળવા.
 વાયદાસર=ઢેર વેલી મુ-
 દત પ્રમાણે.
 અમઘડી=હમણાંને
 હમણાં.
 સહ=મુઠ, દરજી.
 ભજન = પરમેશ્વરનું
 સ્મરણ.
 ધુમટો=માથાનો છેડો.
 માંપર ખેંચવો તે.
 પાઠ ૧૩૪ મો.
 મુસાફરી=રેલુઅટલુ
 અઢીંગી=અધેલી.
 ખિરાજી=દીપી શામી.
 ટકાઉ=મજબુત.
 ચાપચાપીઆ=તપાસી
 કામ કરનાર.
 ધામધે=ચણીઆ જીવું
 ગુણવું લુગડું.
 પાઠ ૧૩૫ મો.
 બેઝોળ=કદરૂપી
 બેઠુંયુ=કઠંગુઠંગવગરનું
 શામેલ=દાખલ.
 ખાહાવર=ગાભરું.

ખુંધ=ઢોકો.
 ઊદાસી=દલગીર.
 ઠીંગણી=ખટકી.
 હૈયું=મન; દિલ.
 દીંગ=અજબ; છક.
 પાઠ ૧૩૬ મો.
 જટા=ચોટજાની પેઠે
 ગુંચવાયલા માથાના
 ખાલ.
 ડાંગ=લાકડી; ડંગોરી.
 થરથરી=ધુજી; કાંપી.
 ખિતરવા=ટીંબા.
 ખેનપણી=સહીયર.
 ઊઝરડા=કાપા; નોઢેર.
 ચીલી=ધરેડ.
 પાઠ ૧૩૭ મો.
 દિલાસો=ધિરજ.
 સરભરા=સેવાચાકરી.
 લોથ=મુડકુ લાસ.
 ક્રાજ=ધાસકો; ડર.
 વીતેલી=સહન કરેલી.
 થાક=આરામવિસામો
 પાઠ ૧૩૮ મો.
 વિસામો=આરામથાક
 સંકટ=દુઃખ વીપત.
 પજવી=દુઃખ દીધું.

અપરાધ=ગુનો વાંક.
 કોપ=ગુસ્સો.
 દોહિલી=દુઃખી હેરાન
 પાઠ ૧૩૯ મો.
 ઉપસેલી = ઉપસી
 આવેલી.
 ચપટી=એક પાસેથી
 ખેંડેલી.
 જોશી=જ્યોતિષ વિદ્યા,
 જાણનાર.
 દુરખીન=આધી ચીજ
 પાસે દેખાય અ
 કાચનું ચંત.
 વખુટા=જુદા.
 રાજ=ઢોળાણ; ચઢાવ.
 પાઠ ૧૪૦ મો.
 ટોચ=ઉપલા ભાગ.
 ગાળો=ભાગ.
 નિશ્ચય=નક્કી કરાવ.
 અટકળ=કલ્પના.
 સંદેહ=વેહેમ; શક.
 ભાસે=દેખાય; જણાય.
 પાઠ ૧૪૧ મો.
 સાર=મતલબ; તત્વ.
 વિભક્તિ=શબ્દની સા
 થે આવેલા સંખંધી

દેખાડનારો પ્રત્યય.

સંબોધન=સંબંધ રા-
ખનાર, (આઠમી
વિભક્તિ.)

ધત્વાદી=એ શિવાય
બીજા.

સંબંધ=વલગણ.

પ્રધારો=આવોળખો;
પાઠ ૧૪૨ મો.

વિશેષણ=ગુણ તથા
સંખ્યા બતાવનારો
શબ્દ.

સંવાલ=પ્રશ્ન.

ભારે=મોટું.

ક્રિયામ=સરખાવ.

મુકરર=નફી કરેલો.

પાઠ ૧૪૩ મો.

ક્રિયાપદ=ક્રિયા, રિય-
તિ વગેરે બતાવનાર
શબ્દ.

શક્યભેદ=શક્તિ બતા-
વનાર ભેદ.

સકર્મક=કર્મ સહિત.

વર્તમાન=ચાલતોકાળ

અકર્મક=જેમાં કર્મ
નહીં તે.

ભુત=ગયો કાળ તે.

મૂળભેદ=નફી બતાવ-
નાર ભેદ.

ભવિષ્ય=આવતો કાળ
પાઠ ૧૪૪ મો.

ઉભયાન્વયી=બેશબ્દને
જોડનારો અવ્યય.

શબ્દયોગી=શબ્દને જો-
ડનારો અવ્યય.

કેવળ પ્રયોગી=હરખ-
શોક, ગભરાટ વગેરે

બતાવનાર અવ્યય.
ક્રિયાવિશેષણ=ક્રિયાપ-

દનો ગુણ બતાવના-
ર શબ્દ.

અવ્યય=જે શબ્દમાં કે-
રકાર થતો નથી તે.

અચરતી=નવાઈ.

શોક=દલગીરી.

ઉભરા=જોરસા.

પાઠ ૧૪૫ મો.

સંપ=એકદીલ, એકો.

મોઝાર=માહે.

પેહેરણુ=પેહેરવાનાંબુ-
ગડાં.

અતૃષ્ણ=ધણુંજ; તોલ
વિનાનું.

અબલ=તખળા.

સખળ=જામરા.

જુથ=જથો; ટોળું.

સૃષ્ટી=દુનિયાં; પૃથ્વી.

દેહ=શરીર; કાયા.

મતિ=બુદ્ધિ વિચાર.

સુસંપ=સારો સંપ.

સંપત્તિ=દોલત.

સાંપડે=મળે; જડે.

તાંતણી=તાર.

ઝંડુ=જથો.

એકલ=એ બહુ; નિરા-
ધાર.

નિજ=પોતાની.

તસ્કર=ચોર.

વાસ=બીક; ડર.

ધકાવે=ધસડી જાય.

ઝેહ=વરસાદ; મેઘ.

પ્રોહી=મોટી.

(કવિતાની સમજૂતી.) (૧૪).

ન્યારે પૃથ્વી ઉપર લોકોમાં જરાએ સંપ હતો નહોત્યારે તેઓ

જંગલમાં રહેતા, અને એક બીજાથી ઘણા ડરતા (૧). તેવારે લગડાને બદલે ઝાડની છાલ તથા પાંતરાં ગુંથીને પહેરતા ને જંગલનાં ફળ ફૂલ ખાઈને દાહાડા કાઢાડતાં, ને જંગલમાં રહીને પોતાની કાયાપર ઘણું દુઃખ ભોગવતા. (૨). પછી જ્યારે ઈશ્વરે તેમનામાં સંપ કરવાની બુદ્ધિ આપી ત્યારે એક બીજાની મહેન- તના ફળે તેઓને રહેવાને ધરખાર મળ્યાં. (૩). પછી જમ જમ સારો સંપ વધતો ગયો, તેમ તેમ હરકત દૂર થતી ગઈ, પછી ક્ષે- ણે દુઃખી ન થાય તેને વાસ્તે જોઈએ તેવાં ગોઠવણના ઉપાયો રચ્યા. (૪). એવી રીતે નખળાળેરાવર (ગરીબ ને પૈસાદાર) બધા સુખી થયા ને તેઓનાં દુઃખ નાસી ગયાં, માટે જરૂર બાઈએ તે બધું સંપના કારણથી જ છે એમ તમે સમજો. (૫). સઘળાં સુખ સંપ વડે જ મળે છે, જ્યાં સંપ નહોં ત્યાં ઉદાસપણું સમજ- લું; સંપના યોગે પૈસાની પ્રાપ્તિ થાય છે ને લોકોમાં ગામજ મળે છે. (૬). એક તાર હોય તે તોડવાની સૌ હિમ્મત ધરે પણ જ્યારે બધા તારનો સાથે જથ્થો કરી તેની બાડ દોર કરીએ ત્યારે તે કોઈ કાપી શકતું નથી. (૭). આપણા કુટુંબમાં સંપ રાખીએ તો કુશમન શું કરી શકે? ઝાડ છે તે બધી ઝાડાં (ઝાડના જથ્થામાં રહે છે, જે એકલું હોય તો ડાળ પાંખડાં ઉડીને કંઈ વારનું બા- ગી બય. (૮). છોકરા પોતાની પાસે પડેલા પથરાને સારે ને કાપે છે, તેજ પથરાનો જે કાંટ બનાવીએ, તો પછો ઓરની ધા- સ્તી રહે નહીં. (૯). જ્યારે વરસાદનો ઉઠાવ થાય છે ત્યારે ધુળને ઘોંઘને તે ઘસડી બય છે. પણ જે પછી તે ધુળની મોટી પાળ બનાવીએ તો તેનું તળાવ બને (વરસાદનું પાણી ઘેરાઈ રહે). (૧૦). માટે હે માણસો તમે સઘળા મળીને સઘળે ઠેકાણે બેસ- તાં ઉઠતાં સંપ સંપ કરી રોહો, કે જ્યો દલપતરામ કવિ કેહે છે કે

તમારા નસીબમાં હાથ તેટલું સુખ દુઃખ તમે જાતે ભાગવો. (૧૧).

પાઠ ૧૪૬ મો.
વહેવાર=લેવડેવડ કે
જમવા ખાવાનો
સંબંધ.

કાવતરૂં=ગો કટકો.
દામ=પેસા.

માપ=ખરત; પર માણું
સરત=ખાલી; પર ડાણું

પાઠ ૧૪૭ મો.
ખલા=આપદા; પીડા.
ગેરવાજબી=ખોટું.
સંતોષ=આનંદ; હરખ.

ખાત=નસીબદાર;
ગળખર.
અધર્મ=ખોટું.
વફર=માર; વજન.
જે=જય; પશુ; કંતેહ.
મે=ક્ષય; નાશ.
સોદો=માલ મતા.

પાઠ ૧૪૮ મો.
વીર=ખાહાદુરનર; ભઈ
લખાડી=ગુઠો; લખાડ
સત્યવાદી=સાચો.
ટેક=નેક; મોટાઈ.

તોલ=માર; વફર.
ધીર=ધીરજ; સખુરી.
શુરવીરી=ખાહાદુરનર
વેણુ=વચન; સુકન.

અનાદી=અસંજની;
હમણાંની નહી.
લાભકારી=ફાયદાકારક
કાટ=કરડે.

કેપમાં=સરખાવવું.
લગળ=જાજ; આખર
વારી=વખત.
ઊંચ=મોટો; ઊંચો.

(કવિતાની સમજૂતી.) (૧૫).

ટેક વગરના માણસો જેઓ ખાલેલું ફરી જાય તેઓ ખલુવાનો
બકી જાય છે. પણ તેમાંનો એક ખાત પણ પાળતા નથી. માટે તમે
તેવી ખરાબ આદત નરખો ને જેટલા ખાલ પળાય તેટલાજ
વિચારીને ખાલો. (૧). પોતાનો ખાલેલો ખાલ પાળે તેના બાર
વફર વધે, ને જેનો ખાલેલો ખાલ ગુઠો પડે તેનો વફર ઘટે
છે; પછી બાયડા કે બાયડી કોઈ તેના વિશ્વાસ કરે નહીં, માટે.
જેટલા ખાતજ (૨). નાણું જાય તો બલે પણ ખાલેલો ખાલ ફરશો
નહી, તેમ એ ગયલાં નાણાં વિશે હું પસ્તાવો પણ કરું નહીં;
મનમાં ધીરજ ધરીને એવો ટેક રાખો, ને જેટલા ખાતજ (૩)
છણા ખાહાદુર નરો સાચું ખાલનારા સાંભળ્યાં છે, તેઓ વેણુ-

માં (ખોલેલો ખોલ પાળવામાં) ખૂઆર થઈ ગયા એવી અસ-
લની રીત છે; તેમ એથી તેઓની જગત મધ્યે લાભ કારક આ-
ખર પણ વધી છે. માટે જેટલા ખોલ૦ (૪). જે માણસ
મોહોડયો ખોલે ને તે કામ પછી કરે તેને મોટો માણસ ને જે
ખોલના ખોલથી કરી જાય તેને ખોટો સમજવો, બાઈ એથીલ-
જ્ઞા આખર જતી રહેશે; માટે જેટલા ખોલ૦ (૫). બશે તે કુ-
તરો પગે કરડે નહીં (કેહે તે કરે શું?) તો લખાડ (મહું લવનાર)
પણ તેવીજ ઉપમા લે છે; ખોટો લવારો કરવો એજ આખર
જવા જોગ વખત છે; માટે જેટલા ખોલ૦ (૬). શરેરે સુખ
થાય કે દુઃખ થાય તોપણ જે રીતે ખોલો એવજ રંગે રાત
દહાડો રાંદો, (મતજાળ કે ખોલેલું પાળો); એથી કરીને લોકોમાં
ધણો જથ પામશે, માટે જેટલા ખોલ૦ (૭). મુતાં ઉઠતાં બે-
સતાં સાચીજ વાત કહેા; ને જો ખોલેલો ખોલ પળાય નહીં;
એવી શક્તિ કાચો હોય તો મોહોડયો મોટું વેણ ખોલો નહીં;
એ થકી તમે જોએ ઠેકણે (મોટી પડવાએ) જઈ બેસશો; આ
સારા છંદ કવિ દલપતરામે બતાવ્યા છે. (૮).

પાઠ ૧૪૯ મો.	પાઠ ૧૫૦ મો.	ચારતા.
અમત્ર=સત્તા; હાકમી.	બાજચરિત=અચપણ	પાઠ ૧૫૧ મો.
અદલ=વાજબી ખરી.	નાં ચેત.	અંકડાબંધ=આંકડા
જય=ફતેહ; જથ.	લંખાણુ=લાંબાવિસ્તાર	સાથે.
તિરસ્કાર=ધિકાર; તુ	શોક=ચરસ; લત	પાયદળ=પગેચાલના
ચક્રકાર.	આદિ=શિવાય; પેહેલું.	ફું લશકર.
આકીન=નામ; આશા	કુદરતી=સ્વભાવિક;	ધુળીઓ=ધુળનો.
અહંકારી=મગરેર.	અશરી.	ચોખરી=જુદીપડી.
શખસ=માણસ.	અવિચારી=વગર; વિ	બરતખંડ=હિંદુસ્તાન

(ભરત રાજ પરથી
નામ પડેલું.)
સાંકડે=કળજકાંસામાં
કાળજલ=હૈયા; મન.
ધડકવા=થરથરવા.
કુરાન=મુસલમાનનું
ધર્મ પુસ્તક.
સોગન=કસમ; સપત.
ખારવાટ=વેરાન ખેરાન
મરહદ=સીમા.
તોખા=કાયર.
પાઠ ૧૫૨ મો.
આયુધ્ય=આવરદા.
પ્રદક્ષિણા=આસપાસ
ગોળ ફરી વળવું.
ઉપાડી=ઊંચકી.
ઘોર=કાયર.
આરસ=આરસનો પ-
થર; સંગે મલમલ
વૃત્તાંત=હેવાલ.
મૂળતિઆ=ગોઠિઆ.
નેહરો=નીકો; નળ.
ફળફૂલાદિ=લીલીમેવા
ફૂલ વગેરે.
પાઠ ૧૫૩ મો.
લાલચ=લોભ; ગળકો.

ઝૂમી=લટકી.
શૂળકી=ગળકો લાગ્યો
વિશાત=માલ; છત.
એકલપેટો=પોતાનુંજ
પેટ ભરી જાણે તે.
પાઠ ૧૫૪ મો.
ક્ષમા=માફ; જવાદેવુંતે
વીલો=ઝાંખો.
કમનસીબ=અભાગ્ય
નિર્ધન=ગરીબ; રંક.
અમથા=જનઠા; ખોટા
સમ=કસમ; સોગન
પાઠ ૧૫૫ મો.
ફેદી નાંખવું=રોળી-
નાંખવું.
કઠાપો=અફસોસ.
ખાતર=ધાસ, ઝાણ;
વજેરે કોહી ગએસો
કચરો.
ઉછેર્યો=મોટો કચો
ખાટું=દલગીર.
ભંગ=ફાક; ભાંગીજવું
નિઠકળ.
ખડખડાટ=અંવાજ
જોમ=જોરસો, જોર.
નિયમ=ધારો; કાયદો.

પાઠ ૧૫૬ મો.
ચોળાચોળ=ચકચાળ.
ડીકઠાક=ફરેત.
ગાંઠ=નિમ; નિશ્ચય.
મરણતોલ=મરવાજેવે
અધમૂઆ=અડધોમ-
રેલો.
ઝળઝળીઆં=આંસુ
પાઠ ૧૫૭ મો.
રેહેણી=ચાલ.
ભલામણ=શીકારસ.
દેશાઈ=જગીરદાર.
આચરણ=ચાલચલ-
પાઠ ૧૫૮ મો. [ણ
પઠણ=કરાર; સરત
જાન=નુકશાન.
ખરખરો=પરતાવો.
સામર્થ્ય=જોર; ખજ.
ગળગળતે=ધીમે.
ખટપટ=કડાકુટ.
વય=ઉમર, જીંદગી.
પાઠ ૧૫૯ મો.
કટનપટાટક=કુખની
વારણ ચાય તે વિષે
આઠ છંદ.
કળાપો=કકળાટ.

વિલાપ=શોકપથ્થાતાપ
નષ્ટાઞ્ક=નીવારણથા
ય તેવિષે આક હંદ.
વારે=મદદે;ક્રમકે.
તથાપી=તોયપણ.
દીન=ગરીબ;રંક.
વૃથા=કોકટ; મિથ્યા
પૂર્ણ=પુરો;પાપો.
અત્યંત=અણુજ.
કૃપાનાથ=દયાના ધણી

કથા=વાત.
શિરે=માથા ઉપર.
આરામ=વિશ્રામ.
સંતાપ=દુઃખ.
એક=મોટો;ઉત્તમ.
સિંધુ=દરિઆ;સાગર.
સદ્ય=તુરંત.
પ્રેક્ષ=નાશ;કના.
સર્વથા=સર્વ પ્રકારે.
સર્વદા=હમેશાં; રોજ.

શુદ્ધ=ભાન;અખર.
કૃપાળુપણે=દયાથી.
સાય=મદદ;ક્રમક.
વેગ=જલસ્રો.
દ્રષ્ટી=તજરે; નીધા
ક્લેશ=કંકાશ કળાઓ
સરે=થાય; ખને.
અર્થ=મતલબમાંયનો
ધીર=હાલેચાલેનહીતે

(કવિતાનો સમજાવતી). (૧૬).

ઓહો પ્રભુ! હુંતો તારો સદા સેવક છું; મારા આત્મા કરતાં
તું મને ઘણો વાહલો છે. હવે તમે મને ઘણો સંતોષ આપો ને
હે દીનદયાળ (કૃપાના ધણી) માંડે મોટું દુઃખ કહાડી નાંખો (૧).

હું ઘણો દુષ્ટ પાપી જીવડો છું; તોયપણ તમો તો મોટી રહે-
મવાળા જણાઓ છો; તેથી જો આપની છાપ છાપો તો મારા
પાપની મૂર્તિ થાય; માટે હે દયાના ધણી (૨).

મારો સગામો સગો વાહલો પ્રભુ તુંજછે, તે શિવાયનો અધો
અમથો બાકી વાદ છે તેની વાત હું શી વિસ્તારું! તોયપણ તમે
મારે મૂસ્તકે હાથ મૂકો તો મૌ સાંડે થશે; માટે હે દયાના
ધણી (૩).

આ પ્રસંગે મને કોણ સુખ કરે; ને બોલો તમો શિવાય બીજો
આ પાપનો પરિતાપ કોણ સમાવે; હું તો નાનો બાળકછું, નેતુંતો
મારે માથે મોટો ગાળેછે, માટે હે દયાના ધણી (૪).

મને આજને સમે આ દુઃખમાંથી બચાવો; ને શોક રૂપી

દરિઆમાંથી તુરત મારો આદાર કરો; ઈશ્વર તમે આ મારા સઘળા પાપ ક્ષેપકામ કરી નાંખો; ને હે દયાના ધણી૦ (૫).

તમે સઘળી રીતે રોજ મારી અગર લીધી; ને દયા લાવીને દુઃખની વખતે મારી સહાય કીધી; તેથી તમે શિવાય હવે આ મારા દુઃખના પોકાર કોણ જાણે; મોટે દયાના ધણી૦ (૬).

હું મારા મનમાં એક તમારો ઉમેદ રાખું છું, ને તમારા મોહોડા આગળ દુઃખ ગરીબાઇથી બાલું છું, મારા અધા પાપને તમે માફ કરો (તાળો). ને હે દયાના ધણી૦ (૭).

મોટો વેગ લાવીને જલદી મારી મદદે આવો; જ્યારે તમારી દ્રષ્ટી થશે ત્યારેજ મારી ફિકર મટી જશે. ને ત્યારે કાંઈપણ કંકાસથી પછી કકળાટ કેમ રેલશે! મોટે હે દયાના ધણી૦ (૮).

કષ્ટ નષ્ટાષ્ટક (દુઃખ નીવારણ થાય તેવા આઠ છંદથી). કોઈ પણ માણસ પ્રભુની પ્રાર્થના પૂરો પ્રેમ આણીને કરે, તો તેના મનની હચ્છા પાર પડે ને સઘળા રથીર થઇને ઠોકાણે ખેસે; આ સારા છંદ કવિ દલપતરામે બતાવ્યા છે. (૯).

પાઠ ૧૬૦ મો.
દૈત્ય=રાક્ષસ.
વસ્તારી=છોકરાંછેઆં
વાળા.
ધરડુંપાન=ધડોમાણસ
ઉતારો=મૂકામ; રાત-
વાસો.
કોઢાફે=ઢોર બાંધવાની
જગો.
ઉતાવળા=આકળા.

પાઠ ૧૬૨ મો.
ડામાડાળ=વાંકુંચુંકું;
ડગમગ.
ગરક=કુખી જવું.
અગણોતરો = સંવત
૧૮૬૯ ના સાલના.
રાચરચીલું=ધર થણ-
ગારને શાબતો બ્રહ્મડ
વગેરે સામન.
વાવાઝરડું=વાનું; તો-

કાન.
ટાંક્યા = ટાંકણાથી
ઓળા માયો.
અમતકારી=નવામજેવી
નિહાળીને=ધારી ધા-
રીને; નજર કરીને.
પાઠ ૧૬૨ મો.
રાક્ષસ=દૈત્ય.
પન્નાણુ=ખેસણું.
હોઈયા=ગટગળીજવું.

બલમનસાર્થ= સાત્ર-
સાર્થ; નેકો.
સપાટાબંધ=પાધરો.
ક્રાણ=બીક; ધારતી.
ભાગ=કમળામ્બી.
પૂછપરછ=તજવીજ.
પાંગોઠા=પગનાધુંટણ.
આગળનો ભાગ.
દરકાર=પર; પરવા.
પાઠ ૧૬૩ મો.
સરદી=ભીનાસ.
મેડો=માળ.
કરવત=બે જણ સા-
મસામાં વેહેરે એવી
દાંતવાળી આરી.
પીઠીઆં=ભારોટીઆ.
ઝપાટાબંધ=જલદીયો
કાલાવાલા=વારે વારે
કરગરીને કેહેવું તે.
પટલાણી = પટેલની
આયડી; પટલિણ.
સંધર્ભા=રાખાં; મૂકેલો.
પાઠ ૧૬૪ મો.
ભિટ=નજરાણું.
અલમર=તખરા.
મસતાન=ઉદમાતી.

બુમરાણ=પોકાર; સોર
જુજ=હજકી.
ધર્મદાત=ખેરાત; પુન્ય.
ઉદકપ્રવાહ=પાણીનો,
ધોધ=પાણીનું વેહેવું.
પાઠ ૧૬૫ મો.
ચરચા=ગપસપ; બુ-
માટો.
મગતરૂં=ઝીણું જીવડું.
વાતપ્રવાહ = પવનનું
નીકળવું.
બેસણે=બંકે; આસને
મરૂકરી=મજાક હાંસી
ધનધન=સાળાસ શા-
આસ.
ચપટી=સાહેત; જરા.
શિણી=શેઠની ગાયડી.
પાઠ ૧૬૬ મો.
ખો=ખાઈ.
વેટીઆ=બીજસપુર.
જીકરે=જીદ; ખાસ.
ટાઢો=ઠંડો; ધીમો.
સમરી=સુધરી.
અનેક=ધણું; બહુ.
પાઠ ૧૬૭ મો.
ભાળ=શોધ.

ઉણતાખાઈ=ગરમી
નામે ઝી.
ખતરી = વણકરની
એક જાત.
ગણતી=હિસાબ.
બળીઓ = જોરાજર
માણસ.
વિમાસવા=વિચારવા.
પાઠ ૧૬૮ મો.
ડાટો=ડકો; બુચ.
વરાળીઓ-વરાળનેરૂપે
થએલો માણસ.
શીરોધ=સાંકડા માંનું
મુસાફરીમાં પાણી
રાખવાનું વાસણ.
સજ્જડ=મજબુત.
વેલા=આપદા; દુઃખ
પાઠ ૧૬૯ મો.
દોલતવાળા=પૈસાદાર.
બગાસાં ખાય=માખી
મારે; જોવા કરે.
છુટકો=તીકાલ.
પસારીસ=પોળીકરીશ.
પાઠ ૧૭૦ મો.
અયડાવું=અફળાવું.
અથંઅથા=સામસામાં.

વૈભવી=સુખીઆ.	દાવાનળ=વગડાનો અ	કારી.
વેહેળા=નદી; નાળા.	ગિન.	સુખમલ=સુખવાળો.
જળચક્ત્રી=પાણીનાવે	સત્ર=સતર.	ઉપરે=ઉંચકાય.
ગથી ચાલુ તે ઘંટી.	મેડક=દેડકો.	પનોતો=પરિવારવાળો.
પાઠ ૧૭૧ મો.	જસુ=જેવું.	ધનપાન=ધન સાચવ
પવનચક્ત્રી= પવનના	મહિમા=મોટાઈરચના	નાર; પૈસાદાર.
જોરથી ચાલતી ઘંટી.	વિરલો=કોમળાઈ; શૂરો.	ધરણીધર=પૃથ્વીધર.
લક્ષ્મી=ધાન.	રણછોડ=દેવામાંથીછો	ગિરધર=પર્વતધરનાર
સોબતીએ=સંઘાતી.	ડનાર.	સંતાપી=આનંદી.
આતાં=કારખાનાં.	ખોટ=ખામી; ચૂક.	શીખ=શીખામણ.
આગ્રહ=ખજાતકાર.	સુરજી=સૂરજ.	પ્રતાપ=કીર્તિ; મહેર.
પાઠ ૧૭૨ મો.	કવડી=કડવી.	નીર=પાણી; તેજ.
વણિતા=સ્ત્રી; બાપડી.	મંગળ=કલ્યાણ; શુભ-	

(કવિતાની સમજૂતી.) (૧૭.)

પોતાના નામની મોટાઈ રાખે. એવો બાપે એકજ પુરૂષ હોય; નામ હોશયી પાડેછે તો વખતે બચપણમાંજ મરી જાય છે. (૧). રણછોડ નામ ધરાવે ને તે બ્યાજ ભરે એ તેનામાં મોટી ખામીછે; નામ જોગીદાસ (સાધુસેવક) ધરાવેછે તે પાસે બે બાપડીઓ રાખેછે. (૨). જેનું નામ સૂરજ જેનું હોય છે તે આંખે કશું દેખતો નથી; શાકરનું નામ ને મીઠી રીત રાખે પણ તેની બોલી નહારીછે એવું જાણવું. (૩). હીરા, મોતી. ને ઝવેર રાખનારા પાસે ખોટો પૈસો હોતો નથી; તેમ મંગળ કલ્યાણ સરજું, પણ દાવાનળ ડુઝે તો પછાડી પલાણ કરેલું. (૪). નામ વાધનું ધરાવે ને હાથીની રીત રાખે, પણ તેથી શરનો બોળે પણ ઊંચકાય નહીં દેવ કૃષ્ણ ને રામ એ નામ હોય પણ તે શા કામ કરેછે તે કોણ

જાણે. (૫). કુળનું નામ રહે એવા છોકરો મળે નહી તે હીરનું નામ લઈ સુતરથી કામ ચલાવે; તેમ ધનવાળો હોય તે ધંધો કરે ને ધરણીધર તે મજૂરીએ કરે છે. (૬). ગીરધર નામ ધણાનાં છે. તેમાં દેવાભાઈને ભાર ળાયકવો પડેછે,—ડાહ્યો નામ ધરાવે ને બોલે ત્યારે ઘેલું ઘેલું તેમ સાચો તે આછું તોળીને આપે. (૭). બલો કહીએ તે બલવી નાંખે, ને સંતોષી તે ઘણું આપ (પરમશ્વર તેને આપે); રાજારામ બીજા માગે તો ઘેલો સૌને શીખામણુ દે છે. (૮). નાનો નામ હોય પણ વખતે તેનામાં ધરડા જેટલી અક્કલ હોય, તેવારે પ્રતાપ નામ (કીર્તિ) મળવેલા માણસ હોય તેને પણ કોઈ ન પૂછે; જેનું નામ ચતુર હોય તે આડી કરે ને નાગ તે દડકાથી બીંધે, (એટલે વખતે મેટામ નાના જેટલી હિંમત હોતી નથી.) (૯).

પાઠ ૧૭૩ મો.
ચાલ=રીવાજ; ધારા.
એકસંપ=એક દિવસ.
બાપદાદા=ધરડાવરડા
આદી=દોટી.
ખટાટા=અલખડા.
પાઠ ૧૭૪ મો.
ટેઅલ=મેજ.
વારો=વખત
વેહેલ=સ્વારીની ગાડી.
ફરક=ફેર તફાવત.
લાંછન=એમ; અટ્ટો.
ખટ્ટો=કલંક; કુષણ.
પાઠ ૧૭૫ મો.

આશિર્વાદ=આશિષ
સારી ફઆ.
હજારી=ખીદમતગારો
ઈર્ષા=અદેખાઈ.
દક્ષણા=ધર્મ દાખલ
ખાલ્લણને જે પૈસો
આપવો તે.
ફજેતી=ગેર આમર.
દેવડી=મકાન.
પાઠ ૧૭૬ મો.
પાકું=વજ્જર; રીડું.
ફગવું=ખોલ્યું ન પા-
ળવું; ઠગવું.
ફિટકાર=તુચ્છકાર.

ડગમગવું=હાલનું.
નરદ=ભાવડો નર.
આરંભ=શરૂઆત.
પાઠ ૧૭૭ મો.
ગિરીરાજ = પર્વતનો
રાજા.
ખ્યાત=પ્રખ્યાત.
મિષ્ટ=મીઠો.
સ્વાકુ=સ્વાદદાર.
વીજ=વીજળી.
ટાણે=વખતે.
સોમ=ચંદ્ર.
ઝૂકી=તમી.
તિર્મળા=ઓખાં.

અરણી=અરો; નાળા.	શેજગારી=વેપારી.	જેન=આવક લોકોનો.
શીજો=કુંડો; ટાડો.	પરો=વેગળો.	ધર્મ=આચાર.
સુગંધી=સુગંધવાળો.	જતાંવૈત=જતાંવારને	સ્થાન=ઠેકાણું; જગો.
એવે=દીપે.	ટેવો=ધારો.	દેવી=માતા.

(કવિતાની સમજૂતી.) (૧૮).

જેમ આકાશમાં વરસાદ ગડી આવ્યો હોય તેવો આવ્યુ પર્વત વેગળેથી દેખાતાં મનને ગમ્યો; કુંડમાંનો દેવતા વીજળી જેવો દેખાય એવાજ આજે મોટો આવ્યુ પર્વત (પર્વતનો રાગ) દોડો. (૧). પૂનમને દહાડે સાંજના ટાણે સૂર્ય ને ચંદ્ર એક ઘંટ બન્યા હોય ને કોઈ કહે કે દેવનો હાથી જેવો પર્વત દીપે છે, એવાજ આજે મોટો આવ્યુ (૨). તમે કદાચ ઉપર જઈને આંખ ઉઘાડીને જુઓ. તો ઝાડનાં ઝુંડની ઘણી ઝાડોઆ જૂનાઈ રહી છે—ત્યાં માંચો ઘણો સ્વાદદાર એવો મળે, એવો આજે મોટો પર્વત (૩). ત્યાં વાંદરાં, સિંહ, ને હરણ રહેછે, ને હમેશાં નિર્મેળ પાણીનાં ઝરાણ વહેછે, કુંડો અને સુગંધદાર પવન વાય છે, એવો આજે મોટો (૪). સારા ફુલની વાડીઆ પણ લેહેકાઈ રહીછે, અને કુવા, વાવ, કુંડ આગળ ઘણાં દીપેછે; મોટાં દેવતાં સ્થાનકોમાં દેવનો વાસોછે; એવો આ જ પર્વત. (૫). જ્યાંહાં બંગલા બંધાઈને બજારો થઈ છે, ને વેપારીએ ધોધારે વેપાર કર્યો જાયછે; જેવો લેનારને માલ જોઈએ તેવો મળેછે. એવો આજે મોટો પર્વત (૬). ત્યાં તે તેર ગાઉ ઘેરાવાના તળાવમાં, અગ્યાર ગામનાં લોક પાણી પીવા આવેછે:—જ્યાંહાં કે જેઠ માસમાં પ્રસેવો જરાએ જણાતો નથી એવો આજે મોટો પર્વત (૭). અગ્યાડ મહીનામાં આવેતાં વાદળાં પાસે આવે, ને જતાં વારને જોવાની રીત દેખાય;—જેમ તમે ધૂણીનો ધૂમાડો

કેમ ધારો, એવા આજે મોટો પર્વત૦ (૮). જેમાં જૈન ધર્મના હિંદુ લોકોનાં મોટાં દેવસ્થાનકો છે. અને એમાં મોટી પ્રખ્યાત અર્ધુદા માતા છે; આ બધી વાતો જાણવાને વાસ્તેજ કહી છે, ને આ સારા છંદ કવિ દલપતરામે બતાવ્યા છે. (૯).

ગુજરાત દેશનો ઇતિહાસ.

(વાઘેલા વંશ સુધી).

સ—છોકરાઓ બોલો તો આપણે ગુજરાત પ્રાંત ક્યાં છે, ને તે લાંબો પોહોળો કેટલો છે ?

જ—એ પ્રાંત હિંદુસ્તાનની પશ્ચિમ દિશા તરફ છે, તે આશરે ૩૦૦ ગાઉ લાંબો, ને ૧૮૦ ગાઉ પોહોળો છે.

સ—બોલો ગુજરાત નામ શાથી પડ્યું તે તમે જાણો છો ?

જ—હાંજી, રૂઝિઆના રાજના સીમાડાપર જનરજીઆપ્રાંતછે ત્યાંથી ગુર્જર લોક પંજાબ મારવાડ વગેરે ડેકાણે આવીને વસ્યા, અને ત્યાંથી ઇસવીસન ૭૦૦ ની શ.લમાં ગુજરાતમાં આવ્યા, ત્યારથી ગુજરાતનામ પડ્યું એવું કેટલાક કહેછે.

સ—ગુજરાત પ્રાંતની મર્યાદા બોલો ?

જ—ઉપરે મારવાડ તથા મેવાડનો કુંભક દેશ; પશ્ચિમે કચ્છનું રણ તથા આખો સમુદ્ર, દક્ષિણે આખો સમુદ્ર તથા ચાણા જીલ્લો; અને પૂર્વે માળવા, આનદેશ, તથા મેવાડનો કુંભક મૂલક છે.

સ—ગુજરાત પ્રાંતના કેટલા ભાગ કીધા છે ?

જ—એ પ્રાંતના જીલ્લા, ઇલાકા, તથા સંસ્થાન મળીને ૧૧ ભાગ કીધાંછે, તેનાં નામ ૧ સુરત જીલ્લો, ૨ ભરૂચ જીલ્લો, ૩ ખેડા જીલ્લો, ૪ અમદાવાદ જીલ્લો, ૫ કાઠિયાવાડ

ઈલાકો, ૬ પાલણપૂર ઇલાકો, ૭ મહીકાંડા ઇલાકો, ૮
રેવાકાંડા ઇલાકો, ૯ સુરત ઇલાકો, ૧૦ ગાયકવાડનું સં-
સ્થાન, ૧૧ અંબાતનું સંસ્થાન.

સ—ગુજરાત પ્રાંતનાં મોટાં મોટાં શહેરો બોલો ?

જ—સુરત, ભરૂચ, ખેડા, અમદાવાદ, અંબાત, ભાવનગર,
રાજકોટ, ધોરાજી, ધોળેરા. જુનાગઢ, માંગરોળ. મોરબી,
નવાનગર. પાલણપૂર, રાધણપૂર, ડીસા, સાદરા, ઇડર,
લુણાવાડા, વડનગર, વીથનગર, પાટણ, નાંદોદ ને વડોદર.

સ—ગુજરાતમાં અસલ મોટાં શહેરો ક્યાં હતાં ?

જ—દ્વારીકાં, પ્રભાસપાટણ, વલ્લભીપુર, આંખાનેર, ને પંચાસર.

સ—ગુજરાત પ્રાંતની મોટી મોટી નદીઓ બોલો ?

જ—તાપી, નર્મદા, મહી, ઢાહર, સાપરમતી, સરસ્વતી, ભાદ-
ર, અનારસ, ભોગાવો, અને શેત્રુંજી.

સ—ગુજરાતના મોટા મોટા પર્વતો બોલો ?

જ—ગીરનાર, શેત્રુંજી, પાવાગઢ, ઓટીજા, અને તારંગા પાહાડો.

સ—ગુજરાતમાં મોટા હિંદુઓની તીર્થની જગ્યાઓ કઈ છે ?

જ—ડાકોર, ગોહલવાડ, ગીરનાર, દ્વારીકા ખેટ, પાલીતાણા,
અને પ્રભાસપાટણ; એ શિવાય ગુજરાતની ઉત્તરે અંબાજી,
બહુચરાજી, ને શામળાજી એ પણ મોટાં તીર્થનાં ઠેકાણાં છે.

સ—ગુજરાતના કયા કયા કસબાતથા શહેરોમાં અંગ્રેજી નિશાળો છે ?

જ—વલ્લસાડ, નવસારી, સુરત, ભરૂચ, વડોદર, નડિઆદ, ખેડા
અમદાવાદ, રાજકોટ, જુનાગઢ, નવાનગર, ભાવનગર ને ડીસા.

સ—ગુજરાતની અસલની રાજધાની કઈ ને હાલની રાજ-
ધાની કઈ, અને તે બંને કઈ નદી ઉપર છે ?

જ—અસલની રાજધાની પાટણ સરસ્વતી નદી ઉપર છે, ને

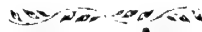
હાલની ગાજધાની અમદાવાદ (અહમદશાહે સન ૧૪૧૧ માં વસાવ્યું તે) સાબરમતી નદી ઉપર છે.

સ—સુરત, ભરૂચ, વડોદરા, એડા, નડિઆદ, અમદાવાદ, અને આખા ગુજરાતમાં કેટલા માણસની વસ્તી છે ?

જ—સુરતમાં ૧૦૭૦૦૦, ભરૂચમાં ૩૫૦૦૦, વડોદરામાં ૧૩૦૦૦૦ એડામાં ૧૨૦૦૦, નડિયાદમાં ૧૦૦૦ અમદાવાદમાં ૧૩૦૦૦૦ અને કુલ ગુજરાતની વસ્તી આસરે ૭૦ લાખ છે.

સ—ગુજરાતની મુખ્ય પેદાશ શું થાય છે ?

જ—ગોળ, કપાસ, મીઠું, તમાકુ, અક્ષિણુ, કોનખાખ, મસરૂ, કાચ, અને સાબુ વગેરે.

આવડી વંશ.

સ—વળા ગામ ક્યાં છે, અને અસંજ વલભીપૂર નગર ક્યાં હતું ?

જ—કાઠિઆવાડ મિલાગમાં ભાવનગર પાસે ગોહલવાડમાં ચમારડીના પાહાડિયે તેના યડમાં વળા ગામ છે. અને તેજ ટુકાણે પૂર્વ તરફ અસંજ વલભીપૂર નગર હતું.

સ—વલભીપૂરમાં કયો રાજા રાજ કરતો હતો, અને પછીએ નગરનો કોણે નાશ કર્યો ?

જ—એમાં શીલાદીત નામે રાજા રાજ કરતો હતો. શીલાદીત લડાઇમાં મરાયો ત્યારે મલેચ રાજાએ એ નગરનો નાશ કર્યો.

સ—વલભીપૂરના નાશ વિષે અસંભવિત વાતો શું ચાલે છે ?

જ—વલભીપૂરના નાશ વિષે એવી ગપ ચાલે છે કે એ શેહેરની પાસે પ્રસાવળાના ટુંગર આગળ એક સાવ પોતાના એલા સાથે ઉતર્યો હતો તે ત્યાં ભીખ માગવા ગયો પણ કોઇએ તેને ભીખ આપી નહોં, તેથી તેણે બદનો લઇને ઝ-

ષો વાળતાં કહ્યું કે આ શહેર ઉંધું વળતે ને ધૂળ મળ-
તે, તે કહેતાંજ વલભીપૂર દરાઈ ગયું.

સ—વલભીપૂરના નાશ વિશે માનવા ભોગ વાનો શું છે ?

જ—માનવા ભોગ વાતો એવીછે કે એ શહેરમાં મારવાડના પા-
લી શહેરથી કોઈ કાઠુર વેપારી આવીને વસ્યો હતો. તેની
છોકરી પાસે જડાવસોનાની એક કાંસકી હતી, તે એક દિવસે
એ શીલાદીત રાજની છોકરીએ ભેઠ. તેથી તે કાંસકી
જોર જુલમથી શીલાદીતે તેની પાસેયા લઈ લીધી તેથી
કાઠુર મલેચ રાજ પાસે ગયો ને તેને એક લાખ સોનૈયા
આપવા કહ્યું કરીને શીલાદીતપર ચડાઈ કરાવી. જ્યાં
શીલાદીત મર્યો ગયો, અને વલભીપૂરનો નાશ થયો.

સ—વલભીપૂરનો નાશ થયા પછી ગુજરાતમાં કયા રાજાએ
આવ્યા ને તેઓએ કયા નગરમાં રાજધાની કરી ?

જ—એના નાશ પછી ચાવડા જતના રજપૂત રાજા આવીને
વસ્યા, તેઓએ પંચાસર નગરમાં પોતાની રાજધાની કરી.

સ—ચાવડા વંશનો પહેલો રાજા કયો, અને તે પંચાસર ન-
ગરની ગાદીએ ક્યારે બેઠો ?

જ—પહેલો રાજા જયશીખરી. તે સન ૬૬૬ માં ગાદીએ બેઠો.

સ—જયશીખરી સાથે પહેલાં કયા રાજાએ લડાઈ કરી,
અને તેમાં તેનું શું થયું ?

જ—જયશીખરીની સામા પહેલો કલ્યાણીનો ભવડ રાજા
થયો તેને લડાઈ કરી, તે લડાઈ ખાવન દીવસ સુધી
ચાલી, તેમાં આખરે જયશીખરી હાર્યો ને ભવડ જીત્યો.

સ—ભવડ રાજાનું જયશીખરી સાથે લડાઈ કરેવાનું મન
શર્યા ઉસકેરાયું ?

જ—કોઈ શંકરનામે કવિ હતો તે એક વખત કલ્યાણી ગયો, અને કલ્યાણીના ભૂવડ રાજના દરબારમાં કેટલા એક કવિતો કહી સંભળાવ્યા. ને યુજરાત દેશનાં ધણાં ધણાં વખાણ કર્યો કે યુજરાત દેશ ધણો ફળદ્રુપ છે ને એમાં ઉપજ નીપજ સારીછે, ત્યારથી ભૂવડરાજનું મન યુજરાતપર ચઢાઈ કરવાને ઉસકેરાયું, તેમાં પેહેલી જયશીખરી સાથે લડાઈ કરીને તેનું રાજ જીતી લીધું.

સ—કલ્યાણી તથા પંચાસર નગર ક્યાં છે ?

જ—કલ્યાણી દક્ષિણ હિંદુસ્તાનમાં છે, પંચાસર ત્રીજુવાડાની પાસે કચ્છના રણ આગળ છે.

સ—જયશીખરીના સાળા તથા બાવડીનું નામશું, અને તેના શા હાલ થયા ?

જ—જયશીખરીનો, શાળો સુરપાળ, અને તેની બાવડીનું નામ રૂપસુંદરી, ભવડરાજની સાથે લડતી વખત રૂપસુંદરી દાહાડાવાળી હતી તેથી જયશીખરીએ પોતાના સાળાને કહ્યું કે તું તારી બેનને કોઈ નિર્ભય જગ્યાએ મૂકી આવ, કે એને છોકરો થાય તે માફે વેરવાળે. તે પ્રમાણે સુરપાળ રૂપસુંદરીને મૂકી આવ્યો, ને પાછો આવીને જાણ્યું તો પોતાની બેનની જયશીખરી મરાયો દીઠો. તેથી તે પોતાની બેનને માં દેખાડતાં લજવાયો માટે ગીરનારના પાહાડમાં બરાબરને તે સારા અવસરની રાહ જોતો હતો.

સ—રૂપસુંદરીની બરદાસ વનમાં કોણે કરી અને તેને શું અવતર્યું ?

જ—વનમાં ફરતાં એક બીલડી મળી તેણે રૂપસુંદરીની બરદાશ કરી, પછી રૂપસુંદરીને છોકરો અવતર્યો.

સ—એ છોકરાનું નામ શું અને કોણે પાડ્યું ?

જ—એનું નામ વનરાજ તે નામ કોઈ જૈન ધર્મી વાળા

શીલયુનસુરી સાધુએ પાડ્યું.

સ—વનરાજ એટલે શું. અને તે નામ શાથી પડ્યું ?

જ—વનરાજ એટલે વનનો રાજા, કેમકે તે વનમાં જન્મ્યો હતો.

સ—વનરાજે કયું શહેર વસાવ્યું, અને તે કયા વરસમાં ?

જ—અણહિલવાડ જોને હમણાં પાટણ કહેછે. તે સન ૮૦૨માં.

સ—પાટણનું નામ અણહિલવાડ પાડવાનું વનરાજનેશું કારણ હતું ?

જ—અણહિલ કરીને કોઈ ભરવાડ હતો, તેણે વનરાજને જ.

વા આવવાના રસ્તા બતાવ્યા. તે ઉપરથી વનરાજે પો-

તાની રાજધાનીનું નામ અણહિલવાડ પાડ્યું.

સ—વનરાજ કોની ગાદીએ બેઠો, તે કયા વરસમાં ?

જ—પોતાના બાપ જયશીખરીની, સન ૭૪૬ માં.

સ—વનરાજ ગાદીએ બેઠો ત્યારે તીલક કોની પાસે કરાવ્યું,

અને તેની પાસે કરાવવાનું કારણ શું હતું ?

જ—શ્રીદેવી નામે કોઈ વેપારીની સ્ત્રી હતી, તેણે એકવાર વ-

નરાજને જમાડ્યો હતો તેથી તેની પાસે તીલક કરાવ્યું.

સ—વનરાજે પ્રધાન કોને બતાવ્યો, અને તે પ્રધાને કયું

શહેર વસાવ્યું ?

જ—ચાંપા નામે એક વેપારી હતો તેને પ્રધાન બતાવ્યો, એ

ચાંપાએ રેવાકાંઠામાં ચાંપાનેર કરીને શહેરછંડ તે વસાવ્યું.

સ—વનરાજ કેવા રાજા હતો; તે કેટલા વરસ રાજ કરીને

ક્યારે મરણ પામ્યો ?

જ—વનરાજ એ માહા જોરાવર અને બાહાદુર રાજા થઈ

ગયો, તે ૬૦ વરસ રાજ કરીને સન ૮૦૬ માં મરી ગયો.

સ—વનરાજ મૂત્રા પછી એક પછી એક કયા રાજાઓ થયા ?

જ—વનરાજ પછી તેનો છોકરો યોગ્યરાજ; યોગ્યરાજ પછી

તેનો છોકરો એમરાજ, એમરાજ પછી તેનો છોકરો ભવડ
અથવા પીથુ, પીથુ પછી તેનો છોકરો વીજયસીંગ વિ-
જયસીંગ પછી તેનો છોકરો રત્નાદીત, અને છેલ્લો રાજ
રત્નાદીતનો છોકરો સામતસંગજી થયો.

સ—એ બધા રાજાઓમાં યોગ્યરાજ કેવા રાજ થઈ ગયો, અને
એના વખતમાં કોઈ વેપારીનાં વાહણો કોણે લુંઠ્યાં હતાં?

જ—યોગ્યરાજ, મોટો બાહાદુર ને ઘણું બલેણી હતો, તેમજ
તે તીર મારવાનું કામ સારૂ જાણતો હતો. એના વખત-

માં એના દીકરા એમરાજે, પાટણ સામનાથને બંદરે
કોઈ વેપારીનાં વાહણો લુંઠ્યાં તેથી યોગ્યરાજે તેને ઘણો
કપકો દીધો, ને કહ્યું કે તે મારી આજ્ઞાદીન સુધીની મળ-
વેલી આબરૂ ધુળ કરી નાંખી.

સ—એમરાજ કેવી રીતનો માણસ હતો?

જ—એમરાજ મીઠાશી સ્વભાવનો હતો, અને તેનાં સગાં
સાથે તેને સંપ નહોતો.

સ—ચાવડા વંશના છેલ્લા રાજા સામતસંગજીને પેટે શું છો-
કરૂં હતું, અને તેની ગાદીએ કોણ બેઠું?

જ—એને કુંજજી છોકરૂં હતું નહીં, તેથી સોલંકી વંશમાંનો.
એની બહેનનો છોકરો મૂળરાજ એની ગાદી ઉપર બેઠો.

સ—મૂળરાજને સામતસંગજીએ ખુશીથી ગાદી ઉપર બેસા-
ડ્યો કે પોતે જોર જીલમથી બેઠો?

જ—કેટલાંએક એમ કેહેછે કે સામતસંગજીએ દારૂની ધેનમાં મૂ-
ળરાજને ગાદીપર બેસાડ્યો. પણ શુદ્ધિ આવી ત્યારે નાકહી;
ત્યારે મૂળરાજ ફોજ જમાવી હુમલો કરી ગાદીપર ચઢી બેઠો.

સ—સામતસંગજી એ કેવા માણસ હતો, ને તે ત્યારે મરી ગયો?

જ—એ સાચો માણસ નહીં હતો. હમણાં બાલ કુંઠ તો કરીને
બાલ કુંઠ, ગુણ અવગુણની તેને જાણ નહોતી. તે સન
૯૪૨ માં મરણ પામ્યો.

સ—ચાવડા વંશ કેટલા વરસ સુધી ચાલ્યો ?

જ—સન ૯૯૯ થી તે સન ૯૪૨ સુધી; એટલે ૨૪૯ વરસ.

(શોલંકી વંશ.)

સ—શોલંકી વંશનો પહેલો રાજા કયો. અને તે કોનો છોકરો ?
જ—મુળરાજ, એ કલ્યાણીના ભુવડ રાજાની એથી પહેડીએ
ભુવનાદીત્ય રાજા થયો, તેને ત્રણ છોકરા હતા (રાજ,
બીજ, દંડક) તેમાં રાજાનો એ છોકરો થાય.

સ—રાજ એ કેવો માગસ હતો, અને તે કોની સાથે પરણ્યો હતો ?

જ—એ શુરો ને કીર્તિવંત હતો, તે સામતસંગજીની બહેન
લીલાદિતી સાથે પરણ્યો હતા.

સ—મૂળરાજ ક્યારે ગાદીએ બેઠો, ને એનું નામ મૂળરાજ
શાથી પડ્યું ?

જ—સન ૯૪૨ માં પોતાનો મામો સામતસંગજી મરી ગયો
ત્યારે તેની ગાદીએ તે બેઠો. એ મૂળ નક્ષત્રમાં જન્મ્યો
તેથી એનું નામ “મૂળરાજ” પડ્યું.

સ—મૂળરાજ ગાદીએ બેઠો ત્યારે કોણ કોણ ચઢડી આવ્યા,
અને પછી તેનું શું થયું ?

જ—મૂળરાજપર પહેલી ચઢડાઈ અજમરના રાજાએ કરી,
અને તેની સાથે તૈલંગણના રાજાએ ફોજ આપી પોતા-
ના સરદાર બાર્પને મોકલ્યો. તેમાં અજમરના રાજાને તો
કાંઈક આપીને મૂળરાજ પાછો કાઢાડ્યો, અને તૈલંગ-

ણના સરદાર બાર્પ ઉપર હુમલો કર્યો. તેમાં તે સરદાર મરાયો અને તેનું લશ્કર નાસી ગયું.

સ—ત્યારપછી મૂળરાજે ક્યાં ચઢડાઈ કરી, અને પોતાની આણ મનાવી કોને માર્યો?

જ—પછી મૂળરાજે સોરઠ ઉપર ચઢડાઈ કરી, અને ત્યાંના રાજાને પોતાની આણ મનાવી કચ્છના રાવ લાખાને માર્યો.

સ—મૂળરાજે કેટલા વરસ રાજ કીધું, ને તેની પાછળ ગાદીએ કોણ બેઠું?

જ—૫૫ વરસ—તેના પછી તેનો છોકરો ચામૂડ ગાદીએ બેઠો.

સ—ચામૂડ ક્યારે ગાદીએ બેઠો ને કેટલાં વરસ રાજ કીધું ને તેણે કયા મૂલક જીત્યા હતા?

જ—એ સન ૯૯૭ માં ગાદીએ બેઠો ને ૨૯ વરસ રાજ કીધું, એણે નર્મદાની પેલી તરફના મૂલક જીત્યા હતા.

સ—ચામૂડના વખતમાં કયો પરદેશી રાજા ગુજરાતમાં આવ્યો, અને ત્યાં તેણે શું કીધું?

જ—ગીજનીના રાજા સુલતાન મહમૂદે સન ૧૦૨૪ માં એકદમ ગુજરાતમાં પાટણ આવીને જીત્યું એટલે ચામૂડ ત્યાંથી નાસી ગયો પછી મહમૂદ ત્યાંથી જ એજ વરસમાં સોમનાથનું દેહકેંદ્ર લૂંટ્યું.

સ—ચામૂડને કેટલા છોકરાં હતાં, તેમાં રાજા કોને સોંપ્યું, અને તેને સોંપવાનું કારણ શું?

જ—વલ્લભસેન, દુલ્લભસેન; ને નાગરાજ એવા ત્રણ છોકરાં હતા; તેમાં એવું કેલેછ કે ચામૂડે કામને વશ થઈ પોતાની બેઠેન ચાંચબદેવી સાથે સંભાગ કર્યો તેથી પરતાપને વલ્લભસેનને રાજા સોંપી કાસી ગયો, અને કોઈ એવું કેલેછ કે મુસલમાનથી હાર્યો તેથી એવું કીધું.

સ—વલ્લભસેનનું રાજ કોને મળ્યું. અને તે શા કારણથી ?

જ—જ્યારે મહમૂદ પોતાને સ્વદેશ જવાને નીકળ્યો ત્યારે વલ્લભસેન તેને નમ્યો નહોતો તથા વિવેક પણ દેખાડ્યો નહોતો, તેથી તેના બાઈ દુલ્લભસેનને ખંડણીએ સાડી તેરાજ સોંપ્યું.

સ—દુલ્લભસેને કેવી રીતે અને કેટલાં વરસ રાજ કીધું, અને તેમાં તેણે શું શું કામો કીધાં ?

જ—એણે બહુ નીતિથી રાજ ચલાવી દેશની આખાદાની કરી, દહેરાં બંધાવ્યાં, ને બીજાં ધર્મનાં કામો કીધાં. એણે ૭ વરસ રાજ કીધું.

સ—દુલ્લભસેન કોની સાથે પરણ્યો હતો, અને તેનું ધરડપણ થયું ત્યારે તેણે પોતાનું રાજ કોને સોંપી દીધું ?

જ—મારવાડના મહેદ્ર રાજાની બહેન દુલ્લભદેવી સાથે તે પરણ્યો હતો. એનું ધરડપણ થયા પછી એણે પોતાના બાઈ નાગરાજના છોકરા બીમદેવને પોતાનું રાજ સોંપી દીધું.

સ—બીમદેવ કેવો માણસ હતો. તે ક્યારે ગાદીએ બેઠો, ને પહેલાં કયા રાજાને તે જીત્યો ?

જ—એ રાજા બાણવળીને માહામળીયો હતો, તે સન ૧૦૩૨ માં ગાદીએ બેઠો. એ રાજાએ પહેલાં સિંધના તથા ચીંદીના રાજાને જીતી પોતાની આણ મનાવી.

સ—બીમદેવ સિંધ પર ચઢાઈ કરી ત્યારે પાટણ કોણ લૂટી ગયું ?

જ—બીમદેવે જ્યારે સિંધ પર ચઢાઈ કરી ત્યારે બિર્જરાજાએ પોતાના સેનાપતી કુલચંદ્રને યુજરાત જીતવા મોકલ્યા હતા; પણ તે પાટણ લૂટીને પાછો આવ્યો.

સ—બીમદેવને કેટલા છોકરા હતા, તેમાં ગાદીપર કોને બેસાડ્યો ને કયા વરસમાં ?

જ—કરણ, મૂળરાજ, ને એમરાજ એવા ત્રણ છોકરા હતા—તેમાં ઉદામતી રાણીના છોકરા કરણને ૧૦૭૨માં ગાદીએ બેસાડ્યો.

સ—કરણરાજાએ કયા લોકોને વથ કર્યા, અને તે કોની સાથે પરણ્યો હતો?

જ—એવા સી લોકોને રાજા કરણે વથ કર્યા, તે દક્ષિણમાં ચંદ્રપુરની રાજા રાજકેશી હતો તેની છોકરી મીનજદેવી સાથે પરણ્યો હતો.

સ—કરણ રાજા ક્યારે અને કેટલાં વરસ રાજ કરીને મરણ પામ્યો, અને તેના પછી ગાદીએ કોણ બેઠું?

જ—૧૨ વરસ રાજ કરીને સન ૧૦૮૪માં મરણ પામ્યો; એના પછી એનો છોકરો સિદ્ધરાજાજયસીંહ ગાદીએ બેઠો.

સ—સિદ્ધરાજા નાનો હતો તેથી તેનું રાજ થોડાં વરસ કોણ ચલાવ્યું; અને ચલાવ્યું તેણે મોટાં નામદારીનાં કામો શું કીધાં?

જ—એ મોટો થયો ત્યાં સુધી એની મા મીનજદેવીએ ૧૦ વરસ એના નામથી રાજ ચલાવ્યું. એ મીનજદેવીએ વીરમગામ કસબામાં એક માનસર નામનું, અને ઘોળકા કસબામાં મલાવ નામનું એવાં બે તળાવો બંધાવ્યાં.

સ—સિદ્ધરાજા અને જ્યારે તેની મા નમંદા તરફ ગયાં ત્યારે તેનું રાજ કોણ ચલાવતું હતું, અને તે વખતે પાટણ ઉપર કોણ ચહડાઈ કરી હતી, અને તેનું શું થયું?

જ—એ વખતે તેનો પ્રધાન રાજા ચલાવતો હતો, તેનામાં માળવાના રાજા યસોવરમાને પાટણ ઉપર ચહડાઈ કરી; તે વારે સિદ્ધરાજાના પ્રધાને તેને કુંક કુંક આપી પાછો મોકલ્યો. પૂણ એ વાત સિદ્ધરાજાને ગમી નહીં; તેથી તેણે માળવા ઉપર ચહડાઈ કરીને ૧૨ વરસ સુધી લડાઈ કરતાં અંતે તે શહેર જીતી લીધું, ને રાજા યસોવરમાનને કેદ કીધો.

સ—સિદ્ધરાજનો વિવાહ કોની સાથે થયો હતો. અને તે કુંવરી-
ને કોણ વરી લઈ ગયું હતું?

જ—એનો વિવાહ રાણીકદેવી સાથે થયો હતો. એને સોરઠી
રાજા રામચંદ્ર હરી લઈ જઈને પરણ્યો, તેથી સિદ્ધરાજ
જાણ લઈને જુનાગઢ ગયો ને તે રાજાને મારી નાંખી તે
દેશ પોતાને હાથ કરી લીધો.

સ—પછે તે રાણી રાણીકદેવી સિદ્ધરાજને હાથ આપીકેતહી?

જ—હાથ આપી તો ખરી, પણ તે સતી થઈને વઢવાણમાં
સિદ્ધરાજની નજર આગળ બળી મુઠ્ઠા.

સ—સિદ્ધરાજે કેટલાં વરસ રાજ કીધું, ને પછી એ રાજ
કોના હાથમાં ગયું?

જ—એની માએ રાજ ચલાવ્યું તે સાથે સન ૧૦૮૪ થી તે
સન ૧૧૪૩ સુધી ૫૯ વરસ એણે રાજ કીધું. સિદ્ધરાજને
છોકરો હતો નહીં તેથી એના પીતરાઈ કાકા એમરાજના
વંશમાં ગુજરાતનું રાજ ગયું.

સ—એમરાજને કેટલા છોકરા હતા, અને તેમાં સિદ્ધરાજની
ગાદી કોને મળી?

જ—એમરાજને દેવપ્રસાદ કરીને એક છોકરો હતો, દેવપ્રસા-
દને ત્રીભોવનપાળ છોકરો હતો. ત્રીભોવનપાળને (મહીપા-
ળ, કીરતીપાળ, ને કુમારપાળ) એવા ત્રણ છોકરા હતા,
તેમાં કુમારપાળને સિદ્ધરાજની ગાદી મળી.

સ—એ કુમારપાળને સિદ્ધરાજની ગાદી શી રીતે મળી?

જ—કોઈ સામુદ્રકીએ સિદ્ધરાજને કહ્યુંકે તારી ગાદીએ કુમાર-
પાળ ખસે, તેથી તેના ઉપર ખાલાવી તેને મારીનાંખવાને
પોતાના માણસો તેની પાછળ ફેરવતો તે જાણી જોગીનો વેશ

લઈ કુમારપાળ નાસીગયો, તેમાં એકવારકુંભારે ને એકવાર
ર ઝેડુતે તેને બચાવ્યો. ત્યાંથી નાસીને પોતાના મિત્ર ઉદા-
યન પાસે તે ગયો ત્યાં હીમાચાર્ય હતા તેમણે કુમારપાળને
કહ્યુંકે તમે રાજ પામશો. તેથી ઉદાયન પાસે થાડુંનાણુંલ-
ઈને તે માળવે ગયોએટલે સાંભળ્યુંકે સિદ્ધરાજ મરી ગયો.
તેવાજ તે પાટણ આવ્યોને કાહનદેવની મદદથી પંચવરસની
ઉમરે સન ૧૧૪૩માં કુમારપાળ સિદ્ધરાજની ગાદીએબેઠો.

સ—કુમારપાળ ગાદીએ બેઠો ત્યારે પ્રધાનવટી કોને આપી,
અને કોને સુખી કીધા?

જ—કુમારપાળ ગાદીએ બેસતાંજ પોતાના મિત્ર ઉદાયન મં-
ત્રીના છોકરા વાઘભટ્ટદેવને પ્રધાનવટી આપી, તથા અગા-
ઉના પોતાના જન બચાવનારા કુંભાર તથા બીજી બેડુત
એ બંનેને સુખી કર્યા.

સ—કુમારપાળે કેટલાં વરસ રાજ કીધું ને ક્યારે મરણ પામ્યો
ને પછી એની ગાદીએ કોણ બેઠું?

જ—૩૧ વરસ રાજ કરીને સન ૧૧૭૪ માં એના ભાઈ મ-
હીપાળના દીકરા અન્નેપાળે ઝેર દીધું તેથી મરી ગયો.
એના પછી તે અન્નેપાળ ગાદીએ બેઠો.

સ—અન્નેપાળે કેટલાં વરસ રાજ કીધું, ને તેની ગાદીએ કોણ બેઠું?

જ—૩૨ વરસ; પછી તેનો છોકરો બાળમૂળરાજ ૧૧૭૭માં બેઠો.

સ—બાળમૂળરાજશાથી નામ પડ્યું, અને એના વખતમાં ગુજ-
રાત પર કયા મુસલમાને ચહડાઈ કરી હતી, અને તેનું શું થયું?

જ—બાળમૂળરાજ બચપણમાં ગાદીમળી તેથી તેનામ પડ્યું છે.
એના વખતમાં એટલે સન ૧૧૭૮માં કોઈ શાહાબુદીન ગોરી
નામના મુસલમાને ગુજરાત પર ચહડાઈ કરી હતી, પણ તેને

બાળમૂળરાજના કાકા ભાળાભીમદેવે હરાવીને કાઢાડી મૂક્યો હતો.

સ—બાળમૂળરાજ કેટલાં વરસ રાજ કરીને ક્યારે મરણ પામ્યો ને એના પછી એની ગાદી કોને મળી ?

જ—એણે જો વરસ રાજ કીધું, ને સન ૧૧૭૯માં મરણ પામ્યો પછી એનો કાકો ભાળો ભીમદેવ તેજ વરસે ગાદીએ બેઠો.

સ—ભીમદેવના વખતમાં કયા રાજ્યે ગુજરાત લૂટવાનો ધરાદો રાખ્યો હતો, અને તેમાં તે કાવ્યો કે નહીં ?

જ—એના વખતમાં માળવાનો રાજા સાહુદેવ ગુજરાત લૂટવાને ધરાદો આવ્યો હતો. પણ તેનું કંઈ વળ્યું નહીં.

સ—સૌલંકીવંશ ક્યાંથી તે ક્યાં સુધી કેટલાં વરસ ચાલ્યો ?

જ—સન ૯૪૨ થી તે ૧૨૨૫ સુધી એટલે ૨૮૩ વરસ.

(વાઘેલા વંશ).

સ—સૌલંકીવંશના છેલ્લા રાજા ભાળાભીમદેવ પછી ગુજરાતનું રાજ કોના હાથમાં આવ્યું. અને ગાદીએ કોણ બેઠું ?

જ—વાઘેલાવંશના પેદેલારાજા વીરધવળના હાથમાં સમ્રાજોકાર ભાર આવ્યો, અને પછી તેનો છોકરો વીરજયદેવ ગાદીએ બેઠો.

સ—વીરધવળ રાજાના પ્રધાનનું નામ શું, અને તેના હાથ નીચેના બીજા જો કોણ હતા ?

જ—જે રાજાનો પ્રધાન બાહાડસચીવ નામે હતો. અને તેના હાથ નીચે બીજા જો વસ્તુપાળ અને તેજપાળ કરીને બાધ્યો હતા, તેમણે રાજ ધાણું વધાર્યું હતું.

સ—વીરજયદેવ રાજ્યે ક્યાં શેહેરો વસાવ્યાં, અને તેણે કયો કિલ્લો બાંધ્યો હતો.

જ—એ રાજાએ વીસતગર અને વીજપોર એવાં બે શહેરો વસાવ્યાં, અને ઉભોધનો કીલો બાંધ્યો હતો.

સ—વીસતગર, વીજપોર અને ઉભોધ એ શહેરો ક્યાં છે ?

જ—વીસતગર ગુજરાતમાં વડતગરની પાસે. વીજપાર વિશનગરની દક્ષિણે, અને ઉભોધ ગુજરાતમાં વડોદરાની પાસે છે.

સ—ગુજરાતની ગાદીપર વાઘેલા વંશના કેટલા રાજાઓ થયા, તે દરેકનાં અનુક્રમે નામ દો ?

જ—વીરધવળ, વીરજય, ભીમદેવ, અરજુનદેવ, સારંગદેવ, અને કરણ ઘેલો એવા છ રાજાઓ થયા.

સ—વાઘેલાવંશ શાથી નામ પડ્યું ?

જ—કોઈ સોલંકી વંશનો રજપૂત લવણપ્રસાદ કરીને વાઘેલા ગામમાં રહેતો હતો તેથી એ વંશનું નામ પડ્યું.

સ—વાઘેલા વંશના છેલ્લા રાજા કરણના હાથમાંથી ગુજરાતની ગાદી કોના હાથમાં ગઈ, અને તે કઈ સાલમાં ?

જ—મુસલમાનના હાથમાં, સન ૧૨૯૭ માં.

સ—ગુજરાતની ગાદી મુસલમાનના હાથમાં શી રીતે ગઈ ?

જ—રાજા કરણ જ્યારે ગુજરાતની ગાદી ઉપર રાજા કરતો હતો ત્યારે દીક્ષીની ગાદી ઉપર જલાલુદ્દીન ખીજજી નામે કોઈ મુસલમાન બાદશાહ હતો, તેના પછી કોઈ અલ્લાઉદ્દીન ખીજજી નામે બાદશાહ થયો તેણે પોતાના ભાઈ અલીકુખાં તથા વજીર નસરતખાંને ગુજરાત જીતવાને મોકલ્યા હતા, તેમાં તેમને ને રાજા કરણને લડાઈ થઈ તેમાં કરણ હાર્યો ને દેવગઢ તરફ નાશી ગયો; ને તેની રાણીઓ, છોકરાં, હાથીઓ વગેરે સરવે મુસલમાનોના હાથમાં ગયું.

સ—ગુજરાતપર મુસલમાને શા કારણથી સ્વારી કરી હતી,

અને તે વિષે બાટ લોકો શું કહે છે?

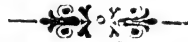
સ—બાટ લોકો એવું બતાવે છે કે ગુજરાતના રાજા કરણપાસે માધવ અને કેસવએવા બે પ્રધાન હતા. તેમાં માધવની બધી રીક પવતી હતી તેને એરાજાએ (કરણે) જાગરજાગતી થોડી નવી લીધી, અને વળી કેસવ પ્રધાનને મારી નાખ્યો; તેથી પરથી માધવે દીલ્હીજામને અલાઉદ્દીનને સમજાવી ગુજરાત ઉપર ચઢાઈ કરાવી, ને ત્યારથી મુમલમાને એરાજા લઈ લીધું.

સ—એ વાઘેલા વંશની જે રાણીઓ લડાઈમાં પકડાઈ હતી, તેમાંની કઈને બાદશાહે પોતાની સ્ત્રી કરી રાખી હતી?

જ—એ લડાઈમાં જે રાણીઓ પકડાઈ હતી તેમાંની એક કૌલા દેવી નામ હતી તે ધણી રૂપાળી, બુદ્ધિમાન, અને એચળ હતી તેને બાદશાહે પોતાની સ્ત્રી કરી રાખી હતી.

સ—વાઘેલા વંશ ક્યાંથી તે ક્યાં સુધી ફેટલાં વરસ ચાલ્યો?

જ—સન ૧૨૨૫ થી તે ૧૨૯૭ સુધી, એટલે ૭૨ વરસ.

ગાદીએ બેઠા તથા રાજ કર્યાના વરસની વંશાવળી
(ચાવડા વંશ).

	ગાદીએ બેઠા.	મરણ પામ્યો.	વરસ રાજ કીધું.
જયશીખરી.	૧૯૧	૭૪૬	૫૦
વનરાજ.	૭૪૬	૮૦૬	૬૦
યોગ્યરાજ.	૮૦૬	૮૪૧	૩૫
અમરાજ.	૮૪૧	૮૬૬	૨૫
બાવડ (પીયુ)	૮૬૬	૮૯૫	૨૯
વીજયશીંગ.	૮૯૫	૯૨૦	૨૫

રતનાદીત.	૯૨૦	૯૩૫	૧૫
સામતસંગજી.	૯૩૫	૯૪૨	૭

(સોલંકી વંશ.)

મૂળરાજ.	૯૪૨	૯૬૭	૫૫
ચામૂડ.	૯૬૭	૧૦૨૫	૨૮
વલ્લભસેન.	૧૦૨૫	૧૦૨૫	૦
કુલ્લભસેન.	૧૦૨૫	૧૦૩૨	૭
ભીમદેવ.	૧૦૩૨	૧૦૭૨	૪૦
કરણ.	૧૦૭૨	૧૦૮૪	૧૨
સિદ્ધરાજ જયસિંહ.	૧૦૮૪	૧૧૪૩	૫૯
કુમારપાળ.	૧૧૪૩	૧૧૭૪	૩૧
અન્નેપાળ.	૧૧૭૪	૧૧૭૭	૩
બાળમૂળરાજ.	૧૧૭૭	૧૧૭૯	૨
બાળોભીમદેવ.	૧૧૭૯	૧૨૨૫	૪૬

(વાઘેલા વંશ.)

વીરધવળ.	૧૨૨૫	૧૨૨૫	૦
વશિળદેવ.	૧૨૨૫	૧૨૬૪	૩૯
ભીમદેવ.	૧૨૬૪	૧૨૬૪	૦
અરેજુનદેવ.	૧૨૬૪	૧૨૯૪	૩૦
સારંગદેવ.	૧૨૯૪	૧૨૯૬	૨
કરણ વાઘેલો.	૧૨૯૬	૧૨૯૭	૧

અખર.

આ ચોપડી નાચે બખ્ષે-કોઠાણીથી વેચાથી મળશે.
નડીઆદ—કાગડી સાદકબાઈ ચોપડી વચનાર.

પડોદરા—બુકસેલર દસરથ રાગોઆ ઠા. રાવપરામાં.
બુકસેલર રણજીડ મોતીરીમ.

વલસાડ—બુકસેલર દવારકાંદાસ પરબુદાસ.
સુરતમાં—મોતેતાજી ફકીરભાઈ કાશીદાસ.

બુકસેલર મંચિરજી જમસેદજી.

બુકસેલર કરજનદાસ નારણદાસ.

મુંબાઈમાં—બુકસેલર સાખારામ ભીકસેટ.

બુકસેલર જાળકરમ બલમબુ.

બુકસેલર ભીમશી માણિક.

બુકસેલર દામોદર ઈશ્વર.

બુકસેલર ગોકળદાસ હરજીવનદાસ.

પાણજીપુર—ઉજ્જવલાલ તલકચંદ.

વારનગામ—બુકસેલર મુળશંકર બલુ.

સામટી લેની હાય તેમજી પોસ્ટપેટ કાગળ બખી બુકસેલર
સો કરવે. નાટપેટ કાગળ બાધામાં આવશે નહીં. મુંબાઈમાં
છતાં છાપેલાં સંસ્કૃત, હિંદુસ્તાની, ગુજરાતી, ડીક્સેરશ્મી,
નાટકો, જૈનધરમનાં, તથા વૈષ્ણવધરમનાં, તથા વારતાઓ,
તથા કાવ્યાઓ, પેટેલેથી તે સાતમી સુધીના અરથ, તર-
જીમાઓ, અને વધિકનાં પુસ્તકો વિગરે બીજી બહુપ્રકારી
બહુનાં પુસ્તકો અમારી પાસેથી બહુ સરસ છાપને સસતી
કીમતે મળશે. બુકસેલર મગનલાલ દેવચંદ માણિકચોકમાં
બુકસેલર તરણિવન રણજીડ ડાકોર.

